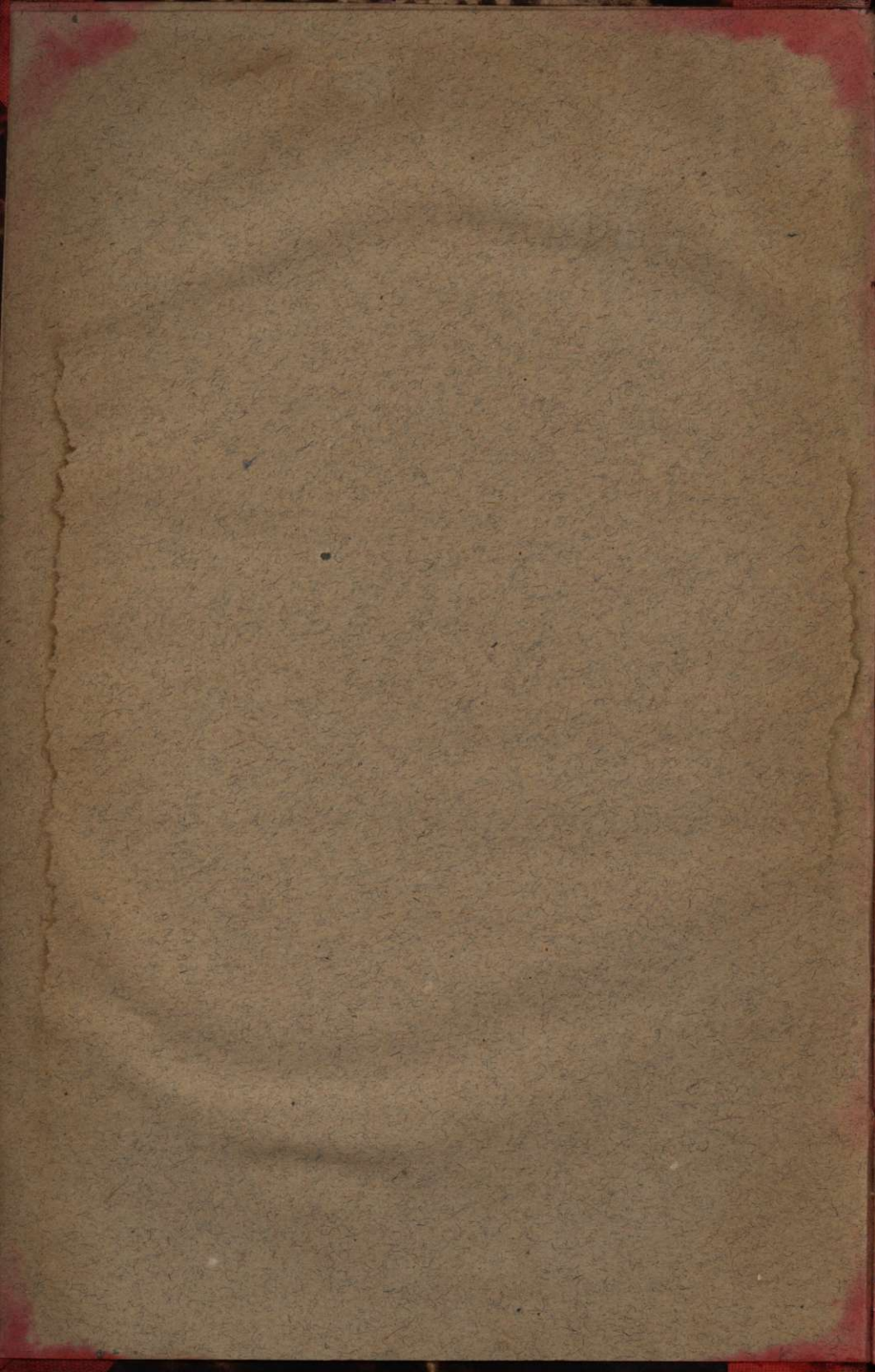


6386

F. 48. v.



A SELMECZBÁNYAI
ÁG. HITV. EV. KERÜLETI LYCEUM
TÖRTÉNETE.

BREZNYIK JÁNOSNAK „A SELMECZBÁNYAI ÁG. HITV. EV. EGYHÁZ ÉS LYCEUM TÖRTÉNETE”

CZIMŰ MŰVE ALAPJÁN KIVONATOSAN

ÖSSZEÁLLITOTTÁK ÉS 1889—1896. ÉVIG KIEGÉSZÍTETTÉK

HLAVATSEK ANDRÁS és KIRÁLY ERNŐ

LYCEUMI TANÁROK.



SELMECZBÁNYA
JOERGES ÁGOST ÖZVEGYE ÉS FIA KÖNYVNYOMÓJA.

1896.

23698

TARTALOM.

I. korszak.

A lyceum mint városi tanintézet. 1528–1673.

1. időszak. A gymnasium története 1528–1600.

Lap

1. fej. A reformatio elterjedése Selmeczbányán; a gymnasium megalapítása; szervezetének első nyomai	5
2. fej. Az egyház megszilárdulása. A gymnasium fejlődése a XVI. században	11
3. fej. Az 1587-iki tanrend. A gymnasium belső élete	21
4. fej. A gymnasiumnak első igazgatói és ismeretes tanárai	29

2. időszak. Iskolai viszonyok 1600–1673.

5. fej. Az iskola hanyatlása	38
6. fej. Az 1652-iki iskolai törvénykönyv	39
7. fej. A városi gymnasium utolsó évei	41

3. időszak. Átmeneti évek 1674–1682.

8. fej. Interregnum	43
-------------------------------	----

II. korszak.

A selmeczbányai iskola mint evang. egyházi tanintézet. 1682-től napjainkig.

1. időszak. A lyceum egyedüli fentartója az ev. egyházközség. 1682–1808.

9. fej. Szervezkedés	47
10. fej. Első igazgatók az új iskolaépületben	48
11. fej. Az iskola grammatikai osztályokra szállíttatik le	50
12. fej. Az osztályok száma megint teljes	52
13. fej. A felvilágosodottság hatása a selmeczi iskolában	54

2. időszak. A selmeczi iskola mint névlegesen ker. gymnasium. 1808–1859.

14. fej. A magyar nyelv rendes tantárggyá lesz	57
15. fej. Az igazgatóság a két felső osztálybeli tanár között váltakozik. 1814–1840	59

	Lap
16. fej. Új iskola építése	61
17. fej. A latin iskola virágzása	63
18. fej. A gymnasium lyceum címet nyer s magyar irodalmi tanszék állítatik fel	65
19. fej. A három felső osztálybeli tanár váltakozik az igazgatóságban. Molitorisz, Suhayda, Lichard 1840—1843	67
20. fej. A magyar nyelv tannyelvvé lesz. Breznyik, Suhayda, Király váltakozó igazgatósága 1843—1849	69
21. fej. Válságos évek. Thun rendszere. Tűzvész	71
22. fej. Az iskola nyilvánossági jog nélkül	74
23. fej. A lyceum Breznyik János igazgatósága alatt. (1858—1893)	75

3. időszak. A lyceum mint ténylegesen ker. tanintézet 1859 óta.

24. fej. A kerületi segély emelése Kerületi iskolai tanács	78
25. fej. Az acsai szervezet. Torna és rajz	81
26. fej. Az osztályok elkülönítése. Tanítóképző	82

4. időszak. A lyceum mint államilag segélyezett tanintézet 1887 óta.

27. fej. Nehézségek az államsegély igénybevétele és kieszközlésében	88
28. fej. Az állammal kötött szerződés	89
29. fej. Az 1889-iki canonica visitatio	92
30. fej. Jezsovcics Károly igazgatósága	94
31. fej. Bekebeleztetés a dunáninnei ág. hitv. ev. egyházkerületbe	96
32. fej. Belépés az állami nyugdíjkötelékbe	97
33. fej. Az államsegély felemelése	99

A lyceum mellékintézetei és egyesületei.

Zeneintézet	103
Tanítóképző	105
Élelmező	109
Petőfi-kör	115
Gusztáv Adolf-féle vagy inkább bibliai egyesület	125
A lyceumi zenetársaság.	128
Testgyakorló-kör	132
Tárgy- és névmutató.	133

Bevezetés.

A selmeczbányai ágost. hitvallásu ev. lyceumnak történetét eredeti kútfők után megírta Breznyik János, annak ezen intézet körül majdnem egy félszázadra terjedő áldásos működése alatt elévülhetetlen érdemeket szerzett nagytudományú igazgató-tanára. Műve »A selmeczbányai ágost. hitv. ev. egyház és lyceum története« cím alatt az 1883—89. években jelent meg három, összesen 833 lapra terjedő kötetben.

A történelem tanúsága szerint az ev. iskolák az egyházzal elválaszthatlanul össze vannak forrva. Az iskolának létet az egyház adott, annak fennállását az egyház biztosította; de viszont az egyház jövőjének alapjait az iskola rakta le. Ennélfogva az ev. iskola történetét a nélkül, hogy az azt fenntartó egyház multját is ne ismernők, megírni nem lehet. Az ev. egyház és iskola közötti ezen szoros viszonyt tartotta szem előtt a tudós szerző is, a midőn említett művében a selmeczbányai ev. egyház és lyceum történetét kapcsolatosan tárgyalja. Jeles művének megírásával bizonyára hazai műveltségi viszonyainkra nézve is kiváló fontosságú adatokat szolgáltatott, de főképen a selmeczi ev. egyházközség s lyceumra nézve hagy maga után maradandó becsű emléket.

A midőn B. J. szóban levő munkája alapján a selmeczbányai ev. lyceum történetét kívánjuk — és pedig csak kivonatban — megírni, épen a fentebb említett okoknál fogva az ev. egyház és iskola között levő eme szoros viszonynak élénk átérzése elől mi sem zárózhatunk el. E szerény füzetnek összeállításánál tehát az egyházi viszonyokat mi is folytonosan szem előtt fogjuk tartani, olyképen azonban, hogy azok elbeszélésünknek mintegy háttérét képezvén, az előtérbe az iskola álljon, hogy ez által ennek élete mindjobban kidomborítva tűnhessék elő.

Szerzőnk műve tudományos irányú történeti mű lévén, abban nemcsak a jegyzetek között, de magában a szövegben is igen sok, a forrásokból vett latin és német idézet fordul elő, a mi feltételezi ezen idegen nyelveknek alapos ismeretét. Mi, hogy iskolánk történetét mennél szélesebb körben s olyanok is olvashassák, a kik az említett idegen nyelvekben nem járatosak, füzetünkben azoknak használatát lehetőleg mellőztük.

Továbbá, minthogy jelen művecskénk csupán kivonat akar lenni, ennek terjedelmét is ehhez képest szabtuk, a mennyiben a »kivonat« kimért határai között mozogva, igyekeztünk a lényeges dolgokat a kevésbbé lényegesektől megkülönböztetni és csupán a főbb események elbeszélésére szorítkoztunk.

Végül megjegyezzük, hogy a midőn tárgyunk felosztásánál s az anyag csoportosításánál itt-ott szabadabban jártunk is el, azért mégis mindenben szerzőnk felfogását igyekeztünk visszatükröztetni s állításaink egytől egyig az általa felderített s felhasznált adatokra támaszkodnak.

Azon reményben tehát, hogy a selmeczbányai ág. hitv. ev. egyház és lyceum története jeles megírójának felfogását és intencióit megértenünk s azokat e füzetkében is kifejezésre juttatnunk sikerült, és hogy e »kivonat«-ot számos foglalkozásai mellett is azok, a kik iskolánk multja iránt érdeklődéssel viselkednek, használhatni fogják, hozzáfogunk e füzetke megírásához s az eseményeket következő rendben fogjuk tárgyalni:

I. korszak. A selmeczbányai ág. hitv. ev. lyceum mint városi tanintézet 1528—1673-ig, vagyis az I. Lipót alatti nagy üldözésig, a midőn az iskola bezáratott.

II. korszak. 1682-től napjainkig. A selmeczbányai ág. hitv. ev. lyceum mint egyházi intézet, és pedig: a) 1682—1808, az intézetet kizárólag a selmeczi ev. egyházközség tartotta fel; b) 1808—1859, az iskola kerületinek nyilvánított, s azt a bányai kerület kezdte segélyezni, de tovább is a selmeczi ev. egyház kormányozta; c) 1859-től a jelenkorig, a kerületnek kormánya alá került; azonban d) 1887 óta fentartásához az állam is hozzájárul.

1. IDŐSZAK.

A gymnasium története 1528—1600.

1. FEJEZET.

A reformatio elterjedése Selmezbányán; a gymnasium megalapítása; szervezetének első nyomai.

Selmezbánya is azon városok közé tartozik hazánkban, melyekben a hitújítás már korán kezdett elterjedni. Selmezbánya a reformatio idejében ugyanis majdnem teljesen német város volt.* És miként Németország legnagyobb része, úgy hazánkban is a németek s így különösen a német lakosokkal bíró bányavárosok Luther fellépését örömmel üdvözlötték és mert ügyét nemzeti ügynek tartották, pártjára állottak. Kedvező hatással lehetett a reformationnak városunkban való elterjedésére azon körülmény is, hogy Mária királyné, a midőn Lajossal 1522-ben egybekelt, nászajándékkul a bányavárosokat kapta; ez pedig Haenkel János udvari papjával s némely főembereivel együtt a reformatiót buzgón pártolta. Elősegítette azt továbbá azon élénk kereskedelmi összeköttetés, a melyben városunk a németországi hitrokonokkal állott; nem csekély részök lehetett abban a Fuggereknek is, a kik, mint ismeretes, Mária királynétól a bányavárosok jövedelmét bérbe vették s a hitújítás korában úgy Németországban, mint hazánkban is nagy szerepet játszván, Selmezbánya vallásügyi viszonyaira is nagy befolyást gyakorolhattak.

* Már 1475-ben említetik Jacobus mint praedicator slavorum; de az 1515. évi egyházi szervezetben előforduló »fökl« szó is arra mutat, hogy a tótok száma még csekély lehetett. Isteni tisztetletet a városházzal közvetlen összeköttetésben álló »Anna kápolnában« tartottak s egy segéd-lelkész gondjaira voltak bízva.

A hitújítási mozgalmak némi nyomaira Selmeczen már 1521-ben akadhatni. Ez évben ugyanis Lajos királyunk Thurzó Elek által meghagyta a városi tanácsnak, hogy a dominicanusokat, a kiknek itt már IV. Béla óta zárdájuk volt, az eretnekek háborításai ellen oltalmazza s a zavargókat fenýítse meg.

Hogy azonban e mozgalmak még nagyobb arányokat nem öltöttek s hogy a város elökelöbbsjei még a régi valláshoz ragaszkodtak, azt látszik mutatni Schneider Péter polgárnak a fentebbi év június-havában írt végrendelete, melyben tanúkul Kek Simon plébánoson kívül a város bírása, Fasch Simon és Sybenbürger Cherubim volt bíró szerepelnek. Nevezett végrendelező a kath. egyház szellemében és annak javára többrendű hagyományokat tesz s magát a róm. kath. szentegyház szertartásai szerint (nach ordnung der heil. Römischen Kirche) kívánja eltemettetni. És ha a plébános s a városi bíró a kath. egyház hivei voltak, nem igen tehető fel, hogy a városi tanács megengedte volna az ev. tanok hirdetését.

Első volt, a ki Selmeczbányán Luther szellemében 1524-ben prédikált, Staudacher Zsigmond városi segédlelkész, a mit főnökének, Kek Simon plébánosnak beleegyezése nélkül bizonyára nem tehetett volna. Bizonyítja ezt a városi tanácsnak egy 1534. február 19-én kelt levele, melyben az Staudachert, a ki Keknek távoztával főlelkésznek választott, de utóbb nejével együtt Wittenbergbe költözött s Luther közbenjárására a város közelében papi állomást nyert, visszahívja. Ki van a levélben emelve, hogy a tanács az ő bizalomteljes kérelmét Staudachernek tíz év előtti áldásos munkájára alapítja, melyet az a selmeczi hivek között a szentlélek segedelmével végezett, s a melynek nyomai még most is mélyen be vannak a szívekbe vésve.

Szalkay László érseknek 1526. évi június 13-án Esztergomban kelt s a városi tanácshoz intézett levele szerint a főlelkész Kek Simon is az eretnecség gyanújában állhatott. Az érsek a városból időközben eltávozott Simon mestert rendeli hivatalába visszahelyeztetni s egyebek között ezt írja: »Megengedem neki, hogy hozzátok visszatérjen, ha előttem igazolja, hogy nem hirdet téves tanokat és ment a most mindinkább elharapódzó lutheranus kórságtól. Egyébiránt tudomástokra hozom, hogy ő felsége semmi szín alatt sem engedné meg, mi-

ként akár őt, akár más valakit, a ki amaz eretnek mocsokkal be van szennyezve, papotoknak meghívjatok.»

Ennek megértésére tudnunk kell, hogy a bányavárosi s így a selmeczbányai bányászok is egyrészt az igazságtalan díjazás, másrészt pedig a vallás ügye miatt zavargásokat idéztek elő. Ezen zavarok lecsillapítása s »a veszedelmes lutheranus eretnekség gyökereinek kiirtása« végett 1526 tavaszán Werbőczy nádor és Raskay Gáspár temesi főispán küldettek ki királyi biztosokul. Az eljárásukról beszámoló iratban a háborúság okozóiul s fő-seductorokul lutheranus haeresiarcha concionatorokat említenek; az ily lázítókat és csábítókat, a mennyiben megszöktek volna, a hűtlenség bűnével megbélyegezendőknek és jószágelkobzással fenytendőknek ítélik. Nagyon valószínű, hogy Kek Simon is, félve a veszélytől, jobbnak látta a fergeteg elől idejekorán biztos helyre, Teschenbe vonulni, a honnan nem is tért többé vissza.

A reformationnak a régi vallás felett 1524–1526 időközre eső győzelmét bizonyítja még a városi tanácsnak Ferdinandhoz 1560. július 22-én benyújtott kérvénye, melyben az a királytól oltalmat kér azon alkalomból, a midőn nagynevű lelkészét Cubicularius Ulrikot Oláh Miklós érsek zaklatásaival a várost és egyházát elhagyni kényszerítette. A folyamodványban egyebek közt ez is áll: »Biztosíthatjuk Felségedet, hogy a jelenlegi egyházi szervezet minálunk még dicső emlékezetű Lajos királyunk idejében vette kezdetét és lépett életbe.«

Mindezekből eléggé kitűnik tehát, hogy azon korszakot alkotó átalakulás, melynél fogva Selmeczbánya város lakossága a reformatio tanait befogadva, teljesen evangélikussá lett, Lajos királyunk uralkodásának végső éveire esik.

* * *

A hitujítás elterjedésének első éveire esik a selmeczbányai latin iskola (gymnasium) alapítása is.

Az iskolák nagy fontosságát az új egyházra nézve maguk a nagy reformátorok is már korán felismerték, át lévén hatva azon meggyőződéstől, hogy az egyháznak jövőjét az ifjú nemzedéknek evangélikus szellemben való nevelésével biztosítani első sorban az iskolák vannak hivatva. Luthernek s a reformáció nagy munkájában hűséges munkatársainak iskolák alapítására

irányzott buzdító szavai nem is hangzottak el nyomtalanul. Az evangélikus iskolák keletkezése egykorú magával a reformatióval.

A városi tanács által 1528. évben alkotott egyházi szervezet az iskolát már mint létezőt említi. A hitujítási mozgalmak s a protestantizmusnak a kath. vallás feletti győzelme, a mint azt fentebb kimutatni igyekeztünk, már az 1524—26. évekre esik; nem lehetetlen tehát, hogy az iskola is az 1528-iki évnél korábbi eredetű. De mert létezésének legelső nyomát csak az említett szervezetben találjuk, ennek alapján iskolánk történetének megírását mi is az 1528-ik évvel fogjuk megkezdeni.

A selmeczbányai egyház felett a patronatusi jogot már V. István uralkodása óta a város, illetőleg az általa választott tanács gyakorolta. Ezen jogában megerősítette azt II. Ulászló is. A város és az egyház közötti eme viszony változatlan maradt akkor is, midőn a lakosok a hitujítási eszméknek hódolva, a protestantizmus hiveivé lettek. A gymnasium is az egyház és iskola között levő eme szoros kapcsolatnak megfelelőleg keletkezésének első évétől kezdve hasonlóképen teljesen a tanács védszárnya és fenhatósága alatt állott. Megmaradt ezen állapotban egészen a Lipót alatti üldözésig, a midőn fentartását az ev. egyház vállalta magára.

A városi tanács jogköréhez tartozott az iskola igazgatójának és tanárainak választása és elbocsátása. Ez gondoskodott díjazásukról és eltartásukról, úgyszintén az iskola számára megfelelő helyiségről is. Meghatározta és módosította az iskola tanrendjét, megszabta a tanításnál követendő eljárást. Hozott iskolai törvényeket, felügyelt a tanárok működésére, az ifjúság valláserkölcsei nevelésére. Segélyezte és pártfogolta a szegény tanulókat. E jogát részint közvetlenül gyakorolta, részint pedig — főleg az iskola feletti felügyeletre nézve — az általa kinevezett iskolai bizottságra ruházta át.

Ha a hitujítás első éveiben keletkezett németországi ev. iskolák szervezetét vizsgáljuk s azoknál főképen a tanítás célját s azon tantárgyakat vesszük szemügyre, a melyeket tanrendjükbe felvettek, a következőket találjuk.

A tanítás célja volt: a tudományos műveltség megszerzése, előkészítés az egyetemi tanulmányokra, sőt közvetlenül a választandó életpályákra is, természetesen különös tekintettel az evang. egyház specialis érdekeire; mert hiszen az egyháznak

törekvése az iskolák alapításánál első sorban oda irányult, hogy azokból oly egyének kerüljenek ki, a kik mint leendő papok, tanárok és tanítók majdan üdvös munkát fejtenek ki az ujított vallás megszilárdulása és felvirágozása érdekében, sőt ha közülök némelyek akár mint orvosok, akár mint ügyvédek, vagy egyéb minőségben a világi pályán működnének is, az egyház szolgálatában hasznos tényezőknek bizonyuljanak.

E czél megvalósítására szolgáltak: a vallástani tudományok mellett a latin nyelv és a latin classicusok.

A vallástanra a tanítás minden fokán kiváló gondot fordítottak és pedig azon czélból, hogy a reformatió jogsultsága és szükséges volta felől növendékeiket meggyőzván, azok vallásukhoz belső meggyőződésből szilárdul ragaszkodjanak, mert hiszen mindenekelőtt ezen belső meggyőződésen alapszik a vallás és egyház érdekében végzett munka erkölcsi értéke és sikere.

A latin nyelvet, a melytől vette a latin iskola nevét is, — megkülönböztetésül a német iskolától, a melyben az elemi tantárgyak német nyelven adtak elő — egyrészt azért tanították, hogy a növendékek a latin nyelvet, mint a tudósok nyelvét teljesen elsajátítsák, másrészt pedig, hogy a latin classicusokat megérthessék és élvezhessék; de kiváltképen, hogy a theologia körébe eső latin nyelven írt műveket haszonnal olvashassák és azt, a mit belőlök tanulnak, értékesíthessék.

A nagy reformátor Luther is az evangeliumra és a classicusokra mondja: »in hoc signo vinces«.

A szászországi tanterv* is, mint a mely a fentebb említett reformátor férfiak közreműködésével szerkesztetett, a latin iskola jelzett czélját hasonlóképen kizárólag a vallástani tudományok és a latin nyelv alapján egy három osztályú, vagy jobban mondva három csoportból álló iskola keretében kívánja megvalósítani. Ilyen volt Melanchton magániskolája is Wittenbergben azon különbséggel, hogy itt a tantárgyak közé fel volt véve a görög is.

Az iskolában működő tanítók egy-egy csoport tanulót gyűjtöttek maguk köré s azokat a nélkül, hogy a tanítás időtartama meg lett volna határozva, mindaddig képezték, míg a

* Kursächsische Instruction der Visitatoren. L. Breznyik J. I. füz. 33. lap.

növendékek magoknak a kellő ismereteket meg nem szerezték. Hogy a selmeczbányai latin iskola első szervezete milyen volt, nem mondhatjuk meg. Az 1528. évi egyházi szervezetből* csupán annyit tudunk meg, hogy az iskolában az iskolamester (Schulmeister) mellett már osztálytanítók (locaten) és tanítósegédek (gesellen) is működtek, következésképen, hogy az intézet már több osztályból állhatott, de sajnos a tanított tantárgyakra nézve ezen adatból semminemű útbaigazítást nem nyerhetünk. Hogyha azonban meggondoljuk, hogy városunk német lakosai vallási és iskolai ügyekben a németországi hitrokonokat követték s hogy az ezek által készített iskolai tervezetek és utasítások evang. országokban tehát hazánkban is majdnem két századon át irányadóul szolgáltak: feltehető, hogy gymnasiumunk első berendezése úgy az elérendő cél tekintetében, mint a tantárgyak s a tanulóknak csoportokra való felosztására nézve is a szászországi e nembeli iskolákkal teljesen megegyezett.

A tanítósegédekre nézve megjegyezzük, hogy azok nem voltak még mai értelemben vett tanítók; ezen elnevezés alatt korosabb tanulók, vagy már oskolát végezett fiatal emberek értendők, kiket az iskolamester tetszése szerint fogadott maga mellé s irányukban semminemű kötelezettséget nem vállalván, őket, ha nem volt velők megelégedve, bármikor elbocsáthatta.

Az 1528-iki egyházi szervezet szerint az igazgatónak a főlelkésznél szabad asztala volt, a városi pénztárból fizetés fejében hetenkint 50 denárt húzott, a tanulók után pedig tandíjat szedett. Jövedelmi forrását képezték még az ú. n. recordatiók. Ez abban állott, hogy Márton napján köszöntővel bejárta az egyház vagyonosabb s előkelőbb hiveit s az ez alkalommal kapott kegyadományok őt illették. Kapott továbbá a kamargróftól, az érczelválasztótól s a mészárosoktól hetenként bizonyos mennyiségű húst. A tanítósegédeknek fizetéséről és eltartásáról a szervezetben nem tétetik említés. Úgy látszik, hogy az iskola alapítása utáni első években ezeknek eltartásáról az igazgatónak kellett gondoskodnia.

* Az 1528-ki egyházi szervezet (ordo divinorum) L. B. J.-nál I. füz. 45. l.

2. FEJEZET.

Az egyház megszilárdulása. A gymnasium fejlődése a XVI. században.

A nagy reformátorok tekintettel a kevésbbé művelt és szellemileg gyengébb hívekre ellene voltak minden erőszakos és kiméletlen változtatásnak; minélfogva a vallási reformok keresztülvitelénél óvatosságot és megfontolást ajánlottak, nehogy a külső formák rögtöni eltörlése által a hívek lelkiismeretükben megháboríttassanak. Így Selmeczbányán is a hitéletnek belső átalakulása természetszerűen, fokozatosan és békés úton ment végbe.

A városi tanács által valószínűleg Staudacher Zsigmond lelkész befolyásával szerkesztett 1528-ki egyházi szervezetben még igen sokat meghagytak a kath. szertartásokból. Így különösen a vasárnapi ünnepélyes misét még megtartották, az ostyát és kelyhet felemelték, a hétköznapi csendes miséket azonban eltörölték. A magángyónás is még sokáig tartotta fenn magát. És nemcsak az 1568. évi,* de még az 1580-ki egyházi szervezet szerint** is az isteni tisztelet lithurgikus részénél a gyülekezet anyanyelve mellett a latin nyelv is használatban maradt.

Az egyház külső megszilárdulását pedig elősegítették a viszonylagosan még kedvezőknek mondható politikai viszonyok. Lajos halála után az ország két pártra szakadt. Zápolya és Ferdinánd ellenkirályok, minthogy az egymás ellen folytatott harcokban mindketten a protestánsok támogatására szorultak, ellenük nyíltan fellépni nem tartották tanácsosnak.

És későbbben is Ferdinándnak magánuralkodása alatt a viszonyok úgy alakultak, hogy az ev. egyházat haladásának megkezdett útjában sem a királynak irányában tanusított ellenséges érzülete, sem az esztergomi érsekeknek, különösen Oláh

* Kirchen Regiment auf Schembnitz Ao. 1568. L. B. J.-nál I. füz. 207. lap.

** Kurze Verzeichniss vornemer Cerimonien, so in der christlichen Kirche zu Schembnitz jetziger Zeit gehalten werden. 1580, L. B. J. I. füz. 248. lap.

Miklósnak támadásai s az elhódított tér visszafoglalására irányult minden igyekezete meggátolni nem voltak többé képesek.

Az 1548-iki országgyűlés törvényei szigorúan elrendelik ugyan, hogy a régi vallás és istentisztelet mindenütt visszaállíttassék; de minthogy Móríc szász választófejedelem felépése a császár ellen Németországban a vallásügynek az augsburgi vallásbéke létrejöttével az evangélikusokra nézve kedvező fordulatot adott, Magyarországon pedig az Erdély átvétele miatt keletkezett s 10 évig változó szerencsével viselt török háború, mely közben János Zsigmond visszanyerte fejedelmi székét s a Temesi Bánság török kézre került, bénítólag hatott Ferdinándra: nem fejthette ki az azon erélyt, mely szükséges lett volna, hogy a fentebbi törvényeknek érvényt szerezve, a kath. vallást uralkodóvá tegye.

Oláh Miklós esztergomi érsek mindent elkövetett ugyan, hogy a kath. egyház előbbi hatalmát az országban visszaállítsa. Nagy buzgalmat fejtett ki e tekintetben főképen a bányavárosokban s így Selmeczbányán is.

Az 1548-iki törvényekre s az azok értelmében kiadott királyi rendeletekre támaszkodva, a bányavárosi papokat tíz esztendőn át folytonosan zaklatta. A midőn azok főpásztori leveleit figyelembe nem vették, egyházaik megvizsgálására teljes hatalmu biztosokat küldött ki, megparancsolván nekik, hogy azok iránt a vallás dolgában feltétlen engedelmességet tanúsítsanak. Majd maga elé idézte őket, hogy mutassák ki, mily módon jutottak az egyházba. Sőt még egy utolsó kísérletet is tett, a mennyiben 1564-ben jezsuita hitszónokokat küldött hozzájuk.

Oláhnak mindezen erőlködése azonban sikertelennek bizonyult. Az újított vallás tanai a lefolyt negyedszázad alatt a hivekben szilárd meggyőződéssé válva sokkal mélyebb gyökeret vertek, semhogy azok lelkiismeretükön erőszakot követvén elpuszta hatalomszóra az érsek kívánságai előtt meghajoltak volna.

A királynak tehát az új helyzettel számolnia kellett, annál is inkább, mert hiszen az evangélikusok is az 1548. évi törvényekben hangsúlyozott »igaz vallás« követőinek vallották magukat; a bányavárosok pedig az általuk 1559-ben Selmeczbányán szerkesztett s mindnyájuk által aláírt hitvallásban, a »Confessio montana«-ban, melyet a királynak is benyújtottak, kimutatták, hogy vallott elveik az ágostai hitvallással, a mely a

király szerint is az »igaz vallás« tanait foglalja magában, mindenben megegyeznek.

Ez volt az egyik ok, a miért Ferdinánd a bányavárosokkal szemben kíméletesebb eljárást tanusított; a másik pedig az anyagi érdek tekintetbe vétele. Félő volt ugyanis, hogy a bányászok, ha vallásuk miatt háborgattatnának, szétszóródnak s ennek következtében a bányamívelés fennakadván, a kincstár jövedelme is csökkenni fogna. És főképen ezen utóbbi körülménynek tulajdonítandó, hogy a bányavárosok a későbbi, — a protestantismusnak nem kedvező királyok alatt is — habár kisebbszerű zaklatásoknak olykor-olykor ki voltak is téve, vallás dolgában háborítatlanul maradtak.

A felvilágosodott szellemű Miksa uralkodásával a bányavárosokban is békésebb idők következtek be. Az egyház a zaklatásoktól megszabadulván, hitéletének fejlesztésére, szervezetének javítására és tökéletesbitésére, részint saját körében, részint a többi bányavárossal együttesen, többrendű üdvös intézkedéseket tett. Ilyen az 1568. és 1580-iki egyházi szervezet; ide tartoznak az 1569., 1577. és 1580-iki körmőczyi zsinatok határozatai.

Az egyházi élet megszilárdulását jelentékenyen előmozdította a bányavárosoknak a hit dolgában való szoros összetartása is. Ha felülről valami fenyegető rendelet érkezett bármelyikükhöz, azonnal közölték azt egymással, hogy kölcsönösen megállapodván a teendőkre nézve, az őket közösen fenyegető veszélyt maguktól elháríthassák.

Nem csekély részük van ebben azon selmeczbányai ifjaknak is, a kik kivált 1533. évtől kezdve a wittenbergi és jenai egyetemeket látogatták s onnan hazájukba visszatérve s egyházi és társadalmi téren polgártársaikkal érintkezésbe jöve, a reformátoroktól hozott új eszméknek lelkes hirdetőivé lettek.*

De teljes joggal állíthatjuk, hogy a hitujítási eszmék győzelemre juttatásában s az egyházi élet megszilárdításában Selmeczbányán a legnagyobb érdem illeti azon fenkölt szellemű

* Ilyenekül találjuk ott 1533-ban Saltzer Gergelyt, 1536/7-ben Mölderer Lőrinczet, 1541-ben Saltzer Jánost, 1544/5-ben Muldrer Mátét, 1547/8-ban Lugesland Gáspárt, Rhenander Jánost, 1549/50-ben Markus Mátyást, 1550/1-ben Rhenander Náthánt, 1553-ban Schlater Eleazart, stb. L. B. J. I. füzet 327. l.

lelkes férfiakat, kik egyházunk hajóját az első szervezkedés alapvető munkájában előrelátó bölcseséggel s lankadatlan buzgósággal kormányozták s azt a hitjavítást megakasztani akaró ellenséges hatalmak ellen hősiekséggel és rendíthetetlen bátorsággal védelmezték.

Értem itt a hivatásuk magaslatán álló lelkészeket, a melyeknek: Panicula, Kresling, a Melanchton által ajánlott Amphe-racus; értem a fenkölt szellemű, derék városi tanácsot.

Ezen idők legkimagaslóbb alakja azonban a bruchsalii születésű *Cubicularius* (*Kammerknecht*) *Ulrik*, a Confessio montana nagytudományú szerzője, a ki a legválságosabb években állott az egyház élén éppen akkor, a midőn Oláh Miklós érsek támadásai zavarták az egyház békés fejlődését és a ki 12 esztendeig tartó lelkészkedése alatt vezéri szerepre való hivatottságának s lelki pásztori eszélyességének legfényesebb bizonyítványát adta.*

Cubicularius nemes alakja mellett méltó a feljegyzésre: *Rubigallus* gazdag *urburarius*, volt városi bíró, a 24 tagu kúltanács feje és népszószóló, nemkülönben a nagy tekintélynek örvendő *Gast Kristóf*, a város jegyzője s a tanács lelke, a ki negyedszázadra terjedő áldásos működése alatt kiváló tényezője volt a város társadalmi és politikai mozgalmainak, azt az 1574. évi pozsonyi országgyűlésen is képviselte s az egyházi és iskolai ügyek menetére döntő befolyást gyakorolt.

Az egyház és az iskola közötti szoros viszonymál fogva az egyház erősödésével lépést tartott az iskola is. Azon tényezők, a melyek jótékony hatással voltak az egyházi ügyek menetére, kedvezően mozdíták elő az iskola fejlődését is. A *gymnasium* életének első éveiből azon adaton kívül, a mely az 1528-iki egyházi szervezetben előjön, egyebet alig tudunk. És habár az 1540-ik évtől kezdve akadunk is egyes, különösen az iskola tanítóira vonatkozó feljegyzésekre: tulajdonképen mégis a *Cubicularius* kora az, a hol a *gymnasium* viszonyaira nézve már sokkal több adatot találunk, a mi abban leli megfajtását, hogy a városi jegyzőkönyvek és számadási naplók csak 1550-től vannak meg és ezen adatokból azt is megállapíthatjuk, hogy az iskola életének éppen a XVI. század ötvenes éveinek mozgalmi adtak nagyobb lendületet.

* Selmezbányán 1552—1564-ig lelkészkedett. L. B. J. I. f. 87. és 186. l.

Talán az önvédelmi harc, melyet az egyház az ellene támadt küzdőféllal vívott, már önfentartása érdekében is kényszerítette azt, hogy iskolájára nagyobb gondot fordítson; de másrészt talán épen maga a fenyegető helyzet növesztette nagyra az egyház erkölcsi bátorságát és tetterejét és fokozta az iskola ügye iránti buzgalmát és lelkesedését. — Ezen időtől kezdve mennél tovább megyünk, annál inkább találkozunk olyan mozzanatokkal, a melyek az iskola fejlődését kézzel foghatólag igazolják.

Ily fontos esemény az iskola életében, hogy számára a város 1550-ben épületet emeltet.

Hogy az iskola hol volt eleinte elhelyezve, nem tudjuk. A szóban lévő épületet a város a mostani róm. kath. elemi fiiskola helyén emeltette, az akkori paplak (mostani Sembery-féle ház) közelében Salius Jeromos bírósága idejében. Kapuja felett e felirat állott: *Almae pietati bonisque litteris sacrum S. P. Q. S. (Senatus Populus Que Schemniciensis) operis impensaque P. M. D. L. = posuit 1550.* Az építésre ugyanazon évi számadási napló szerint egészben 1381 frt 49 kr. fordítottatott, a mi az akkori pénzértéket tekintve igen tekintélyes összeget képviselt.

Az iskola fejlődését bizonyítja továbbá a városi tanácsnak a tanügy és az iskola iránt mindinkább nyilvánuló áldozatkészsége, így pl.: az 1550. évi számadási naplóban iskolai czélokra már 100 frttal több fordítatik.

A tanács a tanárok anyagi gondjain könnyítendő, azokat hová tovább jobban díjazza, sőt nem riad vissza nagyobb mérvű áldozatoktól sem, a midőn arról van szó, hogy gymnasiuma számára kiválóbb igazgatókat és tanárokat szerezzen.

A tanítással foglalkozók az e korbéli okmányokban különböző nevek alatt fordulnak elő. Az igazgató rendszeren Schulmeister vagy scholae rector-nak neveztetik. A tanítók synergi, synergistae, collegae, collaboratores, coadjutores, praeceptores, cantor néven említettnek — itt a német cantor értendő, a tót cantor a gymnasiumban nem tanított.

A cantor elsősorban énektanító volt, de meg volt bízva más tantárgyak tanításával is. Az officiales (tisztkötelesek) pedig nagyobb tanulók voltak és az egyház által énekesekül (cantores) alkalmaztattak az istentiszteletnél és a temetéseknél;

egyesek pedig mint harangozók (pulsantes), orgonafúvó-taposók (calcantes) tettek szolgálatot, a miért ingyen lakást kaptak s ingyen tartásban részesültek; de némelyek közülök az alsóbb osztályokban tanítókul is működtek. 1652-ben a tisztkötelesek száma a tót kántort is beleértve 10-re volt szabva.

A tanító személyzet közvetlen előjárója az igazgató volt.

Ez a mint az első fejezetben is említve volt, munkatársait tetszése és belátása szerint alkalmazhatta és elbocsáthatta. Legalább ezt látszik bizonyítani egy 1579-ben hozott tanácsi határozat, melynek értelmében e jog gyakorlata ezen évtől kezdve az igazgatótól megvonatik.*

Az igazgató és a tanárok jövedelmét illetőleg a városi levéltárban meglevő számadási naplókól, a hol az iskolai kiadások hetenként vannak feljegyezve, a következőket tudjuk meg. Az 1550-ik évtől kezdve az összes tanító személyzet a városi pénztárból nyerte fizetését.

Az 1550-ki számadási napló szerint az iskolai kiadások szeptemberben 1 frt 50 denárt, október 24-én 3 frtot, nov 7-én már 4 frtot tettek ki és így a következő évben is. A collaboratoroknak vagyis segédtanítóknak évnegyedenként 2 frt járt, a miben osztoztak. Az 1559-iki napló szerint az igazgatónak hetenkint 2 frt járt, a kántornak 75 denár, a collaboratoroknak egyenként 50 denár, két officialistának egyenként 25 denár. Összesen 4 frt 25 denár. 1580-ban már az igazgató hetenként 3 frtot kapott, a kántor 1 frtot, a collaboratorok 80 denárt, az officialisták 75 denárt. Egy 1568-ik évről szóló adatból arra lehet következtethetni, hogy ez időben már a tanárok is szabad asztalt élveztek. Ez adat szerint ugyanis Mollerus János collaborator a városi pénztárból még 30 denárt kapott heti fizetéséhez oly kikötéssel, hogy élelmezéséről ő maga gondoskodik.

A kántornak jövedelme volt még a Márton-napi festivációból (de a begyűlt pénzből kaptak egy bizonyos részt az officialisták is.) és a temetések után. Ha idegen urak érkeztek a városba, a kántor őket zenével és dalokkal fogadta és ezért tőlük ajándékot kapott.

Néha a tanács az igazgatói fizetést, különösen oly esetben,

* L. B. J. I. füz. 345. lap.

ha e hivatalra kiválóbb tanférfiút kívánt megnyerni, felemelte, de csakis az illető személyére nézve.

Igy 1566-ban Fabri Tamásnak hetenként 3 frt fizetése volt, míg elődjei és némely utódjai csak 2 frtot kaptak. Az igazgató jövedelméhez tartozott még a fentebbin kívül a Gergely- és Gál-napi recordatio; tandíj fejében (precia) a vagyonsabbaktól negyedévenként 25 denárt szedett, a szegényebbektől belátása szerint. 1579-ik év óta az idegen tanulók a tandíj kétszeresét fizették. A növendékek által időközönként előadatni szokott színdarab betanításáért az igazgatónak 6 frt járt, a a generális temetések után is, a melyekre az egész iskola kivonult, szintén kapott bizonyos járulékot, sőt Haunold igazgatónak egy 1588-ban írt levele szerint, fapénzt is.

Hogy mennyire ment az igazgatónak a jövedelme, azt biztosan nem határozhatjuk meg, mert a tanulók számát sehol sem találván feljegyezve, nem mondhatjuk meg, mennyit tett ki a tandíj? A recordatiókból egy adat szerint körülbelül 50 frt jött be.

A város, a mint az említett számadási naplókban kiténik, az igazgató és a tanárok díjazására hetenként 4—6 frtot s így évenként 250—300 frtot fordított.

És ha most tudjuk, hogy a lelkészek évi fizetése 300—500 frtot tett ki s a város összes évi kiadása 12,500 frt összeget képvisel: tájékozva vagyunk az iránt is, hogy évenként minő hányaddal járult a város az egyház és a gymnasium fentartásához.

Kiváló fontossággal bírtak a városi tanácsnak az iskola felügyeletére vonatkozó intézkedései is, a melyek nemcsak hogy a tanárok ambícióját növelték, de fokozták a tanulók szorgalmát is s így a tanításnak sikerét jelentékenyen elősegítették.

Az 1568-ik évben Conon Lukács lelkészkedése idejében alkotott egyházi szervezet szerint a tanács az összes iskolák élére az egyháznak különben is természetes fejét és a lelkiekben vezetőjét a főlelkészt állítja. A főlelkész mint az iskola felügyelője (superattendens, gubernator) hetenként meglátogatta az összes iskolákat s megfigyelte a tanítás menetét. Ügyelt arra, hogy a tanárok az ifjúságot isteni félelemben és jó erkölcsökben neveljék, az előírt tantárgyakban lelkiismeretesen tanítsák és hogy az iskolában kellő rend és fegyelem uralkodjék. Az iskolában semmiféle változásnak sem volt szabad az ő tudta

és jóváhagyása nélkül megtörténnie. E tisztében segítségére volt az iskolai bizottság, melyet a tanács választott. Ezen iskolai bizottság rendszerint két vagy három a tanügyhöz értő és az iránt érdeklődő tekintélyesebb polgárból állott, a kik az emlékekben *scholarchae*, *inspectores*, *Schulherren* nevek alatt fordulnak elő s a főlelkész mint első *scholarcha* ajánlata folytán jutottak tisztükhöz. Azonkívül, hogy a *scholarchák* folytonos figyelemmel kísérték az iskolában történeteket, hatáskörükhöz tartozott még — a mint az itt-ott előforduló följegyzésekből kitűnik — az igazgató és a tanárok között esetleg felmerült személyi differenciák kiegyenlítése is.*

Az iskolai bizottságba való beválasztást kitüntetésnek s az egyház vagy a város szolgálatában szerzett érdemek megjutalmazásának tekintették; a miért is a *scholarchák* között időközönként városi bírák, jegyzők, tanácsnokok neveivel is találkozunk. Buzgó tevékenységet fejtett ki az iskolai bizottságban, abba több ízben is beválasztva, a fentebb dicsérettel említett Gast Kristóf városi jegyző is.

Nagy hasznára volt a tanügynek, hogy az kiemelkedve az iskolafentartó egyházak és városok szűk köréből, lassanként felkelté a felsőbb egyházi testületek figyelmét és érdeklődését is és tanácskozás s megvitatás tárgyát kezdé képezni a zsinatokon is. A bányavárosok által 1577. évi június 7-én tartott körmöczbányai zsinat, a melynek elnöke Eberhard Mátyás selmeczbányai főlelkész volt, az iskolákra vonatkozólag a következő kánont alkotta: »A keresztyén előljárók lássák el az iskolákat derék tanférfiakkal; ügyeljenek fel arra, hogy azok hivatalos kötelességeiknek buzgón és lelkiismeretesen megfeleljenek és az ifjúságot kívánt sikerrel oktassák.«** A jeles városi tanács már korán jutott azon meggyőződésre, hogy az iskola tulajdonképeni lelke a jó tanár, a kinek működését nem a törvény írott betűje és írott utasítások irányítják, de első sorban annak erkölcsi súlyától függ a tanítás eredménye. Ennek folytán a tanács idehaza is saját hatáskörében oly szellemű intézkedéseket létesített, a melyek alapján a gymnasium tanáraitól

* 1568-ban *scholarchák* voltak: Moldner Mihály, Salius János, Gast Kristóf. 1578-ban Sikely Izrael és Gast Kristóf. 1579-ben Stöckel Dávid, Schall Illés, Sikely Izrael és Gast Kristóf.

** L. B. J. I. füz. 231. lap.

szigorúan megkövetelte, hogy azok az egyház tanaihoz való tántoríthatlan ragaszkodás mellett* feddhetetlen erkölcsi jelleműek legyenek, a theologiai és classicai tudományokban alapos jártasságot és otthonosságot tanúsítsanak** s tanári tisztükkel járó kötelességeiknek hiven és lelkiismeretesen megfeleljenek. A tanács a meghívandónak személye iránt való bizalmát, a mint ez a tanári meghívókból is kitűnik, mindannyiszor annak kiváló személyi tulajdonságaira alapítja; az elbocsátó bizonyítványokban pedig az iskolájából távozó tanárnak elismerését és köszönetét szintén ilyen tulajdonságaiért nyilvánítja. Az igazgatói s tanári hivatalok betöltésénél a legszigorúbb következetességgel járt el. Csak buzgó utánjárás és a meghivatni szándékolt személye iránt való teljes tájékozottság után töltötte be a megüresedett állomást. Ha nem talált alkalmas és az említett feltételeknek megfelelő egyént a hazában, akkor a külföldre is folyamodott. Innen van, hogy igen nagy számmal találhatók az igazgatók és tanárok között olyanok, a kik idegen országokból, kiváltképen pedig közvetlenül a német protestáns egyetemekről kerültek tanárokkul a selmeczi gymnasiumba. — Az evangélikus közvélemény különben sem tartotta a hazai ev. iskolákban szerzett tudományos ismereteket sem a papi, sem a tanári pályára nézve elegendőknek; de megkívánta ifjaitól, hogy tanulmányaiknak betetőzése végett a németországi protestáns egyetemekre, első sorban a wittenbergire menjenek. És jöllehet előfordultak ugyan esetek, hogy egyesek szegénységük miatt külföldre nem mehetvén, egyenesen a hazai ev. iskolákból — így a selmeczbányaiból is — jutottak papi vagy tanári állomásra: mindazáltal az ifjak nagyobb része az egyház említett kívánságának megfelelt s csak, miután a német egyetemeket is meglátogatta, kívánt papi vagy tanári alkalmazást nyerni. A városi tanács, hogy ezen főiskoláknak látogatását a selmeczi szegénysorsú ifjakra nézve is lehetővé tegye, nem egyszer adta áldozatkészségének ékes bizonyítványát, kivált oly esetekben, a mikor remélhette, hogy az általa segélyezett tanulmányaik befejeztével a selmeczi egyházban vagy iskolában

* L. B. J. I. füz. 271. lap, a körmöczyi zsinat határozatait.

** L. B. J. I. füz. 310. l. Es bedarf aber diese Stadt fürnemblich einen solchen Mann, der seine lectiones Theologicas gehört und darneben ein ziemlicher Philosophus und linguist sei.

fognak majd idővel hasznos szolgálatot tehetni. Erre nézve a városi számadásokból több adatot lehet felhozni. Így például Nessel conrectornak a tanács évenként 100 frtnyi ösztöndíjat biztosított, hogy valamely egyetemen végezhesse tanulmányait s azután az élvezett jótéteményt a gymnasiumban szolgálhassa le. Egy gazdag selmeczi urburarius pedig, Schlaher Quirinus, a ki 1543—44-ben a városnál bírói hivatalt is viselt, e célból alapítványt is tett. A boroszlói városi tanácsnak ugyanis 1544-ben 800 aranyat adott által azon kikötéssel, hogy ezen összegnek 5 % -át (vagyis 40 aranyat, évnegyedenként mindegyiknek 5—5 aranyat) juttassa két egyetemi tanulónak, akár Boroszlóban, akár más egyetemen fognának azok tanulni. Ezen ösztöndíjat a boroszlói tanács adja azoknak, a kik arra a boroszlói iskolai felügyelők (superintendenten der Schule) által érdemeseknek fognak tartatni. Az illetők a nevezett ösztöndíjat három évig élvezik, de kötelesek, ha a selmeczi városi tanács kívánni fogja, Selmeczbányán az egyházban vagy iskolában illő díjért szolgálatot tenni, máskülönben bárhol lesznek alkalmazhatók. Ezen ösztöndíjat a selmeczi ifjak közül többen élvezték, így például Reinhard, a ki 1584-ben Boroszlóból a wittenbergi egyetemre ment át s ott a selmeczbányai tanács által is segélyeztetett. Onnan csak 1587-ben tért vissza Selmeczre, a hol a gymnasiumban azonnal alkalmazást nyert.

Ha a selmeczbányai ev. gymnasium eddigi fejlődésének phasisait figyelemmel kísértük, örömmel tapasztalhattuk, hogy a város és egyház akkor, a midőn gymnasiumának saját otthont épített, áldozatkészségével az iskola tanárainak megélhetését biztosítani, előrelátó bölcseséggel számára jeles tanférfiakat szerezni igyekezett; a midőn a gymnasium működését közvetlen közelből szemlélve s arra hivatott közegei útján folytonos figyelemmel kísérve, ez által a tanároknak és tanítványoknak a további munkálkodásra impulsust, kedvet és erőt adott: mind ezzel kétségkívül alapvető, a gymnasium életére nézve nagy horderővel bíró s a jövő századokra is kiható munkát végezett. Ime már is tetszetős a kép, a melyet iskolánk félszázados haladása mutat, de az még teljesebbé lesz, ha e fejlődési keretbe beleillesztjük az 1587-ik évi tanrendet. Elbeszélésünk fonalán ugyanis már ehhez is eljutottunk. Hogy városunk ifjú nemzedéke az előttünk imént elvonult félszázad alatt milyen tanterv

szerint nyerte kiképztetését, azt, a mint munkálatunk elején is említettük, biztosan nem tudjuk, csak sejtethjük. Az 1587-iki tanrend a selmeczi ev. gymnasiumnak az első meglevő tanrendje. Nélküle nem tudnók, hogy a XVI. században ezen iskolában milyen tárgyakat tanítottak és a tanításnál milyen eljárást követtek, míg most e tanrendnek segítségével beletekinthetünk iskolánk belső életébe is. Erről bővebben a következő fejezetben.

Nyoma van már e században a szegény tanulók segélyezésének is. Az úgynevezett officialisták és más kisebb tanulók (choralisták, mendicansok) a XVI. század folytán, mint már említve is volt, szolgálatuk fejében ebédet kaptak az egyháztól; de erre is a kegyadományokat a mendicansok a hivektől koldulták össze, vacsoráról maguk voltak kénytelenek gondoskodni. Fischer Boldizsár lelkész 1596-ik esztendőben, hogy a szegény tanulók vacsorát is kapjanak, a hívek között 300 frtot gyűjtött.* Ezen összeget átadta a tanácsnak oly czélból, hogy azt kamatoztassa s a kamatot a szegény tanulók tartására fordítsa. Egyszersmind reményét fejezi ki, hogy az egyháziak ezen alapot évről-évre gyarapítani fogják, hogy ez által a szegény tanulók kiképztetése Isten dicsőségére s szentegyháza javára könnyíttessék. Ime az első tápintézeti alapítvány, a melyről a városi oklevéltárban említés tételik. Szaporítottatott e később a tőke, nem tudni.

3. FEJEZET.

Az 1587-iki tanrend. A gymnasium belső élete.

Az 1587-iki tanrend keletkezési éve a városi levéltárban meglevő eredeti okmányon nincsen kitéve, de hogy 1587-ből való, az egészen bizonyosnak mondható. A benne előforduló egyik tanító, Reinhard, a kiről fentebb, mint Schlacher-féle ösztöndijasról tettünk említést, 1587-ben került a gymnasiumhoz tanárnak, 1589-ben pedig már Zólyomban találjuk őt segédlelkésként minőségben; itteni működése tehát csakis 1587/8-ik évre eshetik. Állításunkat megerősíti egy 1587-ik évi szept. 4-ikéről

* A fentebbi összeghez járultak a lelkésznek egyszeri felszólítására: Kielman 90 frt., Granauer 80 frt., Saadler 50 frt., Haagen és Osterhauscn 50 frttal. Az iskolai pénztárból 30 frt. vétetett az összeg kiegészítésére.

szóló jegyzőkönyvi adat is, a mely így szól: »Az igazgató a nyolcz nap előtt hozott határozat értelmében a tanrendet írásbeli véleménye kíséretében a tanácsnak benyújtotta.« Az akkori igazgató, a ki e tanrendet benyújtotta, Haunold János mester volt. E tanrend, melyet egész terjedelmében közlünk, így szól:

Prima classis. Hora VI. Die Lunae et Mercurii Grammaticen Philippi majorem, Collega proponat: die Veneris Syntaxin latinam; die Sabbati Evangelium graecum, primum exponat, deinde ad praecepta graecea Grammatices, excutiat; die Martis Dialectica Philippi a rectore explicetur; die Iovis Scripta uterque corrigat.

Hora VII. Die Lunae, Martis, Mercurii, Jovis, Veneris et Sabbati pueri templum ingrediantur.

Hora VIII. Die Lunae Dialectica Philippi a rectore explicetur, die Mercurii Rhetorica et die Veneris epistolae Ciceronis ab eodem, die Sabbati, scripta ligata oratione, rector et Collega examinent, et si quid supererit temporis, exercitium memoriae instituatur.

A prandio Hora XII. Tota septimana Cantor pueros in Musica erudiat.

Hora I. Die Lunae et Martis Graeca Grammatica Meceleri a rectore tractetur, die Jovis et Veneris Homerus, vel alius graecus auctor, pro puorum captu, a rectore proponatur.

Hora II. In templum.

Hora III. Die Lunae, Martis Collega Aeneida Vergilii proponat; die Jovis et Veneris Terentium.

Die Sabbati. Post vespertinas preces Collega in Arithmetica Lossii pueros exerceat, postea describatur argumentum ex auctoribus classicis, alternatim a rectore et Collega

Die Solis mane. Rector examen Philippi scholasticis praelegat.

Secunda classis. Hora VI. Matutina Grammaticam Philippi, diebus Lunae, Martis; Syntaxin diebus Mercurii et Veneris exemplis, declarandi causa, additis Hepelius proponat; die Iovis uterque scripta examinet, die Sabbati Evangelium latinum Hepelius exponat; die Solis Evangelii latini recitatio a Reinhardo audiatur.

Hora VII. In templum honeste ibunt omnes.

Hora VIII. Civilitas morum et fabulae Aesopicae alternis vicibus die Lunae et Martis; paradigmata graecarum declinationum et conjugationum, die Mercurii et Veneris a Reinhardo proponantur; die Jovis ingrediantur cum praeceptoribus in templum; Evangelium graecum die Sabbati ab eodem.

A XII pomeridiana usque ad I. Omnes, Cantore in puncto horae propter preces publicas, praeseute, Musicam audiant

Hora I. Epistolae Ciceronis a Sturmio collectas die Lunae et Martis Reinhardus exponat; et examine facto phrases dictet, cum recitatione, sepositis libris. Die Jovis Bucolica Vergilii idem breviter tractabit, die Veneris prosodiae praecepta.

Hora II. In templum ibunt omnes.

Hora III. Disticha Catonis vel Sententiae Salamonis per Hepelium,

tota septimana continuentur; die Sabbati duo praeceptores, qui ipsi Classi praesunt, alternis vicibus argumenta adscribant, atque ad imitationem Ciceronis instituant. Die Solis frequentes Concionibus Sacris in templo intersint.

Tertia classis. Hora VI. Die Lunae Martis, Mercurii a sexta usque ad septimam Cantor Nomenclatorem proponat; die Jovis aliqua vocabula reddant pueri ex Evangelio latine; die Veneris Chatechismum Doctoris Lutheri latinum idem exponat; die Sabbati germanicum Evangelium descriptum pueri exhibeant et si non bene pinxerunt, iisdem corrigatur; die Solis memoriter partem Evangelii recitent.

Hora VII et VIII. Die Lunae, Martis et Mercurii a septima usque ad nonam Donatum diligenter Classicus proponat, adductis ex autoribus idoneis exemplis; die Jovis et Veneris in paradigmatis nominum et conjugationum ediscendis pueri exerceantur; die Sabbati, hora septima Catechesis tam latina, quam germanica, alternatim memoriter recitur, audiente classico; hora octava germanicum Evangelium legatur.

A prandio Hora XII. A duodecimo usque ad primam pingendis literis Tenorista non solum proponente, sed eodem informatore dent operam.

Die Lunae a prima usque ad tertiam in aliquibus voculis ex Vernaculo sermone reddendis, pueri exerceantur; a tertiam usque ad quartam integra septimana, sententiae Salomonis memoriter recitentur.

Die Jovis, ut die Lunae, fiat.

Die Veneris a prima usque ad secundam Catechismus exponatur, a secunda usque ad tertiam praecedens lectio memoriter recitur.

Die Sabbati distichon illis ex Evangelio desumptum explicetur.

Die Solis illud distichon memoriter recitabunt.

Die Sabbati adscribantur aliqua, quae die Lunae et Jovis exhibebunt.

Quarta classis. Hora VI. Matutina.

Die	{	Lunae	{	Finitis precibus ad Spiritum sanctum ab hora sexta ad septimam Catechismus memoriter recitabitur; a septima usque ad octavam praeibit pueris aliquis ex grandioribus in Catechismi capitibus recitandis; ab octava usque ad nonam cognoscendis literis navabunt operam.
		Martis		
		Mercurii		
		Jovis		
		Veneris		
		Saturni		

A prandio XII.

Die	{	Lunae Martis Jovis Veneris	{	a duodecima usque ad primam docebit praeceptor eos literarum figuras elegantissime ducere et eorum sonum plene et clare exprimere; a prima usque ad secundam idem eis duo vocabula latina et sententiam cum interpretatione proponet, quam sequenti die a pueris reposcet; hoc facto pueros rursum in lectione exercebit, a 2 usque ad 3 praeibit eis aliquis in sententia cognoscenda: a 3 usque ad 4 eandem a pueris exigit collectione etiam Syllabarum non neglecta.

Die Sabbati a secunda usque ad tertiam ex Evangelio sententiam praescribat — Die Solis ejusdem sententiae fiet recitatio.

Hebraica etiam, dei beneficio legere possem, sed quo cum fructu in talibus scholis fieret, uni cuique docto congigandum relinquo.

Ezen tanrend szerint a gymnasium négy osztályból áll. A legfelső osztály primának, az utána következő secundának, majd tertiának, az utolsó quartának neveztetett.

A primában tanított az igazgató (rector) és az aligazgató (conrector). A kántor a zenében gyakorolta a növendékeket. A secundában két collaborator (tanítósegéd) tanított; a kántor épen úgy, mint a primában, a zenét adta elő. A tertiában a kántor és egy osztálytanító (classicus) tanítottak. A legalsó osztályt, a quartát, egy nagyobb tanuló vezette.

A tanítás minden osztályban, még a legkisebbeknél is, reggel hat, délután tizenkét órakor vette kezdetét s délelőtt kilencz, délután négy órakor végződött. Az előadási nyelv a latin volt, a német nyelv használata csak az alsóbb osztályokban fordul elő.

Az előadott tantárgyak a quartában: a káté emlékelése egy nagyobb tanulónak előmondogatása után; betűk ismertetése után olvasás és írás; latin szók és rövid mondatok (sententiae) fordítása és emlékelése. — A tertiában: Luther kátéja németül és latinul; evangéliom németül; nomenclatorból, vagyis latin szótárból, melyben a szók bizonyos tárgyak szerint voltak csoportosítva, egynehány szó; épúgy az evangéliomból egynehány szó, melyek emlékelendők voltak; Salamon példabeszédei; szombaton distichon az evangéliomból, mely vasárnap volt felmondandó; gyakorlás declinálás- és conjugálásban; gyakorlás szépírásban. — A secundában: Melanchton grammaticája és syntaxisa; Civilitas morum Erasmustól; Aesopus meséi; prosodia; Cicero levelei; Vergilius Bucolicája; Cato erkölcsi mondásai; Salamon példabeszédei; az evangéliom latin és görög nyelven; iránygyakorlatok, melyekben utánzandó például Cicero szolgált (argumenta ad imitationem Ciceronis); éneklés naponként egy órában. — A primában: dialectica, rhetorica; Cicero levelei; Melanchton latin grammaticája és syntaxisa; Vergilius Aeneise; Terentius; stílygyakorlatok classicus auctorok alapján; (argumenta ex auctoribus classicis); görög nyelvtan; Homerus vagy más görög auctor; evangéliom görög nyelven; a görög nyelvtan szabályai; mennyiségtan Losius szerint, de csak egyszer hetenként délután; ének, naponként egy óra, mint a secundában. Vallástanból csak a káté és az evangéliomok adattak elő. A primában vasárnap examen Philippi (talán Melanchton »Loc communes«-ei).

Az 1587-iki tanrend világosan mutatja, hogy a mire már az első fejezetben is utaltunk, a selmeczbányai ev. gymnasiumban a németországi protestans latin iskolák szervezetének megfelelőleg, a tanítás főtárgyát a vallástani tudományok, a latin nyelv és latin classicusok képezték.

A tantárgyak sorában előfordúl a görög nyelv is, a meny nyiben a primában előadták már a görög grammaticát, fejtegették Homerost vagy helyette valamely más görög classicust és az evangéliomokat az eredeti görög szöveg alapján magyarázták. A tanrend végén álló »possem et hebraica legere«, azt látszik bizonyítani, hogy a theologusoknak előadták a héber nyelvet is.* A primából ugyanis oly növendékek kerültek ki, a kik szegénységük miatt külföldre nem mehetvén, felszenteltettek s közvetlenül innen jutottak lelkészi állomásokra.**

A reáliák a mathesist kivéve, melyet a primában adtak elő, a tanrendbe nincsenek felvéve; de azért azokat teljesen figyelmen kívül nem hagyhatták, mert a többi tantárgyaknak, különösen a classicusoknak fejtegetésénél nemcsak hogy elég alkalmuk kínálkozott a reáliákra is utalni, de a tárgy megértetése is megkívánta, hogy alkalmilag magyarázatuk körébe azokat is bevonják.

Kiváló hely jutott a tanrendben az énektanítás számára, bizonyára azért, mert a tanrend készítői azon meggyőződésből ivdultak ki, hogy az egyházi énekek, ép úgy mint korunkban, hathatós eszköz, gyanánt szolgálnak a vallásos áhitat felköltésére és erősítésére, de másrészt azért is, mert a protestantismus egyik sarkalatos elve azt kívánja, hogy a hívők az isteni tiszteletben cselekvőleg vegyenek részt; ez pedig csak úgy történhetik, ha az ifjúság az éneklésbe bevezettetik.

Hasonlóképen a vallásosság és egyháziasság emelése és megszilárdítása czéljából rendeli a tanrend az istentiszteletnek oly gyakori látogatását. A tanárok és növendékeik ugyanis naponként kétszer mentek templomba; reggel 7 órakor, délután pedig 2 órakor s a felsőbb osztálybeliek mindannyiszor 1—1

* Fischer Boldizsár lelkész egy 1596. nov. 9-én kelt levelében így írta magát alá: Pastor S. Theologiae et Hebr. linguae Professor bei derselben Kirche und Schule.

** Igy pl. Domanicenus Jakab 1625-ben Vihnyén alkalmaztatott lelkésznek.

órát töltöttek ott. Későbbben magok a papok mint scholarchák kívánták, hogy a tanulók a délutáni istentisztelet látogatása alól felmentessenek.

A classicusok tanításánál a felsőbb osztályokban nagy súlyt fektettek az iránygyakorlatokra, az úgynevezett argumentumokra. Tették ezt tudvalevőleg azért, hogy növendékeik a classicusokból merített ismereteikről ez úton is beszámoljanak, de tették ezt azon oknál fogva is, hogy azok ismereteiket és gondolataikat szabatosan és ékesen kifejezni is képesek legyenek. Rendszerint valamelyik classicust jelelték ki nekik utánzandó példaul; ilyenül a tanrend a secundában Cicerót szabja meg. Elősegíteni kívánták ezt azzal is, hogy a tanulónak az auctorokból válogatott kifejezéseket (phrases) dictáltak s ezeket tőlük kikérdezték.

A latin nyelv elsajátításához jelentékenyen hozzájárult a latin nyelven való conversatio is, a mire a növendékek a tanítás legalsó fokától kezdve köteleztettek. Utasítva voltak erre a tanárok is.*

A primában előadták a rhetoricát és dialecticát is, hogy a tanulók elsajátítván a szónoklat szabályait, tudjanak beszédek készíteni s vitatkozási ügyességre tegyenek szert.

Minderre ezen korszakban az egyháznak nagy szüksége volt. Az iskolának gondoskodnia kellett tehát, hogy az egyház nemcsak hitbuzgó, hanem csatakész, ügyes, bátor szellemi bajvívókban is szükségét ne szenvedjen, a kik képesek legyenek az ellenfélt kiforgatva, az egyház álláspontját megvédeni s vallott elveinek győzelmet és híveket is szerezni. Hogy ilyen viták (disputatiók) s az előadási ügyesség gyakorlására s bemutatására szolgáló szónoklatok és szavalatok (declamatiók) a selmeczi gymnasiumban a XVI. században előfordultak-e s ha igen, mily mértékben? nem tudjuk. A későbbi időkben azonban ép úgy, mint Wittenbergben és más latin iskolákban is, nálunk is divatban voltak.

A tanulók előadási képességének bemutatására igen jó alkalmul szolgált a szindarabok eljátszása. Ilyen előadásokat a selmeczi gymnasiumban a XVI. században már tartottak. A darabot a tanulókkal — mint említve volt — az igazgató gya-

* L. B. J. I. füz. 357. lap.

koroltatta be s ezért neki 6 frtnyi jutalom is járt. Az engedélyt a színdarab eljátszásához a tanács adta, de úgy látszik, azt nem nyilvános helyen, hanem magánházban adták elő.*

A tanításnál követett eljárásra nézve megjegyezhetjük még, hogy a tanárok utasítva voltak, miszerint a tanulókat a feladott leczkéből szorgalmasan kikérdezzék és megvizsgálják. Bizonyítja ezt Panicula lelkésznek Marcus Bálint városi bíróhoz intézett levele, melyben a levélíró a miatt panaszkodik, hogy a tanárok, úgy mint az egyetemeken szokás, csak felolvasásokat tartanak a nélkül, hogy a tanulókat kikérdeznék és megvizsgálják; de utasítva voltak arra is, hogy a tanultak begyakorlása és alapos elsajátítása végett azokat a növendékekkel ismételtessék. Így pl. a tanács a Haunold utódjának is meghagyja, hogy az iskolai törvények és szabályzatok értelmében ismétléseket tartson.** A tanév végén valamennyi tárgyból nyilvános vizsgálatot tartottak.

Szivesen közölnénk végül valamit az iskola törvényeiből, ha ilyenek fenmaradtak volna. Hogy ily iskolai törvények voltak már a XVI. században is, bizonyosság reá az imént említett tanácsi határozat, a hol ezen törvényekre mint meglévőkre történik hivatkozás. Nem is lehetett az másképp, mert hiszen a minden irányban haladásnak indult iskolai élet okvetlenül feltételezi, hogy kellett lenniök bizonyos szabályoknak, a melyek a tanárnak növendékeivel szemben követendő magatartását — azok vétségei és kihágásai esetén — meghatározták s a melyekhez, hogy az iskola célja elérhető legyen, a növendékeknek is alkalmazkodniok kellett.

A fegyelem kezelésére nézve, de más tekintetben is, említésre méltó az úgynevezett »rex scholasticus« intézmény, mely a németországi iskolákban sokáig fenntartotta magát s melynek nyomaira Selmecezen is akadunk. Melanchtonnak szokása volt magániskolájában minden esztendőben vízkereszt napján a növendékek között a rend fenntartására, a szorgalomnak s az ismeretekben és jó erkölcsben való haladásnak előmozdítására a nagyobb és kitünőbb tanulók közül rex domust vagy rex puerorumot választani. Az asztalnál rendesen az ült elől,

* L. B. J. I. füz. 347. lap.

** Der Schulmeister soll intra leges et statuta Scholae die lectiones anstellen, fleissige repetitiones und gute, scharfe disciplin halten.

a ki a tanulók versenyeiben prózában, vagy versben legkitünőbb munkát készített. Ily proedros vagy rex poëticus borostyánkoszorúval ékesítettetett fel s Melanchton által kitüntetésképen buzdításul költeménynyel üdvözlötetett. Egyik kedves tanítványa, Trotzendorf hasonló intézményt hozott be iskolájába Goldbergben. A fegyelem kezelésére segédekül a nagyobb tanulókat használta. 12 senatort választatott a legkitünőbb tanulók közül, továbbá egy consult, két censort. Voltak oeconomusok, kik a házra s épületekre és ephorusok, kik az étkezésnél ügyeltek fel, kik alatt ismét discophorok, asztalterítők, illetőleg tányérhordók állottak; quaestorok, a kik az egyes osztályokban az előadáson jelenlevőket s mulasztókat vették számba. A jelentősebb fegyelmi ügyeket a senatus végezte el a consul elnöklete alatt az igazgatónak, mint dictator perpetuusnak jelenlétében s felügyelete alatt, a ki a hozott ítéleteket végrehajtotta. Mi volt ezen intézményből Selmecezen, nem tudjuk, mert a városi oklevéltárban erre vonatkozólag semmit sem találunk. Lugisland és Moldner selmeczi tanulók 1744—47 közt Trotzendorf tanintézetében is tartózkodván, valamit átültethettek az ott látottak és tapasztaltakból. Hogy abból valaminek itt is kellett lennie, arra mutat az is, hogy Gienger Frigyes selmeczvárosi bíró egy aranyozott ezüstkoronát ajándékozott az iskolának e körirattal: Haec corona confecta est in Scholam ex munificentia nobilissimi et amplissimi viri Domini Friderici Giengeri Judicis Schemniciensis. Anno Christi MDLXXIX. Reuter Ulrik pedig, ki több ízben bíró és scholarcha volt, 1608-ban egy három arasz hosszú, hatszögű, fenn becses kövekkel díszített ezüst sceptrumot ajándékozott ezen körirattal: oDIt InsCIUs arteM. — Hamaljar szerint, ki e jelvényeket még látta, e versek voltak rávésve, minden harmadik oldalon kettő-kettő:

1. Sceptra dat Huldricus Reuter, dedit ante coronam
Fridericus Gienger, regia dona scholae.

2. Judicis officium semel hic, ast alter id ipsum
Quinta Schemnicii gessit in urbe vice.

3. Vivant florentes nati, *de more creati Reges*, ut
patrium fioret in urbe decus.

E királyi jelvények alkalmasint iskolai ünnepélyek, versenyek, vitatkozások alkalmával az ifjuság királyának díszíté-

sére szolgáltak, a milyenek a versnek ezen szavai szerint »de more creati reges« itt is választattak.*

4. FEJEZET.

A gymnasiumnak első igazgatói és ismeretes tanárai.

A selmeczi ev. gymnasiumban működött igazgatók és tanárok közül az intézet alapíttatása utáni első évekből senkit sem említhetünk. Az első igazgató, a kinek nevét az okiratokban feljegyezve találjuk: Pausius Antal. A tanács Pausiust a gymnasiumhoz igazgatónak az 1540-iki év nyarán hívta meg. Működése a derék Panicula főlelkész idejére esik (1538—1541.), a ki a gymnasiumnak jóakaró barátja volt s annak ügyét minden módon előmozdítani igyekezett.** Nevezett igazgató hivatalát csak egy évig viselte s 1541-ben a város jegyzőjévé választották meg, de ezen állásában sem maradt sokáig, mert azt ugyanabban az esztendőben a lelkészivel cserélte fel, valószínűleg a törököktől való féltében, a kik Budát állandóan megszállották s száguldozó csapataikkal egészen a bányavárosokig nyomultak. Mint lelkész előbb Sziléziában, majd Preznitzben, Csehországban működött. Két esztendőre terjedő Selmeczen való tartózkodása alatt a napi jelentősebb eseményeket felje-

* A legutolsó adat, a melyet a rex scholasticusról isk. évkönyveinkben találunk, 1737-ben jön elő. Ugyanis Turcsányi Dávid igazgató-tanár meghívójában ez áll: Claritas tua altero quovis anno actus publicos sine tamen regis scholastici circumductione producat. (A színművek minden második évben voltak előadandók, de az »iskolai királynak« körülvezetése nélkül.

A fent említett királlysági jelvényeket az egyház a mult század végén, mikor a templomot építették, beolvasztotta s a pénzt a költségek fedezésére fordította.

** Ez kitűnik már a fentebb említett Marcus Bálint bíróhoz intézett leveléből is, a melyben panaszodik, hogy a tanárok helytelen eljárása miatt (l. 3. fej.) igen sok tanuló hagyja el az intézetet. P. mindent elkövetett, hogy e bajnak elejét vegye; e célból a jägerdorfi igazgatót is igyekezett rábírní, hogy jöjjön hasonló minőségben a gymnasiumhoz. Eljött-e? Nem tudni.

gyezvén, itteni működése emlékeül érdekes adatú évkönyvet hagyott hátra. Jegyzetei között olvashatni, hogy a tanácsnak ajánlatot tett utódjára nézve. Valószínűleg Tilgner Bálintot ajánlotta, mert ez 1542-ben értesíti a tanácsot, hogy a meghívást elfogadja. Annak vajjon eljött-e, vagy sem? — nyomára nem akadtunk.

Kresling János főlelkész idejére (1541--1549.) eshetik Achatius mester igazgatói működése. Legalább ez tűnik ki a nevezett lelkésznek a tanácshoz intézett leveléből, melyet annak, a midőn általa papnak meghivatott Korponáról, válaszként küldött. Ebben ugyan is kijelenti, hogy a tanács meghívását elfogadja, de csakúgy hirtelenében híveit nem hagyhatja el s egyúttal arra is utal, hogy addig is, míg selmeczi állomását elfoglalhatja, Achatius mester igazgató végezheti náluk az isteni tiszteletet.

1549-ben augusztus 31-én igazgatóul Tridentius György említették. Segédekül Valentinus locatus (1541.), Tartler János (1543.) és Hubener Jakab (1546.) nevei jönnek elő.

1562-ben Hensel János viselte az igazgató tisztelet; alkalmasint ugyanaz, a ki 1544-ben a wittenbergi tanulók névjegyzékében, mint Joannes Hensel Bartfensis említették. 1562-ben a városi tanácsba választatott be, de úgy látszik, hogy folytatta tanári tisztelet is, mert a tanácsosok azon időben nem díjaztattak s ha, a mi valószínű, magánvagyonra nem volt,* mint tanácsos meg nem élhetett volna. Tanácsosul sokáig nem szerepelt, ugyanis a tanács őt mint paráznát s házasságtörőt, mert isteni és emberi törvényeket hágott át, halálra ítélte.** Ezen szigorú ítéletet azonban nem hajtották rajta végre; ugyanis Cubicularius Ulrik helybeli lelkész, a besztercebányai és körmöczi lelkészek s ezenkívül többen az egyház tagjai közül érdekében közbenjártak a tanácsnál és számára kegyelmet kértek. A tanács megkegyelmezett neki, de oly feltétel mellett, hogy a városból 8 nap alatt távozzék. Utóbb azonban tekintettel bete-

* Az 1566-ik évi számadási naplóban előjön a városi adósok között Hans Hensel gewesener Schulmeister ab anno 62—10 frt, mi arra vall, hogy vagyonra nem volt, különben ily összeggel nem maradt volna oly soká adósa a városnak.

** A selmeczi orthodox lutheranus tanács ebben is a németországiakat követte, a kiknél hasonló szigort találunk.

gen fekvő feleségére megengedték neki, hogy a városban 4 hétig tartózkodhassék, úgy azonban, hogy ezen idő alatt magát az utcán ne mutassa. További sorsáról tudomással nem bírunk. A városból valószínűleg 1564 április havában távozott el.

Henselnek eltávolíttatása után az igazgatói hivatal viselésével a tanács a volt collaborator, Clemens Fabinust bízta meg; de ez a várakozásnak nem igen felelhetett meg, mert 1565. elején a tanács már más igazgatót keres és még ezen évi augusztus 1-én igazgatónak Fábri Tamást hívja meg Bártfáról, heti díjul neki 2 frtot ígérve. Ő azonban a meghívást csak azon esetre volt hajlandó elfogadni, ha neki 3 frtot adnak s a törökök részéről netalán beállható veszély esetére őt és gyermekeit biztos helyre szállítják. A tanács kívánságát teljesítette, egyúttal felkérvén őt, hozzon magával egy ügyes collaborator. Fábri Tamás 1566. januárius hava végén érkezett Selmeczre s foglalta el hivatalát, de itt egy évnél tovább nem maradt, alkalmasint a törököktől félve a Szepességbe távozott. Szulejmán katonái ugyanis, amint az 1566-iki városi jegyzőkönyvben áll, ezen évben a város szomszédságában garázdálkodtak és Goldbach (mostani Kolpach) és Korpona községekbe is betörtek. A tanácsnak tetszését Fábri nagyon is megnyerhette s ez, hogy őt az iskolának megtarthassa, Kuntzel beszterczebányai lelkészt kérte fel, vesse magát közbe Fábri-nál, a ki beszterczebányai születésű volt s bírja őt visszatérésre. Fábri mindennek daczára maradni nem akart s december elején visszatért ugyan Selmeczbányára, de csak azért, hogy az igazgatói tisztet utódjának átadja. Távozásakor bucsulakomát (valetát) adtak tiszteletére.* Collaboratorul 1567-ben Stöckel Dávid, a híres bártfai igazgatónak, Stöckel Lénártnak fia említettik, a ki Fábrinak végleges eltávozásával szintén elhagyta az intézetet.

Fábrinak utódja Aegranus János mester, a kit Conon Lukács (1567-től 1573-ig) az új lelkész hozott magával Arnold Lőrinczczel, az új collaboratorral együtt Sziléziából. Hivatalá-

* Fábri Tamás neve mellett szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy Toldy Ferencz 1862-ben kiadott magy. irod. tört. II. köt. 80. §-ában Fábri Tamást hibásan teszi 1478-ban selmeczi gymn. igazgatónak, a mikor Selmeczen gymnasiumnak semmi nyoma.

ban nagy buzgóságot nem igen fejthetett ki, mert egy jegyző-könyvi adat szerint úgy ő, mint segédjei is a tanács által nagyobb szorgalomra intetnek. Mint collaboratorok működtek ez időben: Pelargus Ábrahám mester; majd, a midőn ez 1568-ban eltávozott, Mollner János.

Aegranust követi 1572-ben a besztercebányai születésű Schwengler, vagy Dudok Márton, a ki 1566-ban a wittenbergi egyetemen tanult; szintén csak rövid ideig állott az iskola élén, 1575-ben Körömczbányára ment igazgatónak s mint ilyen résztvett az 1580-iki körömcezi zsinaton s annak határozatait is aláírta.*

Utódja lett a strassburgi születésű Schremmel Ábrahám, a ki a híres Sturmnek iskolájából került ki. Besztercebányáról hivatott meg, a hol, mint az ottani gymnasium igazgatója, az iskolát újra szervezte és jó karba hozta. Jó hírben kellett állania, a mi kitűnik a tanácsnak 1574. július 11-én kelt hozzá intézett meghívójából is, a hol a többi között ez áll: »Kérünk Tégedet, méltóztassál iskolánk igazgatására vállalkozni s az igaz és tiszta vallásban, mint a mely a próféták és az apostolok iratain alapszik s az ágostai hitvallásban bentfoglaltatik, ifjúságunkat hűségesen oktatni. Tudjuk, hogy Te annak igaz tanítója és bátor védelmezője vagy, nemkülönben ismerjük a tudományokban való nagy jártasságodat is.« Rosenauer Károly, a besztercebányai evang. gymnasiumnak korán elhunyt igazgatója s ezen intézet történetének jeles megírója ottani működéséről nagy dicsérettel emlékszik meg s azt a gymnasiumra nézve korszakalkotónak nevezi. Selmeczbányán azonban a szerencse nem kedvezett neki. Kartársaival sem élt a legjobb viszonyban, az iskolai bizottság sem viseltetett kellő bizalommal irányában. Talán némely ujitásokat akart behozni itt is a melyek az egyháznál ellenzésre találtak. Az iskolában sem folyhattak jól a dolgok, mert úgy ő, mint tanártársai is a tanács által ismételten nagyobb szorgalomra intetnek. Az ő idejére esik, hogy 1577-ben Selmeczbányán járvány pusztítván, augusztus 6-ától december 31-ig az iskola zárva volt; a tanítás újra

* A körömczbányai állami főreáliskola 1880/1 évi Értesítőjében az állittatik, hogy oda Besztercebányáról hivatott meg. Severini azt állítja, hogy Selmeczről ment Körömceze. Mi a helyesebb, nem tudjuk. A levéltárban erre nézve adat nem található.

csak új év után vette kezdetét. Schremmel Selmeczről 1579-ben távozott el, valószínűleg Galgócra, a honnan Sopronba hívták meg tanárnak. Segédei voltak: Eghard Kristóf, Cservenka Miklós, Hunnius Sándor, Oswaldt András kántor s még több officialista, a kik a beszterczebányai születésű Cservenkát kivéve, mindnyájan külföldiek voltak.

1579-ben igazgatónak Eghard Kristóf mestert választották meg. Az ő idejében hozta a tanács azon határozatot, hogy az igazgató az iskolai bizottság tudta nélkül ezentúl tanárokat többé nem alkalmazhat s azokat el sem bocsáthatja.* Eghard alatt kellett működnie Landsmann Kristófnak, mert a városi tanács őt 1580-ban a boroszlói tanácsnak a Schlaher-féle ösztöndíjra ajánlván, róla mint a város szülöttéről s mint olyanról emlékezik meg, a ki egy ideig az itteni gymnasiumban collaboratorként is működött. Eghard még ugyanazon évben lemondván állásáról, a tanács Burghard boroszlói polgármesterhez fordult, kérve őt, ajánlana a selmeczi gymnasiumhoz valakit igazgatónak. Az Beckerus Pétert ajánlotta, a ki ez idő szerint Aegranus, volt selmeczi és most schweidnitzi igazgató mellett segédként működött. Beckerus a meghívást el nem fogadván, a boroszlói tanácsnak egy másik ajánlottját Mgr. Döring Fabiánt hívták meg az igazgatói állásra, a ki minthogy a Schlaher-féle ösztöndíjat 3 évig élvezte, köteles volt, ha kívánták, Selmeczen az egyháznál, vagy iskolánál szolgálatot tenni. Mgr. Döring Fábian el is jött, de még ugyanazon évben ősszel Kassára távozott. Részt vett az 1580-iki körmöczyi zsinaton s annak határozatait is aláírta. Segédekül említettnek: Oswald András, Jonischerus Lőrincz, Alexander, Peltz.

Jonischerus Lőrincznek rövid ideig tartó hivataloskodása után Scholtz János lett az igazgató.

Ez 1581. júl 22-én jött Selmeczbányára Wittenbergából, a hol a Schlaher-féle ösztöndíjat már három éven át élvezte. Egy ideig segédként működött, a tanács hetenként 2 frt-nyi díjat ígért neki, továbbá tandíj fejében vagyonosabb fiúk után 1 frtot, az idegenek részéről ennek kétszeresét; de ő e neki ajánlott fizetésen kívül még szabad asztalt is kívánt. A tanács

* L. B. J. I. füz 345. lap.

kivánságát nem teljesítette, ellátást azonban egy negyedévig Schall nevű polgár asztalánál nyert.

1582. január 12-én heti díjul három frtot kért, a mennyit elődjei is kaptak. A tanács kérelmét teljesíteni ezúttal sem volt hajlandó, de azt határozta, hogy neki azon hat frthoz, melyet a tanulók által előadandó szindarab betanításáért kap, a városi számadások lezártával, a mi rendesen január végén történt, még négy frtot ad hozzá, oly kikötéssel azonban, hogy ez rendes díjjá ne váljék. Kérelmére megengedte neki a tanács, hogy magát a prédikálásban is gyakorolhassa. Hogy Selmeczen meddig maradt s innen hova távozott, arról nincs tudomásunk.

Segédekül említettnek: Schönknecht Bertalan, kit a tanács utóbb Barbarics zólyomi várparancsnoknak lelkészül ajánlott a véglesi német katonaság mellé és Leporini Mihály, a ki Teschenbe hivatott meg lelkésznek. A tanács mindkettőnek működéséről, a mint a számukra kiállított bizonyítványok mutatják, dicsérőleg emlékezik meg.

Scholtzot követte *Haunold János* mester; idejövételének évét nem sikerült kideríteni. Hogy 1586-ban már Selmeczen volt, az a városi tanácsnak egy ezen évi június 23-án kelt Beszterczebányára küldött leveléből tűnik ki. Ebben a tanács ugyanis azt írja, hogy Bartl János beszterczebányai lakos Haunold János mesternek »a mi igazgatóknak« azon 25 frtot, melyet ennek örökségéből Neissében (Sziléziában) számára felvett, eddigelé még nem adta által.

1587. évben Haunold terjesztette be a tanácshoz azon tanrendet, (ordo lectionum) melyet a harmadik fejezetben közöltünk és részletebben ismertettünk. Mint tudományos férfiú a város polgárai előtt nagy tiszteletben állott. Hogy szeretett a tudományokkal foglalkozni és önképzésére nagy gondot fordíthatott, azt az akkori viszonyokhoz képest gazdagnak mondható könyvtára is bizonyítja; de annál kevesebb tekintélye volt tisztársai előtt. Egyik collégáját Weigel Jánost azzal vádolta az iskolai bizottság előtt, hogy őt s feleségét gyalázó szavakkal szidalmazta. A tanács, miután a vád igaznak bizonyult, Weigelt megdorgálta s meghagyta neki, hogy a megsértett igazgatótól bocsánatot kérjen, jövőre pedig irányában kellő tisztelettel viseltessék, mit ha tenni elmulasztana, állásától fog megfosztatni. Hasonlóképen panaszt emelt Gauda Kelemen kántor ellen

is, a kit azzal vádolt, hogy egy alkalommal több részeg czimborájával éktelen lármát csapva, vakmerően berontott lakásába, őt tolvajnak és az ifjúság megrontójának nevezte, sőt gyalázólag szólott a tanácsról is, a mely őt igazgatónak — pedig ezen állásra nem méltó — választotta. A tanács a kántort e súlyos vétségeért börtönbüntetésre ítélte s tőle írásbeli ígéretet vett arra nézve, hogy ilyesmit többé cselekedni nem fog, mi ha mégis megtörténnék, tudni fogja a tanács, hogy mittévő legyen. Az ilyenféle jelenetek többször ismétlődhettek s ez bírhatta rá a tanácsot, hogy Haunoldot az igazgatói állásból várkapitánynyá nevezte ki. Ezen új hivatalát sokáig nem viselte, mert a következő évben, 1594. április-hó 25-én meghalt.

Segédei voltak: Hepelius és Reinhard, a kiknek nevei az 1587-iki tanrendben is előfordulnak. Ezenkívül előjön még Cononis János neve is 1588-ban. Egyik collegának kellett lennie Bucher Mártonnak is, mert egy 1601-iki évi adat szerint, a midőn hazájába Blésenbe (Posen) költözött, útlevelébe beleírták azt is, hogy a gymnasiumnál teljes 8 évet töltött.

A tanács működéséről elismerőleg nyilatkozik s őt mint olyant, a ki hivatalát lelkiismeretesen végezte, a hatóságoknak pártfogásába ajánlja. Ugyancsak Haunold idejére esik Sonntag György tanári működése is. a ki, mivel a calvinismus gyanújába esett, kénytelen volt 14 nap alatt a várost elhagyni.

Haunold után Lochmann Máté következett. Előbb a privigyei iskolának volt az igazgatója, onnan Selmeczre jött s itt eleinte mint kántor működött. Az igazgatói hivatalt csak egy évig vitte. 1595. július 30-án Zsolnára távozott tanítónak.

Lochmann megválasztatása alkalmával hozta a tanács azon határozatot, hogy az igazgató az iskolai bizottság tudta és beleegyezése nélkül nem vehet fel az istenitiszteletnél énekesekül alkalmazandó tanulókat.* Az egyház csak tizenkét németajku tanulót részesít eltartásban, ha azonban a költségek megengedik, tótajkuak is felvétethetnek. Továbbá az igazgatónak kötelességévé tétetett, hogy az iskolai törvények értelmében állapítsa meg a leczkerendet, tartson a tanulókkal szorgalmasan ismételéseket s az iskolában gyakoroljon szigorú fegyelmet.**

* E szerint az énekeseket is eddig az igazgató vehette fel.

** Erre a 3. fejezetben is hivatkoztunk.

Lochmann korában volt alkalmazva Peuczer Boldizsár kántor és conrector is, a ki öt esztendei sikeres működés után Felsbergbe távozott.

Lochmann utódjául Severini Polánus Jánost említi, de hogy ez itt nem volt igazgató, onnan tetszik ki, hogy a tanács ez évi szeptember 7-én felkéri Vöringer András lelkészt (1590—1590-ig), tudakozódjék Pósenben, vajjon Lenz Pál mezeritzi conrector nem volna-e hajlandó ide igazgatónak jönni s mivel onnan igenlő válasz érkezett, a tanács már október 28-án határozott meghivatása ügyében s a meghívót neki november 13-án át is küldte. Lenz Pál állomását valószínűleg 1596 elején foglalta el, a mire Vöringer lelkésznek egy leveléből vélünk következtethetni, a ki magát, miután Felsbergben lelkésznek megválasztatott, még karácsony előtt kéri elbocsáttatni, hogy új állomását mielőbb elfoglalhassa. A levélben kijelenti, hogy a karácsonyi öt illető offertoriumról szívesen lemond, hogy a tanács azt az érkezendő új rector áthozatali költségeire fordíthassa. Lenz tudományosan képzett férfiú volt, de hiányzott benne a tanári álláshoz megkívántató erély és tapintat. E miatt sok kellemetlensége volt úgy a tanítókkal, a kik előtt tekintélyét nem bírta fentartani, valamint az iskolában is, a hol nem tudott kellő fegyelmet gyakorolni. Így baja volt különösen egyik segédével, a ki ellen panaszt emelt a tanácsnál, hogy nem akar neki engedelmeskedni és hogy tizennégy napig elmaradt az iskolából s visszajövén, többekkel együtt ismét dorbézolt s öt ocsmány szavakkal sértegette. A bepanaszolt tanító védekezése közben egyebek közt azt is felhozta, hogy az igazgató a szülők bizalmával és jóhiszeműségével rútul visszaél. A szülők ugyanis azon meggyőződésben vannak, hogy gyermekeik kellő vezetés alatt állanak és sikeres előmenetelt tanúsítanak; pedig az igazgató a tanulók között előre kiosztja a kérdéseket, a melyekből a vizsgálaton felelni fognak. Ezek ennél többet nem is tanulnak meg, s ha valaki őket másból is kérdezné, kérdésére felelni képesek nem volnának. E vádat azonban bebizonyítani nem tudta, a miért is a tanács által mint rágalmozó bezáratásra ítéltetett. Majd ismét a városi bíró emelt az igazgató ellen panaszt az iskolában uralkodó nagy rendetlenség és fegyelmetlenség miatt, öt azzal fenyegetve, hogy ha az iskolában az állapotok nem javulnak s fegyelmet

nem fog tudni tartani, akkor őt hivatalából eltávolítják s helyét mással fogják betölteni. Lenz talán ennek következtében léphetett fel az iskolában erélyesebben s mindenekelőtt némely előkelők fiait látta szükségesnek megfélekezni, a kik apáik állására támaszkodva, felette rakoncátlanul viselkedtek. De itt nagyon is megfélekezett magáról s indulatától elragadtatva, súlyos s tanítóhoz nem méltó botlást követett el. Az egyik tanulót annyira megverte, hogy az ágyban fekvő beteg lett, egy másikat úgy ütött meg öklével, hogy az vért köpött. A tanács látván, hogy Lenz igazgatónak főleg erélytelensége miatt nem való, de méltányolván tudományos képzettségét, szónoki képességét s példás életét, habár tartott is tőle, hogy nem lesz elegendő bátorsága az egyházat, ha üldözés állna be, kellőleg megvédelmezni, mindazáltal a »promovetur ut amoveatur« szerint őt az épen megüresedett segédlelkészi állomással kínálta meg. Lenz ezen állomást el is fogadta, de előbb a tanács kívánságára az úrvacsorai tanra nézve nyilvános hitvallást kellett tennie. Ugyanis Mezeritzben a kálvinista Urszininak volt collegája s némelyek attól tartottak, hogy talán ő is a calvinismus felé hajlik, ép ezért, mielőtt papi állását elfoglalta volna, magát e gyanúsítás ellen tisztáznia kellett.

Négy év múlva főlelkésznek léptették elő, s ezen állásban egyháza javára 1619-ig áldásosan működött.

2. IDŐSZAK.

Iskolai viszonyok 1600—1673.

5. FEJEZET.

Az iskola hanyatlása.

Lenz után Dobler Márton, az eddigi városi főjegyző lett az igazgató, de ő sem tudta megnyerni a városi tanács urak tetszését, mert mint elődje, ő sem kényeztette azok gyermekeit. Már egy év múlva leköszönt, s most a városi tanács Póhl Mátét hívta meg Sziléziából, ki aztán 1604—1616-ig igazgatta az iskolát, melynek ekkor már csak kevés növendéke volt, a legfelső osztályban mindössze 5, s ezek között is csak egy selmeczi polgárfiú. De Pohl sem tudott segíteni a bajon, mert inkább tudós lévén, mint tanító, nem szeretett bajlódni a fiúkkal és még a latin beszédet is elhanyagolta. Tanítótársai sem szerették, s így közülük Pistorius Gáspár, háztulajdonossá s nemsokára a tanács tagjává lévén, lett egyik fővádlója. A tanács úgy segítette magán, hogy Pohlt várkapitánynak léptette elő, utódjává pedig meghívta *Ritsch Jánost*, a zsolnai igazgatót, de csak heti 2 frtnyi díjat juttatott neki. Ritsch közmegelégedésre töltötte be tisztét, de rövid ideig, mert már 1619-ben lelkésznek alkalmaztatott az egyházban; mint ilyen halt meg 3 év múlva.

Most Stephani Kristóf lett az igazgató, a tanácsnak egy régebbi jelöltje ez állásra, kit már wittenbergi tanulmányai alatt segélyezett, hogy magisterré lehessen. Ő 1619—1632-ig vitte az igazgatóságot, de ellene is sok a panasz. Hyen, hogy nem gondoskodik kellően jó templomi énekkarról, a mivel szemben avval védekezik, hogy a karénekes tanulók rosszul tartatnak s így hamar elhagyják a várost. De avval is vádolják.

hogy az iskolában hanyag s teendőit a conrectorra bízza. Gorombaságai miatt Rulich főlelkész már a scholarcha tisztét sem akarja tovább viselni. Stephani collegái közül megemléltendő Saxo Máté, egy Morvaországból a vallási üldöztetés folytán ide menekült tudós férfiú, kit conrectornak alkalmazott a selmeczi tanács az ő iskolájában. Stephani halálakor már nem volt itt, s így a tanács csak egy év múlva talált igazgatónak való embert **Leonhardi Péter** személyében, ki Rulich főlelkész ajánlatára hivatott meg Kőrmöczbányáról. 1633-tól 1648-ban bekövetkezett haláláig állott az intézet élén, s mivel a városi jegyzőkönyvek nem igen emlékeznek meg róla, alkalmasint csendesen és szorgalmasan járt el hivatalában.

Az ő idejéből maradt ránk az egyetlen XVI. és XVII. századbeli selmeczi adat a magyar nyelv tanítására néve. Mivel Thurzó Szaniszló és Eszterházy Miklós nádorok, Pálffy István érsekujvári kerületi kapitány ismételten magyarul irtak a városnak, a tanácsban 1637-ben Pistorius scholarcha előhozta, hogy jó volna, ha valami magyar tanulót lehetne kapni, ki az ifjúságot magyar nyelvre tanítaná.

Leonhardit az igazgatásban Stephani Tóbiás váltotta fel, alkalmasint Kristófnak fia, kit Beszterczebányáról hívták meg, s ki innen 1654-ben Lőcsére ment igazgatónak. Az ő idejében történt, hogy 1650-ben a jezsuiták a kamaraházban egy kis helyiséget kápolnának rendeztek be, honnan az egészen protestáns városban megkezdték az ellenreformációt. S midőn Fuchs Pongrácz orgonista 52 évi szolgálata után nyugdíjaztatott, s helyébe Stürbitz György hivatott meg, ezt rábírták, hogy kellő díjazásért eljárjon ama kápolnába hegedülni. A városi tanács ugyan eltiltotta ettől, de mikor a jezsuiták avval fenyegetőztek, hogy az udvar tudomására hozzák a tanács vallási türelmetlenségét, elhallgatott, s Stürbitz továbbra is eljárhatott a kath. kápolnába hegedülni.

6. FEJEZET.

Az 1652-iki iskolai törvénykönyv.

Stephani Tóbiás rövid igazgatóságát az 1652-iki iskolai törvénykönyv teszi nevezetessé, melyet Rulich főlelkész szer-

kesztett a tanács megbízásából. Ezen munkálat eredetije ugyan elveszett, de mivel az a II. József idejében készült másolat iratásakor még megvolt, ezt is egészen hitelesnek tekinthetjük.

Ezen törvénykönyv felsorolja nemcsak az igazgatónak és tanítótársainak köteleességeit, hanem kijeleli pontosan a végzendő tananyagot, azt az osztályok, napok és órák szerint is részletezve. A tanterv egészben véve megegyezik az 1587-ik évvel, csakhogy most az iskola 4 helyett 6 osztályból állott, s a tantárgyak is e szerint voltak beosztva. A legfelsőbb osztályt nevezték primának, a legalsót sextának. A tanítás most nem reggel 6 órakor, hanem csak 7-kor kezdődött s 3 órán át tartott; a délutáni tanítás ekkor is 12—3-ig folyt. De mivel, legalább a három felső osztályban, a tanulók mindennap 7—8-ig a templomba mentek imádkozni, 12—1-ig pedig a zenében gyakoroltattak, s mivel szerda és szombat délután szabad volt, ezeknek a héten mindössze csak 20 elméleti órájuk volt.

A tantárgyak között első hely jutott a vallásnak, a min nem fogunk csodálkozni, ha tekintetbe vesszük, hogy hazánkban abban az időben az ellenreformáció már mindinkább éreztette hatását, mely ellen a protestantismus tőle telhetőleg védekezett. A második főtárgy a latin, mely a felső osztályokban a tanításnak a nyelve is; a classicusokból olvasták Cicerot, Ovidiust, Vergiliust, Terentium. A görögből beérték a grammaticával és az újtestamentum olvasásával. A reálélekből, kivéve a heti egy órai arithmetikát, a tantervben nem találunk semmit; de azért a növendékek ezekből is a főtárgyakkal kapcsolatosan, tárgymagyarázat alakjában, szereztek némi, ha nem is rendszeres ismereteket. A legalsó (VI.) osztályban a tanulók az elemi ismereteket, írást, olvasást sajátították el, úgy hogy ezen osztály tulajdonképpen a mostani népiskolának felel meg.

A tanerők beosztásában az osztályrendszert alkalmazták noha előfordul, hogy a második osztály tanára, a conrektor, előad egyes tárgyakat a primában is, melynek tulajdonképpeni tanára a rector. Ezek ketten rendszeren külföldi egyetemeken képzett férfiak voltak, egyúttal papságra is képesítve, úgy hogy nem egy közülük tanári állását a lelkészivel cserélte fel. A III. osztály tanárától még megkívánták a latinon kívül a görög nyelvben való jártasságot, de a IV. osztály tanárául rendszeren a német, az V. osztályban pedig a tót kántort találjuk. A kezdő

tanulókat, a VI-ban, többnyire mint infimus collega az iskolának egy végzett növendéke tanította, ki csak ilyen néhány évi gyakorlata után ment valamely külföldi egyetemre, hogy ott kiképeztetését befejezze.

Az 1652. évi iskolai törvénykönyv egyéb határozatai közül még kiemeljük, hogy meghagyja az igazgatónak, hogy Szt.-Mihály napja körül tartson közvizsgálatot, hogy az alsó osztálybeli növendékeket a reggeli templom helyett az iskolában egy felsőbb osztálybeli tanuló által katechizáltassa, hogy évenként 1 – 2 színművet adasson elő a tanulók által; az osztálytanítók különös gondot fordítsanak a latin és görög stílgyakorlatokra versben és prózában; a tanulók ezekkel be ne érjék, hanem magánszorgalomból is foglalkozzanak a remekírók műveivel; a várostól távolabb eső helyekre ne menjenek, nehogy török martalóczok kezébe kerüljenek; az élelmezősök a tót kántorral és a legalsó osztály tanítójával együtt legfeljebb 10-en legyenek, étkezés előtt és után imádkozzanak, az iskolaépületet tisztán tartsák, a kályhákat vigyázva fűtsék.

7. FEJEZET.

A városi gymnasium utolsó évei.

Noha a törvénykönyv így a legkisebb részletekig szabályozta az iskolai életet, az intézet még sem vett új lendületet, mi akkor sem változott meg, midőn Stephani helyébe Institoris János hivatott meg igazgatónak. Ő sem vált be, mert kedvencz tudományaiba, a theologia és philosophiába mélyedve, a tanulók haladásával s fegyelmezésével nem sokat gondolt. Két év múlva már távozott s most a tanács Perák Bálintot hívta meg Szepesváraljáról, ki azután 1657—1660-ig vitte az igazgatói tisztelet. De mivel ez sem alkalmazkodott szorosan az új tantervhez, előadván például a héber nyelvet is, s mivel az élelmezősök között a német fiuk helyett a tótokat dédelgette, neki sem volt maradása. Visszament a Szepességbe lelkésznek, s a városi bíró kijelentette, hogy ha még egyszer tótot hívnak meg igazgatónak, ő azt nem fogja beiktatni.

Utódja Kreuchel Illés lett, eddig beszterczébányai igazgató. Neki a rendes igazgatói jövedelmeken, t. i. a heti 3 frt, Gergely- és Gál-napi recordatio (ca 50 frt), minden tanulótól 1 frt, minden köztemetés után 50 denár, tüzelőfa fejében 5 frt és fekete sörön kívül még 20 frtot szavazott meg a városi tanács. Csendben működött itt 1661-től egészen 1666-ban bekövetkezett haláláig. Most egy ideig Hofstädter János Ádám vitte az igazgatói tisztet, de mivel ez nemsokára diaconusnak alkalmaztatott, helyébe Eperjesről *Schön Gáspár* jutott, ki 1667—1673-ig volt igazgató, egyuttal az utolsó, ki a város által fentartott iskola élén állott. Nagy tudományu férfiú, ki már wittenbergi tartózkodása alatt is több értekezést adott sajtó alá, de gúnyos magaviseletével Decker Raymund jezsuitafőnek haragját különösen maga ellen kelté. Conrektorul működött az ő oldalán Parschitzius Kristóf, a későbbi igazgató, és Buchholz György a III. osztályban, kinek emlékirataiban találjuk az alsó (most német kath.) templomnak 1669-ben történt elvétele folytán támadt lázongásnak élénk leírását.

A Wesselényi-Zrinyi-féle összeesküvés gyors elnyomtatása által felbátorított jezsuiták nem érték be Selmecezen sem az eddig elért eredménnyel, hanem már 1672-ben keresztülvitték, hogy Rinko Ferencz kath. polgár választatott meg bírónak, ki azután, a Spork tábornok által Selmecezen hagyott katonaságra támaszkodva, juliusban a többi templomokat is lefoglalta és a főpapot a parochiából, a tanítókat pedig az iskolai épületből kiparancsolta. A következő 1673. évben a bíró az evangelikusoknak az istentisztelet megtartását egyáltalában megtiltotta, s az iskolát bezárta. A tanítóknak 1674. január 14-ét tűzte ki azon határnapul, melyig a várost elhagyni kénytelenek.

3. IDŐSZAK.

Átmeneti évek 1674—1682.

8. FEJEZET.

Interregnum.

A tanításügy vezetését most a jezsuiták vették át. A volt kórházat (a jelenlegi piarista-zárda) foglalták le, s itt nyitottak iskolát, melyben egy pater foglalatoskodott a fiúkkal. De mivel ez nem bírta a nagy munkát, azért azt az egy kath. tanítót, kit eddig úgy látszik a megszüntetett evang. iskola épületében alkalmaztak, áttették a zárdába. Hogy ezen két tanerő sem volt elegendő, mutatja a tanács azon határozata, hogy azt a költséget, melyet addig az iskolára fordított, felajánlja a jezsuitarendnek is, ha ez 6 osztályt állít fel. Az evang. szülők is ebbe az iskolába voltak kénytelenek fiaikat küldeni.

Mikor a bujdosók élére Thökölyi Imre állott, s ennek a francia király által küldött vezére, Boham 1678. október 2-án Selmeczbányát ostrommal bevette, rövid időre megint a protestánsoké lett a hatalom. A templomokat és az iskolát visszanyerték, s ezt Parschitzius Kristóf, a volt conrector, kezdte újra szervezni. De a Thökölyit novemberben Szent-Keresztnél ért vereség megint Leopold kezébe juttatta a bányavárosokat. A jezsuiták visszatértek és templom s iskola ismét urat cserélt. Az iskolaépületet a császári őrség foglalta le laktanyául, s a jezsuiták újra a zárdában nyitottak iskolát.

II. KORSZAK.

A SELMECZBÁNYAI ISKOLA MINT EVANG. EGYHÁZI TANINTÉZET.

1682-től napjainkig.

II. KÖRÖK.

A SZEMECZKÉNYI ISKOLA MINT EVANG.
EGYHÁZI TANINTÉZET.

1882-83. évi évkönyve.

1. IDŐSZAK.

A lyceum egyedüli fentartója az evang. egyház-
község 1682—1808.

9. FEJEZET.

Szervezkedés.

A soproni országgyűlés a nemzet és királya közti kibékülést nem hozta meg. Sőt Thökölyi, most már a törökre is támaszkodva, újabb támadásra készült. Ennek hírére a selmeczi evangélikusok 1682. tavaszán nyíltabban léptek fel és a felforgó körülmények közt nem tartva az ekkor már nagyrészt katolikus tagokból álló városi tanács ellentállásától, megkezdtek a selmeczi evang. hitközség szervezését. Gondoskodtak tehát mint vallásgyakorlatuk egyik lényeges kellékéről egy iskolának a megnyitásáról is. És mivel a régi iskolaépületben még mindig a katonaság honolt, a magukét az Ujfalusi-féle házban, a jelenlegi akadémiai vegytani intézetben, az u. n. Belházy épületben nyitották meg. Sőt midőn Selmeczbánya szeptember 28-án meghódolt Thökölyinek, s ennek biztosai nekik megint átadták a templomokat s a régi iskolaépületet, most már azt követelték a tanácstól, hogy mint régente volt, papjaik és tanítói a városi pénztárból díjaztassanak. Ezt ugyan nem vihették keresztül, mert az ellenreformáció működése folytán a város lakosságának jelentékeny része már katolikus volt; de azt mégis kieszközölték, hogy tisztviselőik díjazására a városi pénztárból némi segélyt kaptak. Az iskola igazgatója valószínűleg Parschitzius Kristóf volt; mint conrector Windisch János és mint német kántor Albrecht Mátyás említettnek 1683-ban.

A török és Thökölyi szerencsecsillagának hanyatlása csakhamar maga után vonta a selmeczi protestánsok ügyének rosszabbodását. Leopold tábornoka, Rabatta 1683. végén ugyan még meghagyta nekik egy templom, egy kápolna és az iskola használatát, és a tanács elrendelte, hogy az egyház és iskolára fordított heti összegnek fele, $7\frac{1}{2}$ frt nekik szolgáltatassék ki; de gróf Erdődy György kormánybiztos 1688. elején ezen engedményeket is megvonta tőlük. S mivel most már nem igen lehetett reményük, hogy azokat megint visszanyerjék, mint önálló hitközség hozzáláttak ujaknak megszerzéséhez. Így iskolai célokra az egyház 1688. márczius 30-án 350 frton és két ezüst márkán a Stocker-féle házat vette meg, mely a mostani lyceum épületének helyén állott. Az épület emeletes volt, s tantermeken kívül az igazgatónak és a conrectornak szolgált lakásul. A városi tanács április 30-án az épületet mindaddig, míg iskolai célokra, tanításra s a tanárok lakására fog használtatni, minden városi teher és adó alól felmentette.

II. Rákóczy Ferencz felkelése a selmeczi protestánsok helyzetét csak annyiban javította rövid időre, hogy 1705. okt. 29-én megint visszakapták a Rabatta által nekik ítélt templomot és kápolnát. De 1709-ben Heister a bányavárosokat elfoglalván, minden azon állapotba helyeztetett vissza, a melyben a felkelés előtt volt.

Időközben a gyülekezet iskoláját 1687-ig Parschitzius Kristóf igazgatta. De mivel akkor a pozsonyi országgyűlésre ment, állítólag azért, hogy magának az udvarnál nemességet eszközöljön ki, és soká nem tért vissza, hivatalától megfosztatott. I. Lipót királyt sok anagrammában dicsőítette, s egy kéziratban hagyott földrajzi művét Bél Mátyás is felhasználta. Megírta Magyarország történetét is, melyet Wittenbergben nyomtatott ki 1702-ben, de ebben az avarokat összetéveszti a hunokkal, s Árpádról nem tud semmit.

10. FEJEZET.

Első igazgatók az új iskolaépületben.

Parschitzius helyébe az egyház Richter Endrét választotta meg igazgatónak s őt 1688. évi április 6-án az akkor megvett

iskolaépületben iktatta hivatalába. Mivel ekkor a város lakosságának már csak fele, mintegy 4—5000 lélek volt protestáns, és a katolikus ifjak a jezsiták iskolájába jártak, a tanulók száma csökkent, miért is Richter új iskolatörvényt dolgozott ki, mely azonban nem maradt ránk. Ő alighanem 1703-ban távozott Selmeczről, s utódja Dubovszky Márton lett, ki azelőtt Eperjesen, Breznóbányán, Korponán tanárkodott. Ő róla, valamint 6 utódjáról kevés hír maradt fenn. Ime neveik: Grünwald János 1708-ban, Zelenka János, Klement János 1719-ig, mikor az egyház második német lelkésznek alkalmazta, Grebetz István 1719—1725-ig, Rummy Sámuel 1725—1735-ig, Blázy János 1735—1737-ig. Minthogy az egyház 1688 óta mind egyházi, mind iskolai szükségletei fedezéséről maga kényszerült gondoskodni, a tanárok díja csekély volt. Grebetz szálláson kívül heti 3 frtot, két cantatiót Jakab és Gál napján, köztemetésért fél forintot kapott; a tandíj fele is az övé volt, a másik fele a conrectoré. A tandíj ekkor 4 garas = 1 frt; 1 garas = 15 kr. 1744-ben az egyház azt határozta, hogy a tandíjat mindenik osztályban az illető tanító szedje be s tartsa meg jövedelme nagyobbítására; az igazgató évi 6, a conrector 5 arannyal fog kárpótoltatni az egyházi pénztárból.

Ekkor már *Turcsányi Dávid* volt az igazgató, nyitra-szerdahelyi születésű, ki 1737-től 1746-ban bekövetkezett haláláig viselte e tiszteletet. Az iskolai jegyzőkönyvek vezetése vele kezdődik, minél fogva ezen időtől kezdve már többet tudunk az iskola belső életéről. Feljegyezte a tanulók neveit, születési helyét s felvételük idejét. A növendékek között találjuk például Rubini Jánost, a »Memorabilia Eccl. Aug. Conf. in regno Hungariae« hírneves íróját. A növendékek számát ugyan a feljegyzések szerint nem tudjuk határozottan megállapítani, mert az előforduló jelzés, hogy »érkezettek,« kétségesse teszi, valjon az összes tanulók jegyeztettek-e fel, de mégis fontosak ezen adatok azért, mert látjuk belőlük, hogy a selmeczi iskolába még Dunántúlról és Erdélyből is jöttek tanulók. A tantárgyak között, eltérőleg az 1652-iki tantervtől, már a történelem és földrajz is előfordul. Hogy azért még mindig a latinra fektették a fősúlyt, a kor igényei hozták magukkal. A három felső osztályban minden tantárgyat latinul adtak elő s a társalgási nyelv is latin volt. A jó előadás elsajátítására szolgáltak régi szokás szerint

az iskolai szinművek. De hogy ezek latinul vagy németül, nyilvános helyen vagy magánházakban adattak-e elő, valamint hogy mit jelentsen az, hogy ez most már »iskolai király körülvezetése nélkül« történjék, nem tudjuk megállapítani. A vizsgálatok jegyzékéből láthatjuk, hogy egy-egy osztálylyal csak minden második évben tartatott vizsgálat, mindegyik osztálylyal más-más hónapban.

Nagyon érdekes, hogy Turcsányi alatt minden tanár köteles volt minden héten írásban betérjeszteni azt, hogy naponként mennyit végzett az osztálya számára kijelölt tananyagból. Ezen feljegyzésekből könnyen áttekinthetjük nemcsak a tananyagot, hanem azt is, hogy milyen terjedelemben vétetett át egy-egy tárgy. Csak Nigrini János, a conrector tagadta meg ebben a tekintetben az engedelmességet, mi miatt az igazgató őt ismételten bepanaszolja a felettes egyházi hatóságnál. Ellenben Marcsek András, a III. osztály tanára nemcsak pontosan, hanem helyenkint szinte költői ömlengéssel írta meg heti jelentéseit. Nigrini 1742-ben halt meg, s különös, ezen időn túl már Turcsányi sem kívánta be a heti jelentéseket; mintha hatott volna rá az elhunynak érvelése, hogy a végzett tananyagnak legpontosabb feljegyzése sem nyújt biztosítékot arra nézve, hogy a tanár megteszi-e kötelességét.

Az osztályok száma akkor is hat volt, melyeknek minde-
nikében a tanulók rendszeren 2 évet töltöttek. De részben a ránk maradt tananyagból, részben azon körülményből, hogy a II. osztályban a tanulók 14-11 éveseknek vannak bejegyezve, következtethetjük, hogy az akkori legfelső osztály, a prima még nem igen felelhetett meg a mostani VII. és VIII. osztálynak. Az V. osztály volt a német elemi, a VI. pedig a tótelemi osztály; ezek tehát nem a tananyagban, hanem a növendékek nemzetisége szerint különböztek egymástól.

11. FEJEZET.

Az iskola grammatikai osztályokra szállíttatik le.

Turcsányit 1545-ban *Gazsár Sámuel* követte az igazgatóságban, s vitte azt 1755-ig. Jenában képezte ki magát, s azután a Radvánszkyaknál volt nevelő. A jezsuiták még 1733-

ban keresztül vitték, hogy a helytartó tanács megtiltotta a selmeczi evang. egyháznak harmadik lelkésznek tartását. A gyülekezet nagy ünnepek alkalmával úgy segített magán, hogy felkérte a tanárok közül a külföldi egyetemen jártakat egyházi szónoklásra, s ezért őket külön díjazta. Mikor az egyház meghívta Gazsúrt igazgatónak, rendes jövedelmein kívül felajánlott neki heti 3 $\frac{1}{2}$ frtot, de azon kötelezettséggel, hogy a papokat prédikálásban kisegítse. Mivel Gazsúr ezen ajánlatot elfogadta és Lőrincz napján csakugyan prédikált is, s mivel a jezsuiták most attól tarthattak, hogy az igazgatónak ezen mellékfoglalkozása mintegy rendes harmadik lelkézséggé fejlődhetnék, mindent elkövettek, hogy Gazsúron és a gyülekezeten megbo-szulják magukat.

Még 1717-ben követelték, hogy az evang. iskola grammatikai osztályokra szállíttassék le, s most alkalmasnak látták az időt arra, hogy ezen tervüket keresztül vigyék. Matz jezsuita két tanácsbelivel s városi hajdúkkal 1747. decz. 1-én reggeli 9 óra tájban hirtelen megjelent az iskola azon osztályában, melyben Gazsúr az ő növendékeinek éppen a logikát magyarázta. Kiragadva kezéből a könyvet, bizonyosságul hívja a tanácsbelieket, hogy Gazsúr bölcsészettel foglalkozik. Hiába védekezik az igazgató, hogy ő logikán kívül egyebet nem tanít a bölcsészetből, a városi tanács kimondja, hogy a grammatikai osztályokba való tárgyakon kívül mást előadni megtiltja. A legfelső osztály növendékei még az nap kénytelenek voltak elhagyni a várost. S a következő 1748. évben egy királyi leirat ezen ítéletet megerősítette. Így fosztatott meg az evang. iskola az ő felső osztályától s tétetett, mai elnevezéssel élve, algymnásiummá. Hogy a tanárok közül egyik sem vesztette el kenyerét, csak annak köszönhatték, hogy ugyanakkor halt meg 39 évi működés után Dérer Illés, a tót elemi osztály vezetője, s így a többi 5 tanár mindegyikének jutott egy-egy osztály. A tanulók száma különben az így megcsonkított gymnasiumban is elég jelentékeny volt; átlag 25 tanuló a syntaxisban (most a legfelsőbb osztály), 30 a grammatikában, 50 a donatusban, 60 a német elemiben, 40 a tót elemiben, tehát körülbelül 100 a tulajdonképpeni gymnasiumban, s ugyanannyi az elemi iskolában.

Gazsúr távoztával lelkészi állásra a csonka gymnasium igazgatását *Severini János* vette át. 1755-től egészen halá-

laig, 1789-ig állott az intézet élén. Sztregován, Nógrádvárme-
gyében született 1716-ban. Élete első fele igen viszontagság-
teljesen folyt le. Már 26 éves volt, mikor Pozsonyba ment
magát tovább képezni. 32 éves korában végre Tübingába in-
dult, hol három évet töltött s ismeretekben és tapasztalatokban
gazdagodva (az utat oda és vissza gyalog tette meg) tért haza.
Azután Selmezbányán nevelő volt, s noha több helyre hívták
lelkésznek, nem ment, mert csak tanár akart lenni. Vágya tel-
jesült, mert Gázsúr távoztával a selmeczi gyülekezet őt válaszo-
totta meg iskolája igazgatójának. 34 évi működése alatt az
az intézet hírére nem csekély mértékben növelte, s e mellett
irodalmilag is nagy tevékenységet fejtett ki. Kedvencz tudomá-
nya a történelem volt; »*Conspectus historiae Hungaricae*«
című kézikönyve több kiadást ért és a kormány tanintézetei-
ben is használtatott.

Mária Terézia a tanügyet reformálni akarván, adatokat
kivánt be a létező intézetekről. Ily rendelet érkezett a selmeczi
városi tanácshoz is, s az az evang. egyházat azonnal felszólí-
totta, hogy iskolájáról jelentést tegyen. Ezen jelentés 1766-ban
kelt s nemcsak az előadott tantárgyakat tartalmazza, hanem
a pontos órarendet is. Látjuk ebből, hogy a latin kizárólagos
uralma elleni irányzat már némileg minálunk is érvényesül,
mert a történelem, földrajz és számtannak, ennek még az alsó
osztályokban is, kellő hely jut. Az osztályok száma most is 5,
melyek közül Severini a legfelsőt, nehogy az 1748-iki rendelet
ellen vétse, szinte grammatikainak nevezi. A tanárok Seve-
rini János, Marcsek András, Bartosch Mihály, Beck András és
Klieber Sámuel; a tanulók száma 32, 44, 48, 57 és 42 = 223.

12. FEJEZET.

Az osztályok száma megint teljes.

A mint Mária Terézia mindinkább fiának befolyása alá
került, nagy változás állott be uralkodásában. Megengedte a
protestánsoknak is, hogy felsőbb iskolákat tarthassanak fenn;
beleegyezett, hogy a jezsuitarend az ő országaiban is megszün-
tettessék. Ezek következtében a selmeczi ev. egyház 1777-ben

ujra megnyitotta a 29 év előtt felosztatott felső osztályt. Erre különben még az is készítette a gyülekezetet, hogy a királynő 1770-ben felállítván Selmeczbányán a bányászati akadémiát, az evang. egyháztagoknak érdekében feküdt, hogy gyermekeik itt helyben szerezhessenek oly előképzettséget, mely őket az akadémiai tanulmányok folytatására képesíti.

Nem tudjuk, hogy Severini miképpen szervezte most a gymnasiumot, mert erről nem hagyott fenn semmi feljegyzést. De mert megvan azon jelentés, melyet az egyház 1784-ben báró Prónay Gábor, pozsonyi tankerületi kir. felügyelő kívánására felterjesztett, következtethetjük, hogy az 1777-iki szervezet is lényegileg a következő volt. E szerint az iskola felfelé (valószínűen fokozatosan) nemcsak egy, hanem két osztálylyal nagyobbodott, t. i. a secundával, a későbbi rhetorica, és a primával, a későbbi logica, melyben theologiai és philosophiai tárgyak adattak elő. A többi osztályok nem igen változtak. Mivel így a két nyelvű elemivel együtt összesen 7 osztály volt, s tehát 7 tanárra is volt szükség, ennyi költséget pedig a gyülekezet meg nem bírt, azért 1784-ben úgy találjuk, hogy a két felső osztályt és a két elemiit összevonták s egy-egy tanárra bízták. A tanárok akkor ezek voltak: a prima és secundában Severini János rector, a tertiában Járosy Mihály conrector, a grammatica mediában Szladkay Sámuel subrector, a donatista osztályban Szluchovini András, a német-tót elemiben Bernovics Mihály. A tanulók száma: $15 + 14, 43, 54, 36, 72 = 234$. Hogy a jelentésben Severini az ő osztálya növendégeit határozottan mint nagyobb és kisebb gymnasistákat különbözteti meg, kétségtelenné teszi, hogy a nagy számú felsorolt tárgyak közül némelyiket mindenesetre külön-külön vette elő egy-egy csoporttal. Nagyon sajnálatos, hogy eljárásáról semmi feljegyzést nem hagyott ránk, mert itt nemcsak érdekes, hanem nagy paedagogiai ügyességet igénylő osztály-összevonással találjuk magunkat szemben.

13. FEJEZET.

A felvilágosodottság hatása a selmeczi iskolában.

Az 1784-iki jelentés nem ad ugyan felvilágosítást a szervezkedés részleteiről, de annál becsesebb az, a mit a tantárgyakra nézve nyújt. Még mindig a latin nyelv a főtantárgy és a tannyelv is, de e mellett mennyit vettek fel a theologiai s philosophiai tárgyakon kívül a realékból is! Mintha szemünk elé tárná a selmeczi iskola nemes igyekezetét, hogy a felvilágosodottság századában ő is lépést tartson a kor haladásával. Számtan, természetrajz, egyetemes s magyarhoni történet és földrajz majdnem mindegyik osztályban fordul elő, a természetrajz még az elemiben is. Hogy a német nyelv mint külön tárgy, sőt egyes tárgyaknál mint az előadás nyelve is előfordul, azon nem fogunk csodálkozni, ha meggondoljuk, hogy II. József uralkodása alatt és német városban vagyunk. És a magyar nyelvnek még semmi nyoma! Hogy a felvilágosodottság és a nagy ellentmondások századának ezen iskolájában a vallástan is egészen másképpen tárgyalatott, mint eddig, szinte természetes.

Midőn Severini 1789-ben 34 évi üdvös működés után nyugalomba vonult s rá egy hónapra meghalt, a temetésen megjelentek a kegyesrendi atyák is, a jezsuitáknak a kath. gymnasiumban utódjai.

Az iskola igazgatását Severini halála után a már 5 év óta mint conrector működő **Jározy Mihály** vette át s vitte 1804-ig, haláláig. Alatta egy 1803-iki jelentés szerint az egész-ségtan is behozatott új tárgyúl, és pedig nemcsak a primában, hanem a syntaxisban is, a mi mutatja, hogy az iskola mind-inkább törekszik az élet számára nevelni. Ő is csak egymaga tanított a primában és secundában. A tanulók száma az 1803/4. tanévben valamivel több mint 20 év előtt: $16 + 47, 56, 58, 58, 52 = 287$. A tanári személyzet nagyon sokat változott; a leg-többen egy-két évi működés után lelkészi állásokra mentek. Ennek oka bizonyynyal az volt, hogy mindeniknek sok tanulóval kellett fáradnia, és jövedelme mégis csekély volt. A régebbi

névnapi, menyegzői felköszöntéseket az egyház 1797-ben mind megszüntette, s az igazgató fizetését 300, a conrectorét 250, a subrectorét, ki egyszersmind német kántor és orgonista is volt 280, a donatista és elemi tanítóét 175—175 frtban állapította meg. Ezenkívül az igazgató jövedelméhez tartoztak még a beírási díjak, és valamennyi tanárhoz a tandíjak, úgy hogy az összes jövedelmek az 1805-iki püspöki egyházlátogatás alkalmával történt bevallások szerint ezek voltak: 537, 370, 386, 348 frt. A tandíj a felsőbb osztályokban több mint az alsókban, 4 frttól 80 krig.

Járosy igazgatósága alatt találjuk jegyzőkönyveinkben utolsónak feljegyezve a botbüntetés alkalmazását. Két tanuló egy hevér asszonyt, állítólag mert gyalázó szókkal illette őket, megvert, s ezért az egyik 16, a másik 10 botütésre ítéltetett, mely ítélet rajtuk az egész tanulóifjúság jelenlétében végre is hajtattott.

Járosy utódja **Kanka Dániel** lett, zólyomvárosi születésű, a selmeczi s pozsonyi iskolák és a wittenbergi egyetem növendéke. 1804—1814 és 1815/6-ban volt az iskola igazgatója. Mellette mint conrector kezdte 1805-ben 32 évi itteni működését **Royko János**, beszterczebányai születésű, a jenai egyetem tanítványa. Kanka nagy rationalista volt, de a mellett az újabb paedagogiai elveknek lelkes híve. Mindjárt idejötték egy emlékiratot nyújtott be az egyházi gyűlésnek, melyben kifejtette, hogy az elemi osztályban az írva-olvasás tanmódját kellene behozni, a donatusban elhagyandó a szók pusztá emlékelése s e helyett mondatok szerkesztése mellett szerzendő meg a szóbőség, a grammatikában a tanulók ne terheltessenek szabályok betanulásával, hanem ezek a fordításoknál való folytonos alkalmazás által gyakoroltassanak be, a két felső osztályban kevesebb tantárgyat kell elővenni, de ezeket azután behatóbban. Mind ezen javaslatait a tanártársak is szívesen fogadták, mert belátták, hogy helyesek. Behozták még 1805-ben azon újítást, hogy a félévi, január és június végén az iskolai felügyelő és igazgató jelenlétében tartandó censura alkalmával minden tanuló 3 kérdésre feleljen s ezek szerint osztályoztassék, mi külön osztályzati táblázatokba is bevezetessék, melyek a július elején tartandó nyilvános közvizsgálatok alkalmával közszemlére tétessenek ki. Igen jellemző Kankára nézve, a mit a német nyelvre

vonatkozólag indítványozott, hogy t. i. az elemi és donátosz-
tályban minden tantárgy, a többiekben pedig a földrajz és
történet ezen nyelven adassék elő. Ez már több, mint a mi az
1784-iki jelentésben előfordul. Látjuk, hogy a francia háborúk
által felszínre hozott nemzetiségi eszme Selmeczen is éreztette
hatását, — de német irányban.

2. IDŐSZAK.

A selmeczi iskola mint névlegesen kerületi gymnasium 1808—1859.

14. FEJEZET.

A magyar nyelv rendes tantárggyá lesz.

Kankának csakhamar alkalma nyílt meggyőződnie arról, hogy a magyar is nemzetiségének tudatára ébredt, s hogy felismerte saját nyelve művelésének szükségességét. A két felső, egymással egyesített osztályban ugyanis nemcsak a sok tantárgy okozott nagy nehézséget, hanem azon körülmény is, hogy oly különböző koru tanulók lévén itt együtt 3—4 évig, azoknak sikeres tanítása úgy szólnán lehetetlenné volt téve. Ezt Kanka is, a gyülekezet, egyes espereseink is belátták. Okvetetlenül szükségessé vált tehát, hogy a két osztály külön választassék; de ez egy új tanerőnek alkalmazása nélkül nem volt keresztül vihető, a mire azonban az 1796-ban befejezett templom-építés által úgy is kimerült gyülekezet nem volt képes. Felvetetett tehát az eszme, hogy az egyházkerület vállalja el ezen új tanárnak díjazását. Ezt az 1808. évi bányai egyházkerületi gyűlés megis tette, évi 300 frtot szavazván meg e célra; egyúttal a selmeczi iskolát kerületinek nyilvánította, de csak azon feltétel alatt, hogy ezen intézetben a magyar nyelv rendes tantárggyúl előadassék.

Noha most már az iskolát fentartó hatóság nemcsak a selmeczi evang. gyülekezet volt, mégis ennél maradt meg a jog, hogy az intézetet illető minden ügyben intézkedjék. A két felső osztály szétválasztatott, és Kanka és Roykora bízott. Ennek helyére a syntaxisba az egyház Hajnal Károlyt hívta

meg, s ez lett a magyar nyelv első tanára. De úgy ő, mint két utódja csak rövid ideig maradt Selmeczbányán, míg végre **Severlay Mátyás**, ki eddig a sárospataki ref. collegiumban volt alkalmazva mint a német nyelv és irodalom tanára, hivatott meg. Ő azután 1810—1827-ig működött intézetünknel. De mivel ő is csak latinul tanította a magyar nyelvet, olyan növendék, ki még semmit sem tudott magyarul, meg nem tanulhatta szép nyelvünket. Az akkori selmeczi tanárok között egy született magyar sem volt, tehát alig lett volna képes egy is ősi nyelvünket tanítási nyelvül használni. De, hogy evvel szemben inkább a németet dédelgették, annak azon rájuk nézve fontos oka volt, hogy csak így remélhettek sok növendéket, kik közül különben is legtöbbször a német nyelv elsajátíthatása miatt jöttek Selmeczre; több növendék pedig több jövedelmet jelentett. És erre a tanároknak okvetetlenül szükségük volt, mert a devaluatio következtében oly válságos helyzetbe jutottak, hogy alig voltak képesek megélni. Még mindig az 1797-ben megállapított fizetést kapták ugyan, de csak bankjegyekben vagyis váltópénzben; s mivel ez 1816-ban az ezüst vagy pengőpénznek csak $\frac{2}{5}$ részét képviselte, az igazgató pd. havi 25 váltó forint helyett 10 pengő forintot kapott. A pénzügyi válság az iskolát is már-már pusztulással fenyegette, s hogy ez be nem következett, nagy részt Kanka érdeme, ki még azt is megtette, hogy az egyik vacatióban koldustarisznyát akasztva nyakába járta be Hont, Nógrád és Pestmegyét s gyűjtött össze az iskola számára mintegy 150 mérő gabonát és 2500 frtot. Buzdítására egyesek, mint Hellenbach József báró, Teleky-Roth Johanna grófné, Sembery András, nemkülönben némely gyülekezetek nyújtottak segílyt a selmeczi egyháznak, hogy iskoláját fentart-hassa. Ennek kiadásait növelte még, hogy az elkülönített osztály számára külön tanterem kellett, miért is szükségessé vált egy tanárnak kiszállásoltatása és kárpóttatása lakáspénzzel. Úgy az egyház mint a kerület a devaluatio folytán sokat veszítvén, 1816-ban az egyetemes gyűlés vállalta el a kerületi tanár fizetését 300 váltó frtban (= 126 oszt. é. frt.), az új szálláspénznek fizetésére pedig 70, később 100 v. frttal a bányakerület kötelezte magát. Az iskolának tehát ezen időtől fogva 3 fentartója volt, t. i. a selmeczi ev. egyház, a bányai egyházkerület és az ág. hitv. ev. egyházegyetem.

15. FEJEZET.

Az igazgatóság a két felső osztálybeli tanár között váltakozik. 1814—1840.

Minthogy 1810 óta Kankán kívül Royko és Severlay is, ez ugyan csak a magyar nyelvet, tanítottak a felső osztályokban, s mivel régi szokás szerint az volt az igazgató, ki ama osztályokban működött, hármuk között több évi viszálykodás támadt az igazgatói tiszt betöltése miatt. Az ügyet végre Radvánszky János kerül. felügyelő közbenjárására úgy intézték el, hogy Severlay lemondott az igazgatósághoz való igényéről, s abban Kanka és Royko váltakozzanak, az előbbi a felső osztályokban is elvállalván a magyar nyelv tanítását, persze szinte latinul. De, úgy látszik, Kanka így sem tudott belenyugodni az új rendszerbe, mert már 1817. június 25-én egy remek beszéddel búcsúzott eddigi hatáskörétől. Innen Modorba ment, onnan pedig az 1821-ben Ferencz császár által Bécsben alapított theologiai tanintézethez theologiai tanárnak, s mint ilyen halt meg 1847-ben. Az ő távoztával az evang. egyházegyetem, alighanem mert ő fizette az egyik tanárt, 1817. szeptemberében tartott egyetemes gyűlésén Severlay Mátyást emelte a megüresedett tanszékre, és pedig úgy, hogy az igazgatóságban Roykoval váltakozzék. Ez intézkedésbe az egyház is beleegyezett, a syntaxisba pedig Frecska Sámuel, és ennek távozta után 1820-ban Dezséri *Boleman Istvánt* hívta meg, ki eddig Losonczon a ref. collegiumban a rhetorica tanára volt s azután intézetünkben 1840-ig működött.

Royko és Severlay váltakozó igazgatósága idején, 1817—1827-ig, a tanulók száma elég nagy volt, az elemi osztályokat is beszámítva 280—300, kik között 20—25 reformatust találunk, de egy katolikust sem, mert ezeknek tilos volt evang. iskolába járniok. A primában, hol ekkor már 3 évet töltöttek a tanulók, ezek száma 40—48, a rhetorikában 60—70 között váltakozott. Itt is két évfolyam volt. 1821-ig a primanusok és rhetorok némely tantárgyakat a délutáni órákban még együtt hallgattak, de ezen időn túl már délután is el voltak különítve,

Royko és Severlay a nevezett két osztályban mindent latinul tanítottak, de már inkább a szakrendszert alkalmazták; Royko például mind a két osztályban tanította Magyarország történetét, a számtant, a német nyelvet, Severlay pedig a latint, a magyart, a görögöt és hébert, de a két utolsó nyelvet csak a theologusok tanulták. Heti 20 óránál többet egyik sem adott, de a tanulókra sem esett több. Severlay mint előbb a magyar nyelvtant, úgy most a rhetoricát és poéticát is saját, nyomtatásban megjelent vezérfonalai szerint tárgyalta. Kiadott egy dogmatikát is, de ennek használatát rationalistikus irányánál fogva a helytartó tanács 1826-ban megtiltotta. Ezen könyvét Severlay Pozsonyban sem használhatta, hova 1827-ben távozott theologiai tanárnak.

Royko és Severlay váltakozó igazgatósága idején létesült a gymnasiumban a homiletikai társaság, a zeneintézet és a magyar társaság. Az elsőt Szeberinyi János, a selmeczi egyház új tót lelkésze, alapította 1819-ben. A társaság célja az volt, hogy a tagok, primanusok és rhetorok, kik lelkészeknek készülnek, minden szombaton 2—3-ig tót és német nyelvben való egyházi szónoklásban és katechizálásban gyakorolják magukat. Ezen társaság csak 1823-ig állott fenn, mert Szeberinyi egyéb szerfeletti elfoglaltsága mellett tovább azt nem vezethette.

Szinte Szeberinyi közreműködésével és buzdítására jött létre 1820-ban a zeneintézet, leendő tanítóknak egyházi éneklésben és orgonálásban való gyakorlására. Még most is fennáll s működik áldásosan; hasonlóképpen az 1826-ban keletkezett magyar társaság.

Ebből az időből származik néhány jelentékenyebb iskolai alapítvány, bizonyítva a hívek áldozatkészségét. Skariczay Gábor pozsonyi ügyvéd 1817-ben 3000 frtot hagyott. Klauser János egyházi felügyelő a reformatio 3 százados évfordulója alkalmából egy házat adott egy tanár lakására. Ezt a házat az egyház nemsokára eladta s 1819-ben 9000 v. frton megvette tanárok lakására az Oberaigner- vagy Révay-féle házat. Még tetemesebb volt a Matulay János-féle örökség; de a végrendeletet megtámadták a rokonok, s így egyezség folytán az egyháznak 7500 p. frtnyi bányarészvény és 3200 frt készpénz jutott, melynek $\frac{1}{3}$ kamatja a tanárok díjazására, $\frac{1}{3}$ pedig az

élelmező gyámolítására fordíttatott. Özv. dr. Kelényi Amadéné 600 darab aranyat hagyott az elemi, donát és leánytanító díjának emelésére.

16. FEJEZET.

Uj iskola építése.

Severlay távoztával a rhetori osztályt Boleman vette át, s így az igazgatóságban most már ő váltakozott Roykoval 1827–1838-ig. Ezen idő legnevezetesebb eseménye az új iskola-épületnek emelése. Az egyház már rég belátta, hogy régi iskolaépülete nem felel meg rendeltetésének; de tekintettel szegénységére nem mert belefogni egy újnak emelésébe, s azért csak kisebb javításokkal és változtatásokkal iparkodott segíteni az elodázhatatlan szükségén. Támadt végre egy férfiú, a ki bízva úgy a selmeczi mint egyéb hazai evangélikus hívek áldozatkészségében, vállalkozott rá, hogy új iskolaépületet teremtsen. Szeberinyi János, a gyülekezet tót lelkésze volt az. Lelkesen kezdte meg a nagy művet, és a fáradságban, biztatásban, bátorításban soha el nem lankadva folytatta s fejezte be. Felhívására a selmeczi evang. egyház 1824-ben elhatározta, hogy a gyülekezet területe 14 kerületre osztatván, ezek mindegyikében egy-egy gyűjtő vállalja el az adományok beszédését. Így 1825. végeig 1512, 1826-ban pedig 1836 váltó forint gyűlt össze. De Szeberinyi jól tudta, hogy a selmeczi hívek egymaguk nem lesznek képesek a szükséges pénzt előteremteni, azért, felhasználva az alkotmány visszaállítása folytán országszerte támadt lelkes hangulatot, a haza minden rendű és vallású polgáraihoz fordult adományokért. Így össze is gyűlt a nevezett két évben a bányakerületben 3739 frt., mely összeghez Dorottya nádorné is 300 frttal járult, a pozsonyi országgyűlés tagjainál 1511 frt., a Szepességben 407 frt.; Coburg herczeg pedig részben ingyen részben előállítási áron téglát adott.

Midőn így az 1826. év végén 9000 forint együtt volt, az egyház elhatározta, hogy hozzáfog az építéshez. Az eredeti terv az volt, hogy a régi, még 1688-ban szerzett iskolaépület lebon-tassék, s helyébe új, de megint csak egy emeletes állíttassék,

Ebben egy gyűlésterem, 7 tanterem, 2 tanári lakás s élelmezői helyiség lett volna. A tervet Hauser Ferencz városi építész készítette, a főfelügyeletet maga Szeberinyi vitte. 1827. április 2-án kezdték bontani a régi épületet, és pedig az északi részét, mert a délit használni akarták még, míg amaz felépül. Midőn a megkezdett épültrészszel már majdnem készen voltak, közbe jött egy esemény, mely az építési tervet lényegesen megváltoztatta. Ugyanis Scharf Lajos kereskedő s egyházi felügyelő azon ajánlatot tette, hogy megveszi 12000 váltó forinton a gyülekezettől a Révay-féle házat, melyben a tanárok még két évig ingyen lakhatnak. A gyülekezet az ajánlatot elfogadta s elhatározta, hogy az iskolaépületet kétemeletesre építteti, hogy abban mind a 6 tanár kaphasson szállást.

Ezen megváltoztatott terv szerint az épület északi fele 1828. nyarán elkészült, úgy hogy augusztus 15-én Szeberinyi megtarthatta az új gyűlésteremben az első egyházi gyűlést. Hálát adott Istennek, hogy eddig segítette híveit az iskolaépítés szent művének keresztülvitelében, de egyúttal arra lelkesítette őket, hogy új áldozatot is hozzanak, hogy a félig kész mű befejezhető legyen. A jelenlevők valóban mindjárt aláírtak 3396 frtot, részben adomány részben kamat nélküli kölcsönképen, s elhatározták, hogy az épület déli részének kiépítését a jövő tavasszal megkezdik. A kőműves munkát most Matz János kincstári kőművesmesterre bízták, ki azt 4570 frtéért, olcsóbban mint Hauser, vállalta el, de megtartotta utóbbinak tervét; a két emelet mindegyikében 3—3 helyiség terveztetvén, a földszinten pedig csak két nagyobb terem, ki nem volt kerülhető, hogy itt a felül álló falak oszlopokkal ne támogattassanak, melyek még jelenleg is állanak s ezen két tanterem czélszerű használhatóságát úgyszólván lehetetlenné teszik. Mivel azonban a gyülekezet tagjai több áldozatra nem igen voltak képesek, a tovább építés csak lassan folyt, míg végre az egész utczára néző épület mégis elkészült s 1830. június 25-én, az ágostai hitvallásnak a német birodalmi gyűlésen történt átnyújtásának 3 százados évfordulóján ünnepélyesen felavattatott. Jelen volt Prónay Sándor báró, egyetemes egyházi és iskolai felügyelő, Stainlein Ede báró és 20-nál több evang. lelkész, köztük Kollár János budapesti hírneves tót lelkész és költő is. A Boleman István tanár által szerkesztett chronosticon »ConCorDI stUDIO

CreVI stUDIIsqUe faVebo» most is ott díszlik az épület bejárata fölött, s emlékeztet a nagy mű befejezése évére.

A főépület készen állott; de a tervezett udvari épületnek csak az élelmező számára való része volt kiépíthető, mert a gyülekezet nem bírta a további költséget. Így is már 15 000 váltó frtnyi adósság terhe nyomta.

Ha tekintetbe vesszük, hogy a selmeczi egyház akkor már nem számlált többet 3000 léleknél, hogy ezeknek légnagyobb része szegény tót bányász s mesterember volt, hogy rendes kiadásait, a lelkészek s tanárok fizetéseit is fedeznie kellett, hogy az egész építkezés 61 000 váltó forintba került: lehetetlen csodálattal el nem telnünk azon áldozatkészség felett, melyről az akkori hívek tanuságot tettek. S e gyülekezet Szeberinyi meg nem szűnő gondossága által támogatva, végre adósságát is törlesztette. A mi hagyomány neki a következő években jutott, pl. dr. Heinrich Mihály után 2000, Renner Erzsébet után 1000 pengő forint, mind e célra fordította. Háládatlan volna a jelenleg már önálló gyermek, ha a szerető anya által ő érte hozott áldozatokról valaha megfeledkeznek!

17. FEJEZET.

A latin iskola virágzása.

Az építkezéssel kapcsolatosan nyilvánuló áldozatkészség a tanárookra is lelkesítőleg hatott, úgy hogy az intézet Royko és Boleman váltakozó igazgatósága alatt szépen felvirágzott s szervezete is végleg kifejlődött. A legfelső osztály, a prima 3 évfolyamból állott, melyekben a tanulók alighanem a már Kanka emlékiratában felhozott tantárgyfelosztás szerint nyertek oktatást; Royko pl. az első évben az algebrát, a másodikban a geometriát, a harmadikban a phisicát tanította. Hogy különösen az utóbbi tantárgyban nem vitt sokra, nem annyira a rendszernek, hanem inkább annak tudandó be, hogy Royko öregedett s kísérleti szerekekkel nem rendelkezett. Vízkórságba esván, nyugalomba helyeztetett, de már a következő évben, 1838-ban meghalt. Helyébe Fuchs Albert jött, de csak egy fél évig maradt itt, midőn az eperjesi collegiumba ment a meny-

nyiségtn és természettn tanárának. Most Lichard Dániel hivatott meg, ki 1838. novemberében kezdte meg működését.

A rhetoricai osztályt Severlay távozta után 1827-ben Boleman István vette át, ki most jutott csak tulajdonképeni kedvencz tárgyához, a rhetoricához. Oly sikeresen tanította azt, hogy messze földről sereglettek osztályába a tanulók, kiknek száma 1837/8-ban 94 volt, oly nagy szám, milyen soha, sem előbb sem utóbb nem volt a rhetorok osztályában. Ő volt a legutolsó tanár, a ki latin költőket vagy legalább verselőket képezett. Növendékei között találjuk Prónay István és Gusztáv bárókat, Braxatoris Andrást, ki Sladkovics néven híres tót költő lett. A stilgyakorlati órákban néha extemporalét tartott, mikor akadt tanuló, a ki minden szótár nélkül bármely feladott témáról 20 hexametert is írt. Latin szónoklatokban is szorgalmasan gyakorolta növendékeit, a minek nem egy köszönhetette későbbi hírét, így Sembery Imre, Török Pál.

Hogy akkor a latinban annyira vitték, főképpen annak tulajdonítandó, hogy az volt a tanításnak is a nyelve. A görögben és héberben még Boleman sem ért el nagyobb eredményt, mint hogy növendékei declinálni illetve olvasni tudtak. Rationalistikus irányánál s egyháziatlan magaviseleténél fogva pedig határozottan káros hatással volt az ifjúságra. Úgy szólván csakis az évenként kétszer ismétlődő gyónás emelékenztette az ő növendékeit arra, hogy az evang. egyház tagjai.

Boleman helyére a syntaxisba Kossányi József hivatott meg, a selmeczi és pozsonyi gymnasiumoknak s a bécsi ev. theologiai intézetnek növendéke. Nem maradt sokáig Selmeczen, mert neje az itteni levegőt nem tudta megszokni. Utódja Teichengraeber Pál lett, ki csakhamar úgy a növendékek, mint a város közönségének szeretét vívta ki; de őt meg egy évi működés után a kérlelhetlen halál ragadta ki sokat ígérő tevékenységi köréből. Helyébe 1836-ban a syntaxisba **Cuntzius Károly** hivatott meg, szepesváraljai születésű, a rozsnói és eperjesi gymnasiumok, a bécsi és jenai egyetemek növendéke, kiben intézetünk bő tudományu, egészen hivatásának élő tanárt nyert.

A grammaticai osztályban még 1780 óta Szladkay Sámuel volt a tanár, ki egyuttal a német kántor s orgonista tisztét is viselte. 45 évi működésének 1825-ben mellvész vetett véget,

s tanítványai még sokáig emlegették hosszú botját, melylyel a nyugtalankodókat egész az ötödik padig szokta volt serkentenı nagyobb figyelemre. Utódja Burghardt Mihály nagyon is keményen bánt növendékeivel, miért is az egyház nem igen bánta, hogy 1839-ben Aszódra ment kántortanítónak. Helyére a donatusból Danko János léptettetett elı, ki ekkor a német kántorságtól s a zeneintézet vezetésétıl is felmentetett.

A donátus osztály, miután azt kisegítıképen Grossmann Lajos primanus tanuló márcziustól a tanév végeig ellátta volt, most lényegesen átalakítottatott. Az egyház ugyanis kimondta, hogy abban a latin nyelv egészen mellızendı s minden tantárgy németül és tótul tanítandó; a grammatikába csak azon tanulók helyezendık át, kik tudós pályára akarnak lépni. Így lett a donatusból 1839-ben reál vagy polgári osztály, a mivel tulajdonképpen meg is szünt a gymnasiumhoz tartozó osztály lenni. A gyülekezet különben ezt és az elemi osztályt is tovább fejlesztette, de ennek elbeszélése már ezen munka keretén kívül esik.

A tanárok anyagi helyzetén a gyülekezet nem bírt javítani, mert minden jövedelmét az iskolaépületre, majd adóssága törlesztésére volt kénytelen fordítani. Legfılebb az enyhítette némileg nyomorukat, hogy a tandíj 1797 óta lassan emelkedett. A növendékek a harminczas években élelmezısök és szegény selmecziek, kosztosok, úrfiak szerinti csoportosítással különféle tandíjat fizettek; így a primában és rhetorikában 7, 9, 11 pengı frtot, a syntaxisban 6, 8, 10, a grammatikában 5, 7, 9, a reál-osztályban 2, 4, 6, az elemiben 2 frtot.

18. FEJEZET.

A gymnasium lyceum czımet nyer s magyar irodalmi tanszék állítottat fel.

Noha a selmeczi gymnasium felsı osztályában, a primában a növendékek bölcsészeti tárgyakat is tanultak, mégis elfordult, hogy az akademiák és egyetemek az azok számára kiállított, csak gymnasiumról szóló bizonyítványt nem vették tekintetbe. A tanárok azért még 1839-ben lépéseket tettek az

iránt, hogy a kormány a selmeczi evang. gymnasiumot az érseki és püspöki lyceumokkal egyenrangunak ismerje el. A bánya-kerület is kérvén e címváltoztatást, a királyi engedély a lyceum elnevezés használatára egy 1841. deczember 21-én kelt helytartótanácsi leiratban megadatott. Ezen czimet az iskola jelenleg is még használja, mert sok alapítvány lyceumra szól, s ezek veszélyeztetése nélkül azt mellőzni nem is lehetne.

Nem kevésbé fontos változás következett be, midőn a felső osztályok számára új harmadik tanszék alapított s most már három tanár váltakozott az igazgatóságban. Az új tanszék felállítása szorosan összefügg intézetünk magyarosodásával, mely 1808 óta is csak annyiban haladt előre, hogy a grammatikában Magyarország története magyarul adatott elő. Az 1826 óta fenálló magyar társaság és az ugyanakkor keletkezett magyar dalegyesület pótolta ugyan némileg a hiányt, de ezek inkább csak a magyar nyelvben úgy is gyakorlott tanulóokra voltak hatással. A tagok közül 1838/9-ben kitűnt Petrovics (Petőfi) Sándor.

A közéletben a magyar nyelv mind nagyobb és nagyobb tért foglalván, Radvánszky Antal kerületi felügyelő 1831-ben jelentést kívánt a tanároktól az iránt, hogy mennyire műveltik az az iskolában elméletileg és gyakorlatilag. Boleman István igazgató akként nyilatkozott, hogy a két felső osztálybeli tanár úgy is nagyon el lévén foglalva, kívánatos volna egy tanszéknek felállítása s oly tanárnak választása, ki a magyar nyelvet az egész gymnasiumban rendszeresen előadja s a stilgyakorlatokat vezesse. De az eszme egyelőre nem volt megvalósítható, mert a gyülekezet nem bírta az új költséget. Azonban Szeberinyi János, 1834 óta már superintendense a kerületnek, nem volt az az ember, ki egykönnyen elejtett volna egy eszmét, melynek megvalósítását jónak találta. Önmagán tapasztalván a magyar nyelvben való járatlansága hátrányát, nem szünt meg a kerületi és egyetemes gyűléseken sürgetni a magyar irodalmi tanszék felállítását. Végre 1839-ben a Selmeczen tartott particuláris kerül. gyűlésen keresztül vitte, hogy az új állás évi 700 váltó forinttal szerveztetett. Tanárul azonnal Molitorisz Károly választatott meg, kit Lichard Dániel, az 1839/40. tanév igazgatója, nov. 5-én be is iktatott hivatalába. A magyar nyelv és irodalmon kívül a primában és rhetoricá-

ban még a történelem és földrajz lettek tárgyai. Mint felső osztálybeli harmadik tanárnak, most már az igazgatóságra is volt igénye, mit Boleman és Lichard önként elismertek ugyan, de úgy látszik még sem vettek szívesen, mert egyik sem maradt már sokáig Selmeczen. Midőn Severlay halála folytán Pozsonyban a theologiai tanszék megüresedett, Boleman hivatott meg, s ő 1840. szeptemberében el is távozott oda.

19. FEJEZET.

A három felső osztálybeli tanár váltakozik az igazgatóságban. Molitorisz, Suhayda, Lichard 1840—1843.

Az igazgatóság sorja 1840/1-ben Molitoriszt illette, de ő mint ilyen nem vált be. Mint igazgató az eddigi szokás szerint az élelmezőnek is gondozója volt. Családos ember lévén, 700 v. frtnyi díjából és mintegy 300 v. frtnyi igazgatói jövedelméből nem tudott megélni. A tanév végén 1500 váltó frtról nem tudott számot adni, miért is a kerül. gyűlés őt a selmeczi egyház följelentésére állásától megfosztotta s a kár megtérítésére ítélte, mit nevének egyik rokona idővel meg is tett.

Boleman tanszékére az egyház csak nehezen kapott tanárt. Sem Hlavacsek Mihály löcsei tanár sem Melzer József garamszeghi lelkész nem fogadták el a meghívást. Így történhetett, hogy végre mégis a gyülekezet tót tagjainak óhaja szerint **Suhayda Lajos** hivatott meg, egy ide való szűcsnek fia, ki helyben, Pozsonyban és Jenában végezte tanulmányait; akkor Czegléden volt lelkész, de a tiszta magyar egyházban nem érezhette magát jól, ki egész életében a tótokhoz szíttott, s azért a meghívást 1840. novemberében elfogadta. Tantárgyaiban: theologia, philosophia, rhetorica, poëtica s latin classicusokban bő és alapos ismereteket hozott, de csak kelletlenül tanított. A gyülekezet tót tagjaival sokat érintkezett — egy-egy pohár bor mellett, a minek legalább az az egy jó következménye volt, hogy tekintélyét úgy az egyházban mint az iskolában elvesztvén, nemzetiségi tekintetben nem gyakorolhatott nagyobb mérvű befolyást. Az igazgatóságot először 1841/2-ben vitte, s ekkor

1842. februárjában iktatta hivatalába a Molitorisz elbocsátása után megüresedett magyar irodalmi tanszékbe **Breznyik Jánost**, a lyceumnak jelenleg is még szeretve tisztelt nestorát, ki azután úgy szólván egész életét az intézetnek szentelte. Breznyik Ikladon Pestvármegyében született 1815-ben, tanult Aszódon, Selmecezen, Pozsonyban, majd két évi nevelősködés után Jenában és Halléban egy-egy évig.

A lyceum magyarosodása tulajdonképen csak Breznyikkel kezdődik, mert ő nemcsak a magyar nyelvtant, hanem minden neki jutott tantárgyat azonnal magyarul kezdett tanítani. Eljárását az 1841-ben Zay Károly gróf egyetemes felügyelő kezdeményezésére összeállított zayugróczy tantervvvel igazolhatta, mert ez már sürgette, hogy a tantárgyak lehetőleg magyarul adassanak elő, a mi nagy haladást jelez a magyarosodás tekintetében; máskülönben a zayugróczy tanterv azon célját, hogy a prot. iskolák szervezetét egységessé tegye, nem érthette el. Breznyik tárgyai ezek voltak: a primában mind a három évfolyambelieknek együtt a magyar irodalom története; szinte így a történelem, de felváltva az egyik évben Magyarországé, a másokban közép- és ujkor, a harmadikban statisztika; a leendő jogászok külön tanulták az ész-, állam-, nép-, bánya- és magyarhoni prot. egyházjogot, a theologusok pedig a görög és héber nyelvet; rhetoricában magyar nyelv, ókor, földrajz és görög. Hogy minél hathatósabban működhessék, átvette állandóan a magyar társaság vezetését is. Buzgó tevékenységét a kerület még 1842-ben avval jutalmazta, hogy fizetését 800 váltó frtra emelte.

De Breznyik tevékenysége nem igen tetszhetett két felső osztálybeli társának, Lichard és Suhaydának, mert ezek inkább a tót nyelvet szerették volna előtérbe helyezni. E célból egy tót irodalmi kört alapítottak, miáltal a tanulók között csak szitották a nemzetiségi viszálykodást, mely 1843. őszén az élelmezőben egy alkalommal heves összeütközésre is vezetett. Jungmann Dániel senior ugyanis önszántából magyarul imádkozott, mire a tót fiúk oly zajt ütöttek, hogy az akkori igazgatónak, Breznyiknek közbe kellett lépni. Ő a zajongókat avval büntette, hogy közülök a jelesek a Rothianumtól megfosztotta, a mi hasonló merényleteknek azután elejét vette; de Lichard és Suhayda közbelépésére a nyugalom helyreállítása céljából

elrendelte, hogy az imádkozás az élelmezőben továbbra is latinul történjék.

Ily viszonyok között Lichard Dániel nem érezte magát jól Selmeczen, s Szakoleczára lelkésznek hivatván meg, azt 1844. őszén el is hagyta. 6 évi itteni tanárkodása alatt mint oktató kifogástalan tevékenységet fejtett ki, különösen a mennyiségtan és természettan terén. Ő volt a megalapítója a természettani szertárnak, melynek költségét úgy teremtetten elő, hogy minden jövevény tanulótól az 1839-ben behozott új iskolai törvényekért 10 p. krt, minden phisikustól, a mint a primanusok második évfolyambelieit nevezték, egy váltó frtot szedett. A tanulók szorgalmának serkentésére behozta a téli és nyári szigorlatokat, melyeken mindegyik minden tantárgyból egy censor jelenlétében volt kénytelen felelni; a ki minden tantárgyból elégtelen osztályzatot (secundát) kapott, felső osztályba nem léphetett; ő adott 1839-ben Petrovics (Petőfi) Sándornak secundát Magyarország történetéből, nem pedig Boleman a poëticából. Lichard az igazgatóságot 1839/40-ben, mikor a püspöki kánonszerű egyház és iskolai látogatás is megejtetett, és 1842,3-ban vitte.

20. FEJEZET.

A magyar nyelv tannyelvvé lesz. Breznyik, Suhayda, Király váltakozó igazgatósága 1843—1849.

Lichard tanszékét *Király József Pál* foglalta el, ki már az 1843/4. tanévben is rendkívüli tanárul működött a lyceumon, díjtalanul adva elő a primában az első éviéknak a logicát és a rhetoricában néhány tárgyat. 1810-ben született Nyíregyházán, hol atyja tanító volt; tanult Eperjesen, Pozsonyban és Bécsben a theologiai tanintézetben. Azután 8 évig a Forgách grófi családnál nevelősködött, hol a francia és angol nyelvben, valamint a zenében is gyarapította ismereteit. Kitűnő hangja lévén, a bécsi opera igazgatója a színházhoz akarta szerződtetni, de ő csak tanár akart lenni. A Forgách családtól 300 p. frtnyi évi nyugdíjat nyervén, Selmeczejre jött, hol mint rendkívüli tanárt az 1843/4. évi igazgató, Breznyik János iktatta hivatalába. Lichard távoztával az egyház egyhangulag

rendes tanárrá választotta s elődje tantárgyainak, különösen a primában az algebra, geometria és természettannak előadásával bízta meg. Rendkívüli órákban tanította a francia nyelvet 4 frtnyi évi díjért, melyet a természettani szertár gyarapítására fordított, és a német nyelvet, hogy a felső osztálybeli tanulók ezen élő nyelvekben is gyakorolhassák magukat. Ezért alapította meg a német irodalmi kört s szerzett közel és távol ismerőseitől műveket egy ifjúsági német könyvtár számára. Hogy a természettani szertárt gyorsabban lehessen gyarapítani, 5 frtos részvényekben 300 p. frtot hozott össze, mely összegből minden évben annyit törlesztett, a mennyi a szertárnak Lichard-féle jövedelme volt. Felső osztálybeli tanulókat évente 40 p. frttal jutalmazott, hogy őket nagyobb szorgalomra serkentse. Az iskolai jegyzőkönyvet, mint Breznyik, ő is már magyarul vitte, csak Suhayda mindvégig latinul. Breznyik példája azonban annyira hatott tanártársaira, hogy az 1842/3. tanévben már mindegyikük legalább egy tantárgyat magyarul adott elő; 1847/8-ban pedig a magyar nyelv lett a lyceumon az egyedüli tannyelv.

De az ellentétek is mindinkább élesbedtek. Nem sokat használt, hogy a helytartó tanács 1845-ben a lyceumon úgy a magyar mint a tót társaságokat megtiltotta, azok »irodalmi kör« és »egyház szónoklati gyakorlatok« czímen tovább is fennállottak; utóbbi Suhayda vezette. Midőn néhány fiú 1846. őszén egy tót színművet akart előadni, Breznyik mint akkori igazgató ezt megtiltotta; s mert ennek daczára felléptek, az összes szereplőket ki akarta zárni, mely ítéletet csak a superintendens közbenjárása folytán változtatott át börtönbüntetésre. Még ingerültebbnek tünteti fel a tót tanulók hangulatát a következő eset: Launer István 1848-ban mint tiszteletbeli tanár adott elő néhány tárgyat a primában és a rhetoricában, s azon kívül a tót irodalmi kört is vezette. Mivel kikelt Stúr Lajos, a pozsonyi tót lap szerkesztője ellen, hogy a nép nyelvét akarja irodalmivá tenni, a tót tanulók zenebonáskodtak ellene, minek folytán Launer csakhamar felhagyott avval, hogy a háládatlanokkal vesződjék. Láthatjuk, hogy a magyar kormány helyesen tette, hogy ide küldte Beniczky Lajost kormánybiztosnak, ki a panszláv mozgalmaknak azután egy időre végét vetett.

Az 1848/9-iki, az iskolára vonatkozó eseményeket az azon tanévi igazgatónak, Királynak iskolajegyzőkönyvi feljegyzéseiből ismerjük. Szeptemberben csak az elemi és grammatikai osztályokat nyitották meg, a felsőket csak november elején. Miután január 13-án 1849-ben bevonult a magyar s nemsokára a német sereg a városba s az iskolai tantermek is szállásul szolgáltak a katonáknak, a tanulókat szét kellett bocsátani. Február elején ugyan megint megkezdődött a tanítás, de a felső osztálybeliek közül sokan elmaradtak, nagy részt honvédeknek állottak be. A tanévet is vizsgálatok nélkül kellett befejezni, mert július elején egy orosz hadosztály vonult át Selmeczen. A tanulók száma ezen tanévben az elemiekkal együtt 291 volt, a következőben csak 243. Az igazgatóság sorja 1849. 1850-ben Breznyiken lett volna, de mivel a nyáron részt vett Komárom védelmében, a győztes bécsi kormány nem engedte meg neki, hogy tovább tanárkodjék. Békés-Csabára ment, hol egy magánintézetet létesített, s így tartotta fenn magát. Helyébe előbb ideiglenesen, azután véglegesen dr. Vályko Endre, volt premontrei szerzetest alkalmazta az egyház magyar irodalmi tanárnak, és pedig 1000 v. frttal, mi 1845. óta már Breznyiknek is kijárt. Az igazgatást ezen tanévre Suhayda vette át.

21. FEJEZET.

Válságos évek. Thun rendszere. Tűzvész.

A forradalom leveretése után a selmeczi lyceum nagyon válságos helyzetbe került. A kormány azt kívánta, hogy az egyház az ő iskoláját szinte a Thun-féle rendszer szerint szervezze, melynek értelmében a két alsó osztály mint elemi iskola különválván, a grammatica, syntaxis, rhetorica és prima két-két évfolyama helyett egy 8 osztályu tanítélet állíttassék, és pedig oly sok heti óraszámmal, hogy ezeknek ellátására nem 5, hanem 10 tanár is szükségeltetett volna. Ennyi költséget a selmeczi evang. egyház meg nem bírta, s így az iskola jövője egészen kérdésessé vált.

Még növelte a zavart, hogy az iskolaépület Királynak harmadszori igazgatósága alatt 1851. április 13-án leégett. A tűz

a déli szomszédos házban támadt, s mivel a lyceum a tető egyik hajlása kivételével cseréppel volt fedve, senkisé sem féltette azt. Éppen ama hajlásba esett az üszök, s csakhamar lángba borult az egész tető, sőt a második emelet s vele Suhaydának és Cuntziusnak minden bútorzata, nemkülönben a zeneintézet összes felszerelése is a tűz martaléka lett. A pillanatnyi kétségbeesést azonban csakhamar a legnemesebb áldozatkészség váltotta fel. Az egyházbéliek 1700 p. frtot adtak össze, a mindenfelé megindított gyűjtés, melyhez Ferencz József Ő Felseége is 700 frttal járult, összesen 3134 frt 59 $\frac{1}{2}$ krt eredményezett. Így az épületet hamar helyre lehetett megint hozni, sőt mivel az 4533 frt 26 $\frac{1}{2}$ krba került, még 301 frt 33 kr p. p. fölösleg is maradt, melynek kamatja az épület biztosítására rendeltetett.

Az iskolaépület ugyan megint készen állott, de a válság el nem múlt, mert az intézet nem tudott szervezkedni Thun rendszere szerint, s így nyilvánossági jogot sem élvezett és jogérvényes bizonyítványokat sem állíthatott ki. Ennek pedig az lett a következménye, hogy a tanulók száma évről-évre fogyott, s így a tanárok jövedelme folyton apadt. A ki csak tehette, menekült Selmeczről oly evang. iskolához, mely a szervezkedés költségeit megbírta. Legelőször a Breznyik helyére került dr Vályko Endre hagyta el a lyceumot, 1851-ben szeptember-hóban a losonczy reform. iskolába hivatván meg. Utódjául **Csecsetka Sámuel**, beszterczebányai születésű, a selmeczi s pozsonyi lyceumok és a jénai egyetemnek növendéke hivatott meg, ki a beléhelyezett bizalomnak teljesen megfelelt. Az igazgatóságot 1852/3. és 1855/7-ban vitte. Főképpen neki köszönhető, hogy az iskola sem németté, mihez az akkori kormány szívesen nyújtott volna segédkezet, sem tóttá, mivé a panszláv pártiak tenni akarták, nem lett. 1852-ben Cuntzius Károly, miután itt a syntaxist 16 éven át jó sikerrel vezette, távozott az eperjesi collegiumba. Helyébe Szilniczky Mihály, selmeczi születésű, kitűnő botanicus került, ki azonban már november végén meghalt. Most **Liptai János**, itteni segédlelkészt választotta meg az egyház a syntaxis tanárának, kiben a lyceum munkás, lelkiismeretes tanerőt nyert.

1853. szeptember-hóban Király távozott s Sopronba ment az ujonnan szervezett lyceumba, hol azután még harmincz évig áldásosan működött s különösen a tanítóképző létesítése által

örökítette meg nevét; nyugdíjat nyervén, még megélte, hogy egyik fia a régi, a másik pedig új működési terén követte hivatásában; meghalt 1887-ben. Tanszékeire Selmecezen az egyház Sztéhlo Józsefet hívta meg, ki mint tanár és 1854/5-ben mint igazgató is egyaránt bevált, de 1855. októberében lelkészi állásra ment. A régebbi tanárok közül 1854. elején Suhayda Lajos is eltávozott egy időre, mert meghasonlott tanártársaival az alsóbb osztályok tanszékeinek betöltése fölött, hova mindig panszláv tanítókat akart volna elhelyeztetni. Igazgató hatszor volt: 1841/2., 1844/5., 1847/8., 1849/50., 1851/2. és 1853/4-ben. Távoztával sok keresés után végre **Benda Péter Pál**-ban állapotok meg, ki Losonczon született, s ott kezdte, azután Selmecezen, Pozsonyban a theológián folytatta, s végre Eperjesen a jogon befejezte tanulmányait. Mint okleveles ügyvéd 1848/9-ben a honvédseregnek hadbíróul volt alkalmazva, azután több úri családnál nevelősködött. 400 p. frtra hivatott meg, miből szállást is kellett fizetnie, de ő nem rettent vissza, sőt feleséget is hozott új állomására, s különös érdeme, hogy az ifjúságot mindig hazafias szellemben vezette. Az igazgatóságot 1856—1858-ig vitte, de az élelmező gondozása ekkor Liptaira bízott.

Az újabban jött tanárok közül is az iskola bizonytalan jövője miatt többen megint elhagyták azt. Így a Sztéhlo helyére 1855. decemberében jött Doleschall Sándor az intézet nagy veszteségére már 1858. augusztusban Besztercebányára ment lelkésznek. Csecsetka 1856. áprilisében távozott Pozsonyba theologiai tanárnak, s a magyar irodalmi tanszékre most Vannay László hivatott meg, de 1858-ban ő is elköltözött Miavára lelkésznek. Hogy a tanítás ily viszonyok között egészen fenn nem akadt, csak annak köszönhető, hogy a gyülekezet segédlelkészei, vagy a városban élő egyes tudós férfiak, mint Kachelmann János, vagy az erdészeti és bányászati akadémia néhány tanársegédje, mint Hüttl József, Farbaky István segítettek rajta.

A kormánynak a lyceum irányában egy ideig tanúsított elnézését azon körülmény magyarázza meg, hogy a fentartó egyházi hatóságok mégis mutattak némi igyekezetet az intézetnek szervezésére. Mivel Haynau mindennemű egyházi gyűlések tartását megtiltotta, kerületi tanácskozmányok tartattak, s egy ilyen Selmecezen 1852. novemberében elhatározta, hogy a lyceumon egy új tanszéket állít a Thun-féle rendszer szerint az

alsóbb osztályokban is előadandó mennyiségtan és természetrajz számára, 400 p. frtot biztosítván e célra a kerületi pénztárból a lyceumnak. E tanszékre Bothár Dániel, beszterczebányai születésű, végzett mérnök, legutól Péteriben a Földváry-családnál nevelő, hivatott meg. De ő már 1854. novemberében a pozsonyi lyceumba ment által. Csak 1855. márcziusban akadt rendes utódja Szekcsik Tamás végzett mérnökben, ki azonban 1857. szept. elején szinte Pozsonyba távozott. Több havi újlagos helyettesítések után 1858. februárban a szebeni születésű Albrich Károly alkalmaztatott, kitűnő fiatal tanerő, a bécsi polytechnikum növendéke, ki azonban csak németül tudott s így tárgyait ezen nyelven adta elő.

22. FEJEZET.

Az iskola nyilvánossági jog nélkül.

A tanintézet bukófélben volt. Jogérvényes bizonyítványokat nem adhatván, a tanulók száma 1855/6-ban a gymnasiumi osztályokban 133-ra apadt. Állandó tanári kara így nem képződhetett. Egy 1856-ban a tanárok díjának emelésére sorsjátékkal egybekötve rendezett tánczmulatság 733 p. frtot jövedelmezett, de ez csak a pillanatnyi szükségén segített. Gróf Attems pozsonyi helytartó a szervezésre utolsó határidőül 1856. aug. 15-ét tűzvén ki, s az be nem következvén, egy új leiratban 1857. febr. 15-én kijelentette, hogy az iskolának szervezetlen volta miatt ezentúl nem szabad a »gymnasium« címmeel élnie, sem jogérvényes bizonyítványokat ki nem állíthat.

Ugyanezen időben, 1857. febr. 10-én halt meg Szeberinyi János superintendens, ki az iskolaépület emelése s általában a lyceum felvirágoztatása körül annyit fáradozott. Mintha kedvelt gyermeke kimultát nem tudta volna túlélni! De a gyermek csak tetszhalott volt. Ujra feltámadott. Feltámasztója pedig idősb Szeberinyi János szelleme volt, mely az ő fiában, ifjabb Szeberinyi Jánosban tovább élt. A selmeczi egyház őt választotta meg lelkészének s ő azonnal hozzá fogott a lyceumnak új életre keltéséhez. Az 1857. június 3-án Szalatkán tartott esperességi gyűlésen keresztül vitte, hogy a honti esperesség egy tanárnak

díjazását magára vállalta, mely állás Suhayda Lajossal töltetett be, ki akkor, a fiatal lelkész által felszólíttatva, már újra elfoglalta volt helyét a lyceumon. A Szalatnán megválasztott esperességi iskolai bizottmány jul. 21-én Selmeczen gyűlést tartván, elhatározta, hogy Komáromy superintendensi administrator megkérendő a lyceum ügyének felkarolására, hogy a tanulók az élelmezőben ebéden kívül vacsorát is kapjanak, hogy a lyceumi pénzek külön kezelésével Kachelmann Károly vasgyáros bízassék meg, hogy a lyceumban a tantermek száma szaporíttassék, végre hogy országszerte az iskola segélyezésére szolgáló kegyadományok gyűjtessenek. Szeberinyi evvel meg nem elégedve, Németországba ment s a Gusztáv Adolf egyesületnél segélyt eszközölt ki, mely 1860-ig a 9325 frtnyi tetemes összeget érte el. Egyes selmecziek kiváló áldozatkészségüknek adták tanuságát. Így 1858-ban Zipszer Sámuel szabómester 15000 p. frtot adott az egyháznak, 1859-ben pedig a Kachelmann-család egy házat, úgy hogy az az iskola céljaira szolgáljon.

Midőn a lyceum ügyei ily kedvező fordulatot vettek, nem várt ellenfele támadt Radvánszky Antal zólyomi esperességi felügyelőben, ki a selmeczi helyett a beszterczebányai gymnasiumot akarta kerületinek nyilváníttatni. Azonban az 1858-iki kerületi gyűlés Selmecz mellett nyilatkozott, de kijelentette, hogy ezután is csak 1000 frttal fogja segélyezni az intézetet. Szeberinyi még a gyűlés előtt rávette Breznyik Jánost, hogy jöjjön megint Selmeczre s vegye át a lyceum igazgatását; csak ily tapasztalt tanférfiu vezetése mellett gondolta lehetőnek, hogy az iskola újra felvirágozzék. A kormánynál 1858. április 18-án kieszközölte az engedélyt, hogy Breznyik az állomást elfoglalhassa, s így ez azon év szeptember végén Selmeczre érkezett.

23. FEJEZET.

A lyceum Breznyik János igazgatósága alatt. (1858—1893.)

Az új igazgató a lyceumon a következő tanárokat találta: Benda Péter Pált, Suhayda Lajost, Albrich Károlyt, Liptai Jánost és Danko Jánost. A szünnapok alatt eltávozott Vannay

László és Doleschall Sándor. Hogy az intézet megint megszerezhesse a nyilvánossági jogot, arról kellett gondoskodni, hogy a tárgyak mind oly mérvben s annyi órában adassanak elő, a mint a kormány kívánta. De annyi tanárt fizetni, a mennyi erre kellett volna, az egyházi hatóságok nem bírtak. Azért Breznyik egyes osztályoknak combinatióját alkalmazta, a mely eljárás ugyan némileg az 1848. előtti rendszerre emlékeztetett, de lényegileg nem hamisította meg a Thun-féle rendszert. A tanárok számának növelése azonban így sem volt kikerülhető, mert az osztályok combinatióját csak a felső osztályokban, és csak a fokozatos haladást nem kívánó tantárgyakban lehetett keresztülvinni, az alsó osztályokban már azért sem, mert itt a tanulók száma rendesen nagy. Az I., II. és III., IV. osztályban (a számozás most már alulról kezdődött) csak a szépírás és ének volt kombinálható, azonkívül a tót nyelv, mert ennek tanulása csak a tót növendékek számára volt kötelező. Általában az alsó osztályokban inkább az osztály-, a felsőkben inkább a szakrendszer alkalmaztatott.

Breznyik az 1858/9. tanév elején az I. osztályt Pittner Mihályra, eddigi donatista tanárra, a II-at Dankó Jánosra, a III-at Benda Péter Pálra, a IV-et Liptai Jánosra bízta. A többi 3 tanárnak a falgymnasiumot kellett volna ellátnia, és pedig a vallást, latint, görögöt, magyart, németet, tótot egyesítve az V., VI. és VII., VIII. osztályban. Noha Szeberinyi János lelkész és Kachelmann János ügyvéd is ajánlkoztak heti 11 órára mint rendkívüli tanárok, mégis a 7 rendes tanár nem bírhatta a munkát. Ugyanis Thun rendszere szerint összesen 212 óra volt adandó; ebből ugyan a combinatio folytán a tanárokat illetőleg 40 és még 11 óra levonandó, de így is egy-egyre 23 óra esett volna. Új tanárokról is kellett tehát gondoskodni. Sikerült megnyerni Putz Józsefet, a losonczy, rima-szombati és pozsonyi iskolák növendékét, és Nagy Samu reform. hitvallásu végzett mérnököt, kik az alsó osztályokban leginkább a természetrajz, mennyiség- és természettan s a magyar nyelv előadásával bizattak meg. 1859-nek tavaszán megérkezett **Scholtz Vilmos**, leibiczi, szepesvármegyei születésű, ki Miskolczon, Késmárkon s Eperjesen a theologiai s jogi akademián tanult; főképpen a történelem s a német nyelv lettek tárgyai. Dankó János 38 évi buzgó munkálkodás után 1859 elején meghalván, helyébe Dob-

sinszky Pál került, ki Szeberinyi mellett mint kisegítő lelkész működött. A lyceumon a tannyelv továbbra is a magyar maradt, csak a természetrajz és természettan adattak elő németül.

Az új szervezet szerint már több tanhelyiség is szükségeltetvén, az udvari szárnyépületre 1859-ben egy emelet építtetett 3 teremmel; a költség erre a Németországból jött pénzsegélyből került ki; 1500 frton Klement Dániel kincstári kőművesmester emelte.

3. IDŐSZAK.

A lyceum mint ténylegesen kerületi tanintézet
1859 óta.

24. FEJEZET.

A kerületi segély emelése. Kerületi iskolai tanács.

Az 1858/9. tanévben a VII. és VIII. osztályban csak 27 növendék volt, nyilván azért, mert az iskolának nem volt meg a nyilvánossági joga. Ezt visszaszerezni lett most a főtörökvis, s Mikulás János kir. kerül. tanfelügyelő, miután az intézetet újra megvizsgálta, oda nyilatkozott, hogy azt könnyen meg fogja kaphatni, csak kérnie kell, sőt hogy a kormány még pénzbeli segélyt is hajlandó adni. Azonban egyrészt mivel az iskola így a kormány befolyása alá juthatott volna, másrészt mert az egyház a mindinkább fokozódó költséget már nem bírta, Breznyik a helybeli egyház gyűlésén keresztül vitte, hogy az egyház ajánlja fel a lyceumot az egyházkerületnek oly feltétel alatt, hogy ez a fentartás költségeihez legalább évi 3000 frttal járuljon. Az 1859. szeptember első napjaiban tartott bányai egyházkerületi gyűlés az ajánlatot elfogadta, és egyuttal kijelentette, hogy a nyilvánossági jogot külön keresni fölösleges, mert az evang. iskolák az 1790/1. 26. t.-cz. értelmében úgys nyilvánosak. A kerületi gyűlés a lyceum kormányzatával egy 3 évenként újra megalakítandó kerületi iskolai választmányt bízott meg, mely felében selmeczi, felében vidéki, de a kerületi gyűlés által választandó tagokból áll. Így vonatott ki a lyceum a helybeli egyház közvetlen befolyása alul s lett most már tényleg kerületi iskolává, míg azelőtt csak névleg volt az.

Egy ideig azonban még sokat változott a tanári kar. 1859 nyarán Liptai János, az élelmezőnek is több évig gondos ephorusa, elment lelkésznek. Helyére s a IV. osztály vezetésére **Csömör Miklós**, kajali születésű, a pozsonyi lyceum s hallei egyetemnek növendéke hivatott meg. Ugyanakkor Nagy Samu és Pittner Mihály is eltávoztak, kik helyett 1859 végén az Acsán született, Aszódon, Selmeczen és Pozsonyban képződött Massányi Mihály tanítólla most 3 évig az alsó osztályokban a latin, magyar és német nyelvet.

Az 1859-iki, a magyarhoni protestáns egyház szervezését célzó császári pátens a lyceumnál szinte rövid válságot idézett fel. Brezníky, mint a pátens ellenese, igazgatói tiszttől megfosztatott, sőt mint császári rendelet ellen lázító Kachelmann Károly lyceumi pénztárossal együtt a pozsonyi hadi törvényszék elé idéztetett. Kafka császári biztos Suhayda Lajost bízta meg az igazgatósággal, noha ez kijelentette, hogy el nem ismerheti a biztosnak ilyenmű intézkedési jogát. A pátens 1860-ban visszavonatván, Brezníky megint behelyeztetett tisztébe. A prot. egyház így visszanyervén autonomiáját, betöltötte megint tisztségeit, melyek 10 év óta szüneteltek. Egyetemes felügyelővé Prónay Gábor báró választatott meg, ki 1860 október elején több tanférfiut hívott meg Pestre, hogy új tantervet készítsenek. Ezt az 1861-iki egyetemes gyűlés helyben hagyta, s e szerint a teljes gymnasiumnak 8 külön osztályból állónak s legalább 8 rendes tanárának kellett lennie, kik köteleztettek egy egyházi bizottság előtt tanképesítő vizsgálatot tenni; állandó igazgatóság helyett váltakozó javasoltatott s kimondatott, hogy a görög nyelv a III. helyett csak az V. osztályban kezdendő.

A tannyelvre nézve az egyetemes gyűlés nem nyilatkozott. Nálunk természetesen a magyar maradt, hiszen a német kormány alatt is az volt. Csak az I. és II. osztályban engedtetett meg a tót fiúknak, hogy a bibliai történeteket anyanyelvükön tanulják. Albrich Károly tanár az ő tárgyait németül adta elő, de midőn ő 1860-ban N.-Szebenbe távozott, utódja Putz (Kürtösy) Károly a VII. és VIII. osztályban a természettant, és Farbaký István, Gretzmacher Gyula akad. tanársegédek a menyenyiségtant is már magyar nyelven tárgyalták.

Bár 1860/1-ben a 3000 frtnyi segély folyóvá tételével a rendes tanárok díja 600 frtra emeltetett, mégis 1861. szeptem-

ber-hóban Dobsinszky Pál is elhagyta Selmeczet s Gömörme-gyébe ment lelkésznek. A kerületi iskolai tanács helyébe **Jezsovia Károlyt** hívta meg. N.-Szelezsényen, Barsvármegyében született 1834-ben; a selmeczi lyceum és a pozsonyi theologia végezte után Dalmadon Palugyay Gusztáv házában 4 évig nevelősködött; a természettudományok iránti hajlama azután a göttingeni, majd a berlini egyetemre vonzotta. Itt érte a meghívás Selmeczre, egyelőre az első osztályba; a következő tanévben átment a II-ba, s azután Kürtösynek Losoncra távoztával állandóan átvette ennék tárgyait, a mathesist és természettant a felső osztályokban, melyeket, amellet hogy 1893 óta a lyceumot igazgatja, még jelenleg is nem lankadó erővel s kitűnő sikerrel tanít.

Massányi Mihály 1862. szeptemberében Lévára hivatván lelkésznek, benne a lyceum újra jeles tanerőt veszett. Helye az 1862/3. tanévben **Chován Károly**, szarvasi születésű, az ottani s eperjesi iskolák növendékével töltetett be, ki rendkívüli tanáruul alkalmaztatott az I., majd a II. osztályban. Az ő helyébe az I. osztályba Urbánszky János, ennek távoztával pedig Paulinyi Vilmos hitjelölt hivatott meg, ki 1868-ban ment el Pestre, majd szülővárosába Körmöczbányára segédlelkésznek. Szinte az 1867/8. tanév végén fejezte be működését a lyceum egyik régi tanára, Suhayda Lajos. Több éven át betegeskedvén, akkor 300 frttal nyugalomba vonult, melyet azonban nem sokáig élvezett, 1872-ben meghalt. Helyébe Chovant léptették elő a főgymnasiumba, ki új tisztében is éppen oly példás szorgalommal s lelkiismeretességgel járt el, mint az eddigiben. Paulinyi távoztával és Chovan előléptetésével az I. és II. osztály tanár nélkül maradván, e helyekre Timko János csalli születésű és **Moesz Géza** hivattak meg, mindkettő a lyceumnak kitűnő növendéke. Moesz Körmöczbányán született 1845-ben, a gymnasiumot Losonczon és Selmeczbányán, a theologiát Pozsonyban végezte. Innen hivatott meg rendkívüli tanárnak, és két év mulva, letévén a budapesti ev. tanárvizsgáló bizottság előtt a vizsgálatot, rendes tanárrá lett, mely minőségben még jelenleg is lankadatlan buzgósággal működik. Mint a reá bízott osztályt, úgy sok éven át a zeneintézetet is kitűnő eredménynyel vezette.

25. FEJEZET.

Az acsai szervezet. Torna és rajz.

Azon alkalomból, hogy Eötvös József báró vall. és közokt. minister 1869-ben a középiskolák új szervezésére vonatkozó tervezetet tett közzé, s ennek megvitatására a prot. iskolai hatóságokat is felszólította, Prónay Gábor báró egyetemes felügyelő azon év nyarán Acsán, pestmegyei birtokán értekezletet tartott, mely azonban a mellett nyilatkozott, hogy meg kell maradni az egységes 8 osztályu gymnasium mellett. Az értekezlet elvetette a selmeczi lyceumi tanári karnak kinyomatott »Véleményadását« is, melyben 9 osztály terveztetett, és némi módosítással újra az 1861-iki pesti tantervet fogadta el.

Az acsai szervezetben lényeges újítás a torna és rajznak kötelező tantárgyul felvétele. Mivel a lyceum külön torna- és rajztermet nem építtethetett, készséggel járult hozzá a városi hatóságnak ezen két tárgyra vonatkozó kezdeményezéséhez. A városi tanács ugyanis az 1868/9. tanév alatt egy tornaegyesületet alapított, az óvárban helyiségeket s a felső major mellett egy telket bocsátott rendelkezésre, hol télen és nyáron folyhatott a tornázás. A lyceum 200 frt évi járulékra kötelezte magát, miért aztán növendékei heti 8 órában gyakoroltattak. Az első gyakorlatokat Cseh Lajos akadémiai tanársegéd vezette 1868/9-ben. Rendes tornamesterül a város 1872/3-ban Huber Józsefet alkalmazta, ki svajczi létére nem tud ugyan jól magyarul, de azért elég szép sikert mutat fel a torna tanításában.

Hasonló viszonyba lépett a lyceum a várossal a rajz-tanítást illetőleg. Helyiségül szolgált a városi elemi iskola egy tanterme, hol a mi növendékeink 200 frtért heti 8 órában, itt is 2 osztály egyesítve, tanítottak. Első tanító volt 1872/3-ban Cséti Ottó akad. tanársegéd, később Gyulay László rajztanár. Hogy az iskola az új költséget fedezhesse, minden tanulóra 1 frt 40 és 1 frt 50 kr. vettettet ki.

Chovan Károly az intézet nagy kárára 1874-ben elhagyta azt s szülővárosába, Szarvasra ment tanárnak. Helyét az új tanév elején *Bellus János* foglalta el, ki Ozsgyánban szüle-

tett s ott, Rimaszombaton, Selmeczen és Pozsonyban theológiát tanult; néhány évi nevelősködés után Aszódon találjuk mint tanárt, majd mint igazgatót. Nálunk Chovan tárgyait kívül a hellént, s némely években az állat- és növénytant is adta elő, végül pedig kizárólag s szép sikerrel a latint és görögöt a felső osztályokban. Nem sokára Chován után Timko Jánost is elvesztette az intézet; de őt a halál ragadta ki jól betöltött működési köréből. 10 évi tanárkodását lábbaja szakította félbe, miből sem fürdő, sem orvosi műtét ki nem gyógyíthatta, úgy hogy 1880-ban bekövetkezett halálát szabadítóként üdvözölte. Ő volt az utolsó tanár, ki még előadta a tót nyelvet azon algymnasiumi tanulóknak, kik azt tanulni akarták; ezen tárgy a leczkesorozatból 1878/9-ben végképpen kimaradt. Timkot betegsége alatt, majd kimulta után Rákóczy Károly selmeczi születésű tanárjelölt pótolta, ki azonban a tanárvizsgálatot le nem tévén s a kincstár szolgálatába lépven, csak 2 évig volt alkalmazva. Az ez által megüresedett tanszékre **Osztroluczky Gyula** hivatott meg 1881/2. elején. Született 1852-ben Bodonyon Nógrádvármegyében; a gymnasiumot Balassa-Gyarmaton és Selmeczen elvégezvén, Pozsonyba ment a theológiára, majd nevelőnek. Miután Aszódon néhány évet tanárkodott s időközben a tanári vizsgálatot az ev. vizsgálóbizottság előtt letette, Selmeczre jött, hogy itt az I. és II. osztály vezetésében Moeszszel váltakozzék és az alsóbb osztályokban a mathesist is előadja. Ő vette át a lyceum könyvtárának kezelését is, melyet nagy buzgósággal rendezett. Osztályában azonnal megszüntette azon régi szokást, hogy a mely növendék akarta, a bibliai törvényeket tótul is mondhatta el.

26. FEJEZET.

Az osztályok elkülönítése. Tanítóképző.

Mióta Breznyik János 1858-ban átvette a lyceum igazgatását, az folyton emelkedett. Az egyházkerületben mindenki tudta, hogy az intézet virágzása, sőt léte az ő nevével elválaszthatatlan. Így történt, hogy midőn igazgatósága 3 éve letelt, a kerületi gyűlés mindig újra meg újra őt bízta meg az iskola

vezetésével. De — elég sajátságosan — a lyceum felvirágzása majdnem annak bukását vonta maga után. Mert avval járt, hogy a tanulók száma folyton növekedett; 1880/1-ben a 8 osztályban oly sok volt a tanuló, a mennyi az előtt soha, t. i. 308, a négy felső osztályban 43, 48, 47, 44. Így a rendszer, melynél fogva két osztály némely tantárgyaknál egyesítve taníttatott, nem volt fentartható, az osztályokat el kellett különíteni. De evvel egyuttal a tanárok számát is növelni kellett volna, erre pedig nem volt pénz. Azon körülmény, hogy sok volt a tanuló, nem növelte az iskolai pénztár jövedelmeit, hanem csak a meglevő 8 rendes tanárnak könnyítette meg a megélhetést, mert a tanulók 12 frtnyi tandíjának egész összegéből csak 1500 frt szolgáltatott be az iskolai pénztárba, a többi a kerületi gyűlés határozatánál fogva a tanárok között tandíjosztalékul osztatott el. Ezt megvonni a meglevő tanároktól nemcsak méltánytalanság lett volna, hanem veszélyeztethette volna azt, hogy itt maradjanak, mert jövedelmüknek mintegy negyedrésztől fosztotta volna meg őket. Hiszen a rendes fizetés is csekély volt: az igazgatóé 840 frt, egy tanaré 750 frt, 3 tanaré 700 és 3 tanaré 600 frt.

Így tehát minden áron növelni kellett az évi jövedelmet. Egyes adományok, mint 1874-ben Zsedényié, miből a lyceumnak 2500 frtnak évi kamatja jutott, a király Ő Felsége 1878. évi 500 frtnyi segélye nem segíthettek az intézeten, nem biztosíthatták annak jövőjét.

És noha lehetetlennek látszott, Breznyik János mégis talált módot a jövedelem növelésére. Felvetette az eszmét, hogy a lyceummal kapcsolatba kellene hozni egy tanítóképzőt; erre talán adna újabb évi segélyt az egyházkerület. Dr. Szeberinyi Gusztáv superitendens, édes atyja, id. Szeberinyi János iránti kegyelele és saját ifjusági emlékei folytán ezen lyceum fennállása iránt a legmelegebben érdeklődő, magáévá tette az eszmét, s így az 1881-iki bányakerületi gyűlés elfogadta a tanári kar által kidolgozott ama tervezetet, a mely szerint a lyceummal kapcsolatosan létesítendő volt a tanítóképző, s megszavazott erre évi 700 frtot. Ehhez járult még, hogy az ev. esperességek is belátva milyen fontos rájuk nézve, ha képzett tanítókhöz juthatnak, megajánlottak a tanítóképző számára évi 450 frtot.

Igy növelte Breznyik a lyceumnak évi jövedelmét 1150 frttal. Mivel a tanítóképző elfogadott szervezete szerint a képzősök csak a zenét és tulajdonképpen nevelési tárgyakat tanulják külön, a mely órákért a tanárokat külön is kell díjazni, az említett összeg nem juthatott egészen a lyceumnak, de mégis maradt belőle annyi, hogy egy új tanárt lehetett meghívni és az eddig combinált felső osztályokat elválasztani, a mi az 1882/3. tanévben tényleg keresztül is vitetett. És ez volt Breznyik tervének a lényege.

Az ujonnan szervezett magyar nyelv és irodalmi tanszékre már 1881/2-re meghivatott Masznyik Endre, a szarvasi és soproni gymnasiumok s a budapesti egyetemnek növendéke. De ő csak egy évig maradt Selmeczen; Pozsonyba a theologiai akadémiára rendkívüli tanárnak választatván meg, itteni üdvös működésének vége szakadt. Ajánlatára Fejér Lajos, a szarvasi gymnasium és kolozsvári egyetemnek tanítványa hivatott meg, de ez is egy év múlva elhagyta Selmeczet és Sopronba ment. Most az iskolai tanács olyan tanárt keresett, ki a magyar irodalmon kívül a bölcészészetet és a tanítóképzőben a neveléstani tárgyakat is előadhatná. Talált is ilyent *Sulcz Endré*-ben, ki azután 1883-tól kezdve több éven át teljes sikerrel tanította a rábízott tárgyakat. Ő Szentesen született s részben ott, részben Késmárkon végezván a középiskolát, a budapesti egyetemen s az a mellett fenálló tanárképzőben tüzetesen készült szakjára. 1885-ben az élelmező gondozását is átvette. A Masznyik idejében Petőfi-körnek elnevezett magyar társaságot szinte ő vezette, s ott behozta az úgynevezett irodalmi ünnepélyeket, melyek egy-egy kiváló író emlékére rendeztetek. Ily sok teendő várván Fejér utódjára, még egy tanárra volt szükség, kinek azonban az iskola csak 400 frtot juttathatott. Besse Dávid, hölvényi, barsvármegyei ref. hitvallásu, iskolánk volt növendéke, ki akkor Budapesten éppen a latin és görögből vizsgálatra készült, ajánlkozott ily feltétel mellett is és meghivatott. De ő is csak rövid 2 évig maradt a lyceumon, 1885-ben a losonci áll. főgymnasiumba ment által.

Időközben a halál is elragadta az intézet egyik régi tanárát: Scholtz Vilmos 23 évi sikeres munkálkodás után 1882. márczius havában meghalt. Tanszékeire, a főgymnasiumi világtörténelem és német nyelvre, Rombauer Emil hivatott meg.

Szklénón, Barsvármegyében született, s az itteni lyceumot elvégezván, Karlsruheba és Tübingába ment, hol papi pályára készült; de haza térve, Budapesten a természettudományokra adta magát s ezekből szerzett tanári képesítést. Vagyonos ember lévén, nem kénytelenségből vállalta el ezen állást, hanem inkább azért, mert a selmeczi lyceumon, melyhez a Kachelmannokkal rokont annyi családi hagyomány fűzte, kívánta értékesíteni szerzett paedagogiai tapasztalatait. Nagy buzgósággal tanította a neki jutott tantárgyakat, de mivel ezek miatt a saját szakját kénytelen volt elhanyagolni, elkedvetlenedett s már lemondani készült. Ehhez járult, hogy 1885. tavaszán tartós rekedtsége miatt az orvosok a sok beszéd-től is eltiltották. Így helyettesről kellett gondoskodni. Ilyen találkozott is **Király Ernő**-ben, Király József Pálnak, a volt selmeczi tanárnak fiában. Ő 1855-ben Sopronban született, s ott elvégezván a lyceumot, Budapestre ment, hol a jogot és bölcsészetet végezte, mi közben nevelősködött is Földvár Miklós fiai mellett, mely tevékenységét csak rövid időre szakította félbe Bosznia és Hercegovina megszállásában való részvétele. Éppen a történelem és földrajzból lévén képesítve, mindjárt átvette Rombauertől az elsőt, minek folytán annak felépülése is gyorsan haladt előre. Az iskolai tanács a történelem előadását is képzett szaktanárra kívánván bízni, Királyt még a tanév befejezte előtt helyettes tanárnak választotta meg; midőn pedig Rombauer a vacatióban Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi minister által a Brassóban létesítendő állami főreáliskola vezetésével bízott meg, Király végleg itt marasztaltott, s szaktárgyait a felső osztályokban még jelenleg is tanítja, a németben is a szükséghez képest helyettesítvén a felső osztályokban. Mint zenész átvette az ifjusági dalárda vezetését s az egyesületet azután lyceumi zenetársasággá alakította át, mely nemcsak az éneket, hanem a hangszerzenét is szép sikerrel műveli.

Scholtz Vilmos halála után Rombauer csak részben vehette át a természettudományokat, miért is ezeknek tanítása Gecsányi Gusztávra, selmeczi születésű, volt lyceumi növendék s Budapesten egyetemet végzett tanárra bízott, ki egyúttal a lyceum mellé kísérletképpen felállított előosztályt is két éven át teljes sikerrel vezette. Ő 1884-ben Sopronba hivatván el

tanárnak, az előosztály megint megszűnt, az állat- és növénytan pedig Rejtő Adolf akadémiai tanársegédre bízott. 1885-ben Rombauer is eltávozván, szükségessé vált a természetrajz és földrajz számára is új tanárt hívni. **Dr. Cserey Adolf** hivattott meg, ki Beszterczébányán született, ott és Egerben végezte a gymnasiumot, mint czisztercita szerzetes Zirczen képezte magát tanárnak, s ilyenül több éven át Baján, Pécsen s Székesfehérvárott működött. Kilépven a szerzetből, evang. hitre tért, megnősült s azután Szegedről jutott a lyceumhoz, hol majdnem tíz évig szép sikerrel tanított.

Az 1885/6. tanév végén a lyceum két régi tanára vált meg állásától. Csömöz Miklós teljes 27 évig töltötte be azt, mindig példás szorgalommal és buzgósággal. Szeme gyengülvén és elegendő vagyonnal rendelkezvén, melyet takarékos életmódjával mint selmeczi tanár is tudott növelni, önként mondott le a nélkül, hogy az intézettől valami nyugdíjat kívánt volna, sőt ígéretet tett, hogy a Selmeczen szerzett tőkéit a lyceumnak hagyja. A másik Benda Péter Pál, ki 32 évig tanárkodott itt. 1858/9. óta volt a III. osztály vezetője s 25 évig az élelmező ephorusa. Az iskolai tanács neki nyugdíjul 600 frtot szavazott meg, mi két év múlva 100 frttal növeltetett. Nem sokáig élvezte a jól megérdemlett nyugalmat, Losoncra költözött s ott 1891-ben meghalt. Özvegye most is kap csekély nyugdíjat. Midőn Csömöz távozása bizonyossá vált, még a tanév alatt meghivatott **Hlariatsek András**, a beszterczébányai evang. algymnasium jó hírnevű igazgatótanára, ki tanszékét, a felső osztályokban vallás, latin és görög, 1886. február 1-én foglalta el. Ő Léván, Barsvármegyében 1848-ban született s ott végezte a gymnasium I. és II. osztályát, a többi pedig a mi lyceumunkon, honnan Pozsonyba ment theológiára; Bodó Lipótnál N.-Szelezsényen eltöltvén 3 évet mint nevelő, a hallei egyetemen fejezte be tanulmányait. 1875-ben került Beszterczébányára, s a rákövetkező évben a budapesti evang. tanügyi vizsgálóbizottság által tanárnak képesítetett. Selmeczen 10 év óta teljes sikerrel működik, s neki az ifjúság valláserkölcsei nevelésében különösen jelentékeny rész jut, mert ő gyűjti össze a tanulókat a téli időszak alatt a könyvtárterembe vallási elmélkedésre, és ő az ifjúsági bibliaegyesület buzgó elnöke.

Benda nyugalmaztatásával a III. osztályba Moesz léptetett elő, és ennek helyére, úgy hogy Osztroluczky Gyulával az I. és II. osztályban váltakozzék, 1886. szeptemberében **Micsinay János** került. Született Svábócson, Szepesvármegyében 1847-ben; a középiskolát Budapesten és Szarvason, a theológiát pedig Pozsonyban végezte, azután Tápioszelén nevelő volt Ebeczky Ferencz házában; 1872-ben az aszódi gymnasiumban nyert alkalmazást mint tanár majd mint igazgató. 1875-ben Budapesten az ev. tanárvizsgáló bizottság őt algymnasiumi tantárgyak, különösen földrajz és történelemre képesítette. Nálunk a növendékeket úgy a neki jutott tárgyakban mint a gyorsírásban az erre jelentkezőket teljes sikerrel tanítja.

Rendkívüli tanáruul leginkább vallástani tárgyakban jelenleg is még odaadó buzgósággal fáradozik Haendel Vilmos, német-magyar lelkész, ki a bölcsezetben és görög nyelvben is ismételten kisegítette az intézetet. Hrencsik Károly tót lelkész régebben a tót nyelvet tanította és a tót kört vezette, de 1877-ben mindkettőtől visszavonulván, az utóbbi azóta nem is alakult meg; jelenleg csak a tanítóképzőben adja elő a tót nyelvet. A katolikus és izraelita tanulók vallásoktatását itteni káplánok és tanítók vezetik.

4. IDŐSZAK.

A lyceum mint államilag segélyezett tanintézet,
1887 óta.

27. FEJEZET.

Nehézségek az államsegély igénybevétele és ki- eszközlésében.

A lyceum jövedelmeinek növelése a tanítóképző felállítással csak ideiglenes segítő eszköz volt. Mindenki, a ki szükségesnek tartotta, hogy az intézet kulturális és nemzeti hivatására való tekintetből fentartassék, aggódva nézett a jövőbe, mert belátta, hogy évi 7—8000 frttal az lehetetlen. A tanárok csekély díjazása Selmezen az életnek drágulása, a tanárok jövőjének biztosítására szolgáló nyugdíjalapoknak elégtelensége mind oly körülmények voltak, melyek kizárták azt, hogy itt egy állandó és jeles tanári kar képződjék, a mi nélkül pedig egy tanintézet rendeltetésének meg nem felelhet.

Midőn alkotmányos államéletünk helyreállításával az oktatásügy is új lendületet vett, az országnak iskolákra az eddiginél sokkal többet kellett költeni. Ennek, igaz, egy részt az volt a következménye, hogy az állam által felállított, mintaszerűen berendezett, jól díjazott tanárokkal ellátott középiskolákkal a szegény protestáns iskolák nem igen versenyezhettek, de másrészt az államnak ezen költségeze bátoríthatta fel már 1873-ban a helybeli egyházat, hogy államsegélyt kérjen iskolája számára. A kormány akkor még nem adhatott, mert nem volt erre vonatkozó törvény. De midőn ilyen az 1883. XXX. t.-cikkben megalkottatott, az egyház elhatározta, hogy kérelmét megismétli. Felhívta az egyházkerületet is, hogy mint az iskola másik párt-

fogója, pártolja folyamodványát. Azonban a kerületi gyűlés először azt határozta, hogy az esperességek szólítandók fel, hogy a szükségelt pénzt adják meg. S csak midőn az esperességek erre nem voltak hajlandók, határozta el az 1884. évi kerületi gyűlés, hogy a lyceum államsegélye iránti kérvénye pártolólag terjesztessék fel a ministerhez.

Az ügy vitelével megbízott iskolai tanács még 1884-ben felterjesztette a kérvényt Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi ministerhez, mire ez novemberben Gömörözy Oszkár osztálytanácsost küldé Selmeczre, hogy a kerül. iskolai tanácssal az államsegély összege és feltételeiben megállapodjék, a mi Farbaký Istvánnak, a lyceum helybeli felügyelőjének elnöklete alatt sikerült is. A szerződési tervezet elkészült s felterjesztett, de sem 1885-ben, sem 1886-ban nem erősítettet meg, mert az előbbire nézve megkéstünk, az utóbbi évre pedig az országgyűlés több kérelmező iskolának csak segélyezési átalányt szavazott meg. Így nyert az iskola az 1885/6. és 1886/7. tanévre 4000—4000 frt rendkívüli segélyt, míg végre Trefort Ágost minister a szerződést 1887. február 2-án aláírván, az államsegély ezen év elejétől számítva folyóvá tétetett.

28. FEJEZET.

Az állammal kötött szerződés.

A szerződés szerint az állam ezentúl évi 9300 frttal járult az iskola költségeinek fedezéséhez, de kikötötte, hogy a gymnasiumban 10 rendes tanár 1000 frt fizetéssel, 150 frt lakáspénzzel, 50 frtos ötdéves pótlékkal, 2 helyettes tanár 800 frt fizetéssel, 100 frt lakáspénzzel alkalmaztassék; továbbá, hogy a 10 rendes tanár közül négyet, és pedig egyet a classica philologiai, egyet a német nyelv és irodalmi, egyet a matematika-physikai és egyet a természetrajz-földrajzi szakra nyilvános pályázat útján az iskolai tanács meghallgatása után, de kijeleléséhez nem kötve, ág. hitv. egyénekből a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister nevez ki; végre, hogy az iskolában mindig az állami tanterv alkalmaztassék. A lyceum felekezeti jellege továbbra is megmaradt, az igazgatót, a többi tanárokat ezután is a felekezeti hatóság választotta meg.

Az állammal kötött szerződés lényegesen megváltoztatta a lyceum minden viszonyait. Mint új iskolafentartó lép be az állam évi 9300 frttal. A régi fentartók közül a selmeczi ev. egyház továbbra is adta a lyceumi 2 épületet, és az ev. bányakerület az évi 2500 frtot (az eddigi 3836 frt helyett); az ev. egyházegyetem ugyan az 1884. októberben tartott egyetemes gyűlésen kimondotta, hogy azon esetben, ha az állam segíyezni fogja a selmeczi iskolát, az általa eddig fizetett 120 frtnyi segély a költségvetésből ki lesz hagyandó, de ezen összeget az államsegély elnyerése után is megadta.

A tantervet szinte meg kellett változtatni, mert a szerződés értelmében az államinak behozatalára kötelezte magát a pártfogóság. Az átmenet az állami tantervre különben már megkezdődött akkor, mikor az államsegélyért való folyamodás elhatároztatott. Így pd. már az 1884/5. tanévben a III. osztályban a történelemből nemcsak az ujkor hanem Magyarország története is elő vétetett, természetesen a heti órák szaporításával; végre az 1888/9. tanévben az állami tanterv már teljesen be volt hozva.

A tanórák száma is növekedett. Ezért és mert a szerződés is kívánta, új tanárok meghívásáról kellett gondoskodni. Az 1886/7. tanév végén Breznyik János igazgatón kívül a következők voltak alkalmazva: Bellus János, Cserey Adolf dr., Hlavatsek András, Jezsovcics Károly, Király Ernő, Micsinay János, Moesz Géza, Osztrólczyk Gyula és Sulcz Endre. Az iskolai tanács egy classica-philologiai, egy német nyelv s irodalmi és egy mértani-rajzi állásra hirdetett pályázatot. De ennek eredménye, noha most már 1000 frt volt a fizetés, még sem volt kedvező. Azért a rajztanári állás egyáltalában nem töltetett be; a classica-philológiára Trefort minister a tanács által első helyen ajánlott Marossy Sándort, eddig 3 éven át a rimaszombati prot. főgymnasium tanárát nevezte ki, a németre pedig helyettesnek a nagylomniczi születésű Haitsch Samu aszódí tanárt oly kötelezettséggel, hogy (mivel természetrajz-földrajzból volt képesítve) a németből mint főtárgyból szerezzen oklevelet. Ezt Haitsch meg is tette, s így Csáky Albin gróf vallás- és közoktatásügyi minister őt 1889 elején rendes tanárnak nevezte ki, mi által az intézet ismét egy jó tanerővel gyarapodott. Marossy Sándor csak egy évig működött itt. Dr.

Szeberényi Gusztáv püspök szükségesnek látta őt a tanév végén a tanulók irányában tapintatlan, kartársaival összeférhetetlen s fensőbbsege iránt tekintetnélküli magatartása miatt hivatalától felfüggeszteni. A szerződés 11. pontja szerint, bár a minister által volt kinevezve, fegyelem tekintében az egyházi hatóság alá tartozott. Ügye sokáig elhúzódott, míg azt végre 1890-ben Csáky minister, kit az idézett pont szerint az állam által kinevezett tanárookra nézve az ítélet helybenhagyásának joga illet meg, úgy intézte el, hogy őt a selmeczbányai főgymnasium belső békéje érdekében állami szolgálatba vette által. Az ez által megüresedett classica-philologiai tanszékre a minister a kerül. iskolai tanács által felterjesztettek közül Hittrich Ödöndrt, eddigi h. bősörményi tanárt nevezte ki, ki tanszékét az 1891/2. tanév elején foglalta el.

A középiskolai tv. 4. cikke által létesített tankerületi főigazgatósági intézmény intézetünkre is fontos, mert az állam az ő felügyeleti jogát most már az ő főigazgatói által gyakorolja. Eddig nálunk mindig a beszterczebányai tankerület főigazgatója volt megbízva a minister által ezen jog gyakorlásával. Az első főigazgatói látogatás a selmeczi lyceumon 1885-ben volt. Akkor bold. Nuber Sándor, majd Szieber Ede, s ujabban már több ízben Dr. Dunay Ferencz látogatták meg az intézetet s barátkoztattak meg bennünket az új intézménnyel. Az elsőnek meggyőző érvelése s a pártfogóságnak azon igyekezete, hogy az állami tantervnek egészen eleget tegyenek, bírta rá a lyceum fentartóit egy jelentékeny beruházásra. 1888. nyarán t. i. felépült az udvari szárnyépületen a már eredetileg 1827-ben is tervezett II. emelet, mi által az intézet a mostani igényeknek is teljesen megfelelő rajztermet és még egy tágas tantermet nyert. A költség, majdnem 7000 frt, legnagyobb részt az élelmezői tőkéből vétetett kölcsön, s az új építmény 1888. szeptember első napjaiban használatra készen állott. Ezzel kapcsolatosan az épület régibb részeiben is néhány oly változtatás foganatosított, mely lehetővé tette a természetrajzi és természettani szertárak, a lyceumi és ifjúsági könyvtárak, a zeneintézet czélszerűbb elhelyezését.

A középiskolai törvény azon intézkedése, hogy az érettségi vizsgálatok a felekezeti iskolákban is csak egy kormányképviselő jelenlétében tarthatók meg, a lyceumon 1885. nyarán

vitetett keresztül először. Akkor dr. Hunfalvy Pál volt a kormányképviselő, később egyéb jeles tudósaink mellett Zsilinszky Mihály, dr. Heinrich Gusztáv is. Az állami intézetekben szokásos felosztása az évnek harmadokra 1887/8-ban hozatott be, de megmaradt azon gyakorlat, hogy az év végén minden tanuló minden tárgyból censor jelenlétében felel s hogy ennek az évvégi bizonyítványra is van befolyása.

A lyceumnak volt most már a kor igényeinek megfelelő rajzterme, de tanár abba nem találkozott. A rajztanítás azért még az 1888/9. tanévben is úgy folyt, mint 1878. óta, midőn a várossal erre vonatkozólag kötött egyezségünk felbomlott, hogy t. i. csak az algymnasiumi tanulókra nézve volt a rajz kötelezett tantárgy. Az 1889/90. tanév elejére végre sikerült az iskolának **Lencső János** személyében egy jeles szakembert nyernie, ki azóta az alsó osztályokban a rajzot a mértannal kapcsolatosan, a felsőbbekben pedig az arra jelentkező tanulókat a szabadkézi rajzban szép sikerrel tanítja. Lencső János született 1864-ben Budapesten, hol a középiskolát a VI. kerületi állami főreáliskolában elvégezvén, 5 éven át az országos mintarajziskola és rajztanárképzőben rajztanárnak készült és oklevelet nyert.

29. FEJEZET.

Az 1889-iki canonica visitatio.

A lyceum így kiegészített tanári karral üdvözölhette most már dr. Szeberinyi Gusztáv bányai evang. egyházkerületi püspököt, midőn 1889. szeptemberében az itteni egyházzal együtt az iskolát is canonszerűleg megvizsgálta. Ezen canonica visitationának ünnepi jelentőségét nem kis mértékben emelte ama körülmény, hogy a püspöknek nagynevű atyja, dr. Szeberinyi János ev. superintendens éppen 50 évvel az előtt, 1839-ben végezte itt ugyanazon functiót, de emelte fényét még Prónay Dezső báró egyetemes felügyelő és Fabinyi Teofil kerül. felügyelő jelenléte is. A lyceumi visitationális jegyzőkönyv kimerítően emlékezik meg az intézetnek 50 évi viszontagságairól s az 1889-iki állapotairól. Ugyanakkor hozattak be a szinte 50

évig érvényben volt latin iskolatörvények helyett az új, magyar nyelven szerkesztettek.

A lyceum érdemes igazgatóját, Breznyik Jánost a békéscsabai népbank bukása által 1891-ben nagy veszteség érte. Az iskola részint betétek, részint részvények által 16000 frtig, a tanári gyámoló 9000, az ösztöndíj és egyéb alaptőkéek 7000 frtig voltak érdekelve, de ezen összegeket Breznyik, kinek az iskolai pénzek kezelésénél jelentékeny befolyás jutott, békéscsabai 370 kat.-holdnyi birtokára kebeleztette be, hogy a tanintézetet kár ne érje.

Az állammal kötött szerződés értelmében a lyceum mindig köteles az állami tanterv szerint tanítani. Így az 1890/1. tanévben nálunk is megkezdődött az V. osztályban a görög-pótló tanfolyam behozatala. Ezen iskola évben alakult meg a régi, 1826-ban keletkezett és 1868-ban megújult dalegyesület, valamint az 1874—1878-ig fenállott zeneegyesület örökébe lépve a lyceumi zenetársaság, melynek vezetésével a tanári-kar által helybenhagyott alapszabályok értelmében a lyc. igazgatója Király Ernő tanárt bízta meg. A rákövetkező évben még egy egyesület alakult, a Testgyakorlók köre, mely kirándulások, játékok rendezésén kívül a vívást is felvette programjába. A tanári személyzet is végre teljessé lett dr. Hittrich Ödön kineveztetése által, s így, noha a görög-pótló tanfolyam most már a VI. osztályban is meg volt, lehetségessé vált, hogy Breznyik János csakis az igazgatóságot vitte. Ő különben ugyanakkor mint egyike a tanárképviselőknek magas életkora daczára élénk részt vett a Budapesten tartott evang. zsinat tárgyalásaiban. Nagy veszteség érte az iskolát 1892-ben, mikor 1857 óta oly buzgó pénztárosa, Kachelmann Károly meghalt. Helyét 1891 óta Wankovits Lajos takarékpénztári igazgató tölti be ugyanolyan áldozatkészséggel mint boldogult elődje. Az 1891. és 1893. években Budapesten tartott országos tornaversenyekben a lyceum is képviselve volt, s különösen a katonai gyakorlatokban tűntette ki magát, mi főképpen Haitsch Samu tanár érdeme, ki ezen gyakorlatokat nálunk még 1888-ban honosította meg.

30. FEJEZET.

Jezsovics Károly igazgatósága 1893 óta.

Az 1893. év nyarán és az erre következő tanévben oly sok fontos változás állott be, hogy a lyceum történetében ezen időt egy új időszak kezdetének vehetnők. Először is megvált az intézet igazgatóságától azon férfiú, ki egész életét annak szentelte, ki 1842 óta 42 évet és ebből 37-et mint igazgató töltött az intézetnél, ki rendíthetetlen bizalommal s vasakarattal a legválságosabb helyzeteken is szerencsésen keresztül vezette azt, kinek lelkes buzgósága nélkül ezen iskola most talán már nem is léteznék. Még a nyáron bejelentette Breznyik János kir. tanácsos a kerül. iskolai tanácsban, hogy tekintettel folytonos gyöngélkedésére, lemond igazgatói tisztségéről. A tanács belátva azt, hogy a ki nagyon is eleget tett kötelességének, méltán kívánhat nyugalmat, elismerése és hálás köszönete jegyzőkönyvi kifejezése mellett elfogadta a lemondást, és az iskola igazgatását addig is, míg a bányakerület ez ügyben véglegesen nem intézkedik, Jezsovics Károly tanárra bízta.

Az új igazgatónak mindjárt eleinte sok nehézséggel kellett megküdenie. Dr. Hittrich Ödön a budapesti ev. főgymnasiumhoz, Sulcz Endre pedig a hódmezővásárhelyi ref. collegiumhoz választatván meg tanárnak, egyszerre két tanszék betöltéséről kellett gondoskodni. Azonkívül Bellus János tanár már folytonosan betegeskedett, úgy hogy nem vállalhatott el többet 12 óránál, pedig a görög-pótló tanfolyam behozatala által az órák száma tetemesen növekedett. Az általános tanárhány okozta, hogy a hirdetett pályázatok nem jártak eredménnyel, s így Jezsovics igazgató nagyon meg lehetett elégedve, midőn mégis sikerült két fiatal tanárjelöltet, *Szever Jánost* és *Jankó Jánost* megnyernie a lyceum számára. A tanítás így az 1893/4. tanév elején mégis szabályszerűen megkezdődhetett. Szever János született 1867-ben Maglódon, Pestvármegyében, a gymnasiumot N.-Kőrösön, Aszódon és Selmeczen elvégezvén, a budapesti egyetemen képezte ki magát a classica-philologiai szakban, hol egy évet a tanárképző gyakorló gymnasiumában

töltött s hol 1896 elején tanári oklevelet szerzett; Jankó János pedig Köviben, Gömörvármegyében született 1867-ben, s miután a sajkógömöri evang. algymnasiumban, a nagyrőczei polg. iskolában és a rimaszombati egyesült prot. főgymnasiumban kellőleg előkészült, a budapesti egyetem bölcsészeti karán 5 évet töltött, 2 évet a gyakorló iskolában.

A tanítás azonban nem folyhatott zavartalanul, mert Bellus János óráit már novemberben szét kellett osztani; ő akkor már ágyban fekvő beteg volt, s 1894. elején sirba szállt, miután a lyceumon majdnem teljes húsz éven át odaadó buzgósággal szolgálta a nevelés ügyét. Az ő halála folytán az 1894/5. tanévre újra egy classica-philologusra volt szükség. A vallás- és közoktatásügyi minister még a nyár folyamán ki-nevezte az iskolai tanács által első helyen ajánlott **Fekete Istvánt** rendes tanárnak, ki 1863-ban Sződ-Rákoson, Pestvármegyében született, a középiskolát Váczon, Kecskeméten, a theológiát és bölcsészetet mint a kegyes-tanítórend tagja Nyitrán és a kolozsvári egyetemen végezte, azután több éven át S.-A.-Ujhelyen és Léván tanárkodott, miközben Kolozsvárott tanári képesítő oklevelet szerzett; 1893-ban kilépett a rendből, ev. vallásra tért át, s az aszódi ág. hitv. ev. algymnasiumban nyert alkalmazást, honnan aztán Selmeczbányára neveztetett ki. Benne a lyceum nemcsak jeles szakembert nyert, hanem kiváló zenészt is, ki azonnal átvehette a zenetársaság vezetését és az ének tanítását azon kartársaitól, kik korosabbak lévén, a sok munkát már nehezen bírták.

Bellus halálán kívül 1894-ben még más veszteség is érte a lyceumot: Haitsch Samu tanárt azon év nyarán a vallás- és közoktatásügyi minister a körmöczbányai áll. főreáliskolához nevezte ki. Az ismételten kiírt pályázat a német nyelv és irodalmi tanszékre eredménytelen maradván, ezen tantárgyat maguk között felosztották a meglevő tanárok, kik közül Király 1894 karácsonyán a Haitsch által újra használatba vett ifjúsági német könyvtárt is ujonnan rendezte. A katonai gyakorlatok vezetését pedig Osztroluczky Gyula tanár vette át, ki 1895-ben 60 növendékkel megjelent a beszterczebányai kerületi tornaversenyen és dicsérő oklevelet szerzett az intézetnek. — Haitsch elmenetelénél is nagyobb zavart okozott dr. Cserey Adolf távozása, mert ez november végén történt; őt Kassára nevezte

ki a minister, hova azonnal kellett mennie. Az igazgató személyesen járván el Budapesten, sikerült neki **Vitális István** ösztöndíjas tanárjelöltet intézetünknek megnyernie. Szül. 1871-ben P.-Sz.-Tornyán, Békésvármegyében. s a középiskolát Szarvason végezte el, azután Budapesen az egyetemen és műegyetemen képezte ki magát szakjában. Jezsovícs Károly igazgató őt a budapesti gyakorló-gymnasiumban találta, hol mint ösztöndíjas rendes tag működött szeptember eleje óta. Benne a lyceum kiváló fiatal tanerőt nyert, kire az iskola bátran rábízhatta azon természetrajzi helyi gyűjtemény összeállítását, mely által a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister a millenniumi kiállításán Magyarország hegyes vidékeire vonatkozólag egy mintát akar bemutatni, miképen kell az általános gyűjtemények mellett az illető vidék természeti tárgyait egybegyűjteni. Vitálisnak ezen megbízásban is kifejtett buzgóságát jutalmazandó, a kerül. iskolai tanács neki szavazta meg a 600 frt segélyt, melylyel részt vehetett a minister által 1896. elején rendezett egyiptomi tanulmányútban. A tanári oklevelet Vitális 1895. november-havában szerezte meg.

A tanári kar végre a millenniumi év küszöbén teljesen kiegészítettett. A német tanszékre ismételten kiírt pályázat ekkor eredménynyel járt, s így **Becker Nándor** hivatott meg ezen szakra. Ő 1868-ban született Temesvárott, ott és Késkeméten végezte a középiskolát, majd belépett a kegyestanítórendbe, 2 évig Nyitrán a theológiát, 2 évig a budapesti egyetemen a német és latin nyelv és irodalmi szakot tanulta, azután Léván és Trencsénben tanárkodott; 1895-ben elhagyta a rendet, evangélikussá lett s a nyíregyházi ág. hitv. ev. főgymnasiumba választatott meg tanárnak, honnan 1896. elejével Selmeczbányára hivatott.

31. FEJEZET.

Bekebeleztetés a dunáninneneni ág. hitv. ev. egyházkerületbe.

A zsinati törvényeknek az egyházkerületek arányosításáról szóló határozata nemcsak általánosan országos fontosságú tény,

hanem lyceumunk történetében is nagy jelentőségű esemény. A honti egyházmegyével ezen iskola is a dunáninnyi egyházkerületbe jutott, mi által missiója a felvidéken az eddiginél is jelentékenyebbé vált. A bányai egyházkerület segélyezésének helyébe az ev. egyházegyetem lépett, mely az évi 2500 frtot az országos segélyből s a közalapból fizeti. Az 1894. novemberében Budapesten tartott egyetemes közgyűlés el is rendelte, hogy ezen összeg mint állandó járandóság 1895. január 1-étől kezdve félévi utólagos részletekben folyóvá tétessék. Így az evang. egyházegyetem lett a lyceum egyházi fentartó hatósága, közvetlen felsőbbbsége pedig a dunáninnyi egyházkerület, illetőleg annak püspöke és világi felügyelője. Baltik Frigyes püspök úr 1894. november 15-én kelt levelével átvette ezen új tisztségét, és az 1895. június havában tartott érettségi vizsgálaton már ő elnökölt.

32. FEJEZET.

Belépés az állami nyugdíjkötelékbe.

Hogy a tanárok a selmeczi lyceumon még az újabb időben is oly sokszor váltakoztak, annak még a csekély fizetésnél is inkább az volt az oka, hogy sem agg korokra nézve ők maguk, sem haláluk esetére az övéik nem voltak biztosítva. A tanárok ezen segíteni akarván, még 1863-ban elhatározták, hogy mindegyik fizetésének 1 %-át fogja adni a megalkotandó nyugdíjintézetre vagy tanári gyámlóra. Ez magában véve csekély összeg lett volna, de ők felhasználták minden alkalmat a tőke növelésére, így a javító vizsgálatok díjának felét, a magántanulók díjának egy részét, a hiányzó rendes tanárok egész tandíjosztalékát, a köztemetésekért járó díjakat a gyámló tőkéjéhez csatolták. A kerületi gyűlés engedélye, hogy minden tanulótól e célra 1 frt szedessék, már lényegesen növelte az alap évi jövedelmét. Később elhatározták a tanárok, hogy minden újonnan belépő tag az ő első évi tandíjosztalékát a gyámlóra fizesse; midőn pedig az államsegély az iskola számára megadatott s így tandíjosztalék már nem volt, minden új rendes tanár 100 frttal váltotta be magát. Adományok is érkeztek;

ezek között legjelentékenyebb Breznyik Jánosé, ki az ő munkája »A selmeczbányai ág. hitv. ev. egyház és lyceum története« tiszta jövedelmét, mintegy 1300 frtot nagylelkűen az alapnak adta. Szerencséje volt a gyámolónak, hogy teljes 20 éven át nem volt segélyezendő, úgy hogy a kamatok is folyton növeltek a tőkét, mely így az 1893/4. tanév végével már 29 912 frt 83 krt tett. Tekintélyes összeg ugyan, de mint tőke mégis csekélység.

Éppen ezért nagy örömmel s őszinte hálával fogadták a tanárok Csáky Albin gróf vallás és közoktatásügyi minister azon nemes elhatározását, hogy a felekezeti tanárok nyugdíjáról is kíván gondoskodni. Miután az erre vonatkozó adatokat bekívánta, és pontos, minden részletre kiterjedő számítást tétetett, az országgyűlés a törvényjavaslatot megszavazta s Ő Felsége szentesítette. 1894. november 16-án a minister a dunán-inneni egyházi főhatóságot nyilatkozatra szólította fel, hogy a selmeczi lyceum belép-e az országos felekezeti nyugdíj- és gyámintézetbe. Mily szerencse, hogy akkor megvolt a 30000 frtnyi tőke! Az egyházkerület nem adhatta volna meg a megkívántató összeget. De így a tanári kar 1895. január 5-én elhatározhatta, hogy a maga gyűjtötte és rendelkezésére álló tanári gyámoló alapot átadja a kerületnek, illetőleg a kerül. iskolai tanácsnak azon kikötéssel, hogy az országos nyugdíjalapba való befizetések (körülbelül 6—7000 frt) ebből eszközöltessenek, a fennmaradó tőke »tanári nyugdíjalap« czímen külön kezeltessék s kamatai jövőben kizárólag a tanári nyugdíj céljaira fordíttassanak. A kerületi iskolai tanács erre január 7-én tartott gyűlésén kijelentette, hogy a lyceum tanári karát belépettnek tekinti s az ezzel járó kötelezettségeknek teljesítését elvállalja. A kívánt okiratok a püspök úr útján azonnal felküldettek a ministerhez. A tanulók járuléka, évi 3 frt már az 1894/5. tanévben is beszedetett s átadatott az állami nyugdíjalapnak. Az alapbefizetést s a tanárok évi járulékát a ministerium eddig még nem kívánta be a mi intézetünktől; csak napok kérdése, hogy mikor kerül erre a sor. De Breznyik János már beadta nyugdíjazási kérvényét, s az áldásos intézmény nálunk méltóbban nem kezdheti meg tevékenységét, mint hogy azt jutalmazza kellőleg, a ki egész hosszú életét a nevelésügy magasztos eszméjének szentelte.

33. FEJEZET.

Az államsegély felemelése.

Alig hogy 1887-ben az állam megadta az ő segélyét, már is kitűnt, hogy az nem elegendő az iskola felvirágoztatásának biztosítására. Közbe jöven az általános tanárhány, az iskola csakhamar 1000 frt fizetésre vagy éppen nem vagy csak nagy nehezen tudott tanerőket kapni. Az élet Selmeczbányán is folytonosan drágulván, úgy szolván lehetetlenné lett, hogy családos ember ama fizetésből megélhessen. Az okleveles tanárok legtöbbje rövid működés után elhagyta az intézetet. Felekezeti képesítés most már nincs, s így ezen úton sem volt pótolható a hiány. A tanári kar nem lehetett állandó, a mi pedig az iskola felvirágzásának egyik alapföltétele. A tanulók száma ugyan folyton növekedett, 1892 3-ban 253, 1893/4-ben már 305, 1894/5-ben 337, 1895 6-ban 371, de ezen jelenség inkább egyéb körülményeknek tudandó be; és megnehezítvén a tanárok munkáját, még csak növelte a tanárokbán az elköltözködés vágyát.

A kerül. iskolai tanács hamar belátta, hogy a tanárok jobb díjazásáról kell gondoskodni, ha tanárok nélkül maradni nem akarunk. S mivel máshonnan új jövedelmet szerezni nem tudott, 1891. óta ismételten folyamodott a vallás és közoktatásügyi ministerhez az államsegély felemeléseért, végre sikerrel, mert 1893/4-re 700 frt., és az 1895. polgári évre 1700 frtot utalványozott rendkívüli fentartási segélyül: az 1896. évi költségvetésbe pedig a selmeczi lyceum segélye gyanánt 12000 frt van felvéve. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi minister az így is nyilvánuló jóakarátát ezen intézet iránt végül azzal tetőzte be, hogy 1895. szeptember végén elküldte Dr. Heinrich Gusztáv egyetemi tanárt Selmeczbányára azon felhatalmazással, hogy a kerül. iskolai tanácscsal készítsen új szerződés-tervezetet az államsegély felemelésére. A tervezet elkészült, felterjesztetett s a minister elfogadta, csak azt kívánja megváltoztatni, hogy az eddigi segélyösszegnek, 9300 frtnak felemelése 16000 frtra fokozatosan történjék. Az iskola így is hálával fogadja azt s várja annak megerősítését. A tervezet

szerint 12 rendes és 2 helyettes tanár alkalmazandó, a rendesek közül 4 tanár egyenként 1200, 4 tanár 1400, 4 pedig 1600 frttal lesz díjazva, az ötször ismétlődő quinquennium 100 frtos, a lakáspénz 250 frt., a helyettes tanárok díja 800 frt., a minister 5 rendes tanári tanszékét tölt be, a régebbiekhez még a rajzabrázoló mértani járulván, az intézet felekezeti jellege megmarad.

Ha ezen az állammal kötött új szerződés megerősítettetik, a millenniumi év a selmeczi lyceumra nézve is korszakot alkotóvá fog válni, mert biztosítva lesz az, hogy ezután is a magyar nemzeti művelődésnek lelkes terjesztője lehet majd a felvidéken.

A LYCEUM

MELLÉKINTÉZETEI ÉS EGYESÜLETEI.

Zeneintézet.

A mint a 60. lapon említettük, a zeneintézet 1820-ban alakult. Eredetileg egy tanítóképzőt volt pótolandó, mert csak az volt a célja, hogy leendő tanítók képezzék ki magukat az éneklésben és az orgonálásban.. Ezen célzt tekintve adott a kerület évi 80, az egyetemes pénztár pedig 40 p. frtot a zeneintézet költségeire, mely összegek fejében azután 15 növendéket ingyen kellett abban tanítani. De csakhamar felvétettek más tanulók is, s ezek külön tandíjat fizettek, mely eleinte évi 10 p. frt volt, azonban idő multával emelkedett. Így jutott az intézet olyan évi jövedelemhez, hogy abból egyrészt meg is lehetett takarítani. Ezen tőke mentette meg az intézetet a pusztulástól, midőn az 1851-iki tűzvész mindenét, 10 kis és 2 nagy zongoráját, nemkülönben új orgonáját is megsemmisítette. A kár így pótolható volt, s a zeneintézet 1852/3-ban megint megkezdhette működését.

Hogy a zeneintézet tőkét gyűjthetett, az nagyrészt az által vált lehetségessé, hogy helyiséget, fűtést, világítást az iskola adott neki. De ennek fejében a zenetanító köteles volt a lyceumi I., II. és III., IV. osztályoknak evang. növendékeit heti két órában egyházi énekekre tanítani. A régebbi időkben vállalkozhattak ezen sok teendő elvégzésére a tanárok 120 p. frtért, de utóbb a tanítási díjat egészen 300 frtig kellett emelni. De evvel együtt emelkedett a tandíj is, mi lehetővé tette, hogy 1884-ben egy kétváltozatu orgona, 1888-ban pedig 135 frton egy második harmonium szereztessék be. Ennek daczára is rendelkezik a zeneintézet jelenleg 5000 frtnyi tőkével.

A tűzvész után az épület második emelete helyreállítatván, a zeneintézet megint a könyvtárterem feletti helyiségben helyeztetett el. De mivel az orgona és a 9 szárnyzongora nagy nyomást gyakorolt a menyezetre, 1888-ban helyiségül a földszinti, kapu melletti oszlopos terem jeleltetett ki.

A tanítóképző felállítása óta ennek növendékei azok, kik a zeneintézetben ingyen nyernek oktatást, a többi tanulók 1886 óta évi 20 frtot fizetnek. Zenetanítókul rendesen az alsóbb osztályu tanárok alkalmaztattak, így Danko János majdnem 20 évig; csak ha közöttük a zenéhez értő nem találkozott, tanított az iskola kötelékébe nem tartozó, pl. Schvott Antal róm. kath. orgonista. 1868—1894-ig Moesz Géza tanár állott az intézet élén, de a tanítóképző felállítása óta a zongorázni tanulók oktatása Herbst János ev. elemi iskolai tanítóra bízott. A legujabban részben ezt és az énektanítást a négy alsó osztályban Fekete István tanár vállalta magára.

Tanítóképző.

A selmeczbányai ág. hitv. ev. lyceummal egybekapcsolt tanítóképzőt a bányakerület alapította. Az intézet létesítésének szükségessége különösen abban nyilvánult, hogy a felvidéki ev. egyházak nyilatkozata szerint a közelebb fekvő znióváráljai, lévai, losonczi állami tanítóképzőkből nem kapnak olyan tanítókat, kiket különösen az isteni tiszteleteknél mint énekvezetőket alkalmazni lehetett volna, a soproni, eperjesi és szarvasi tanítóképzők pedig távol esvén, a szegény sorsú képzősök neveltetése meg volt nehezítve.

Már a 40-es években Szeberényi János superintendens foglalkozott azon gondolattal, hogy a zeneintézet mellett s azzal kapcsolatban egy tanítóképzőt kellene felállítani. A közbejött 1848-iki politikai mozgalmak s a tervező superintendenst ért csapások és halála gátolták a terv kivitelét. Szeberényi János fia és hivatali második utódja Szeberényi Gusztáv bányakerületi püspök alatt szóba hozatván a tanítóképző felállításának szükségessége, Breznyik János lyceumi igazgató a püspökkel egyetértve buzgólkodtak a tanítóképző felállítása körül.

Az 1881. évben tartott bányakerületi gyűlés a szarvasi tanítóképzőt kerületi intézetnek nyilvánította; de egy másik még pedig Selmeczbányán felállítandó kerületi tanítóképző intézetnek szükségét is kimondta. A Händel Vilmos által elkészített s az esperességekkel közölt tanterv 1881. év őszén tartott kerületi gyűlésen bemutatattván, jóváhagyás reményében ugyanezen isk. év szeptember havában az első évi tanfolyam megnyitott 13 növendékkel. A kerületi gyűlés a tantervet elfogadta s a tanítóképző fentartási költségeire évi 700 frtot szavazott meg, a bányakerületi esperességek pedig 450 frtot ígértek segélyképen évenként.

A kerületi gyűlés elé terjesztett tanterv lényegileg a következő: A tanítóképző tanfolyam 4 évre terjed. A gymnasium 4-ik osztályát legalább elégségesen végzett tanulók mint első tanfolyambeliek az V. osztálylyal, a 2., 3., 4-ik tanfolyambeliek a gymn. VI., VII., VIII. osztálybeliekkal a latin és görög nyelv kivételével tanulják az összes gymnasiumi tantárgyakat. Külön oktatást nyernek a zenében, zene elméletében, orgonálásban hetenként 4 órában, éneklésben hetenként 2 órában. Külön tanulják kötelezőleg a bibliai tót nyelvet 2, s a rajzot 2 órában hetenként. A III. és IV. évi tanfolyambeliek külön hallgatják a neveléstant, a nevelés történetét, oktatási módszertant, útmutatást kapnak a tanításra s tanítani is próbálgatva a helybeli ev. népiskolákban.

A tanítóképzősök fizetni valójára nézve a kerületi isk. tanács akkép határozott, hogy tandíjul 12 frtot, élelmezésért az alumneumban 24 frtot fizessen egy-egy tanítóképzős évenként. A megnyitásra következő 1882/3. isk. évben csak két növendék jelentkezett (lásd a tanulók számának évenkénti kimutatását), mely szám nem volt kecsegtető arra nézve, hogy az intézet jövőben a szükségnek megfelelőhessen. Szeberényi Gusztáv bányakerületi püspök a tanítóképzőt mindenkép fenntartani akarván, azon körülménynél fogva, hogy az eperjesi tanítóképzősök ingyen eltartásban részesülnek, azonkívül tankönyveket és tanszereket kapnak, azt indítványozta, hogy a szegény sorsú növendékek tan- és élelmezési díjat ne fizessenek, legalább ezen díjak lefizetésére a tanfolyamok alatt ne kényszeríttessenek, legfeljebb kötelezzék le magukat, hogy iskolai tartozásaikat, önálló állásra jutván, majdan apródónként rójják le. Az isk. tartozásokra nézve ily módon járván el, a következő években a tanítóképzősök száma annyira növekedett, hogy ezek eltartására fordított költség a külön órákat adó tanárok díjával együtt túlhaladta azon bevételt, melyet a bányakerület és az esperességek a tanítóképző fenntartására küldöztek. Ezen időtől fogva sem a kerület, sem az esperességek a tanítóképzőt nagyobb segélyben nem részesítették, így a költségek fedezésének és a növendékek eltartásának pótlása a lyceum terhére esik.

Az 1881/2. évben megnyitott tanítóképző növendékeinek

1883/4. évben mint harmadéveseknek az elfogadott tanterv szerint a paedagogiai tantárgyakat kelletvén hallgatni, oly tanárról kellett gondoskodni, ki e tantárgyakat előadja s egyzersmind a tanítóképzőt vezesse. Ily férfiúra talált az intézet Sulcz Endrében, kit a kerül. iskolai tanács a magyar irodalmi és bölcsészeti tanszékre hívott meg s kire a tanítóképző vezetését bízta. — 'Sulcz Endre 7 évig vezette a tanítóképzőt 1890/1-ig, mikor j[is]tőle a vezetést és a paedagogiai tantárgyak előadását: Micsinay János, theológiát végzett okl. lyc. r. tanár vette át, ki e minőségben működik az intézetnél jelenleg is.

A nagyméltóságu közoktatásügyi kormány évi jelentéseiben a gymnasiummal kapcsolatos tanítóképzőket, úgy is mint nem önálló intézeteket és különösen a külön gyakorló iskola hiányása miatt kifogásolta, s egyelőre csak a gyakorló iskola felállítását s a gazdaságtan előadását sürgette.

1892/3. isk. évben a nm. Cultusminister úr megbízásából Péterfi Sándor úr, az orsz. közoktatásügyi tanács egyik tagja vizsgálta meg tanítóképzőnket. A vizsgálatról szóló jelentésben, melyet a minister úr a bányakerületi püspök úr útján a ministeri leirattal együtt a tanári testülettel is kívánt közölni, a tanítás és eredmény tekintetében megelégedését nyilvánította, utalt azonban a külön gyakorló iskola felállítására és a gazdaságtan előadására. A következő 1893/4. tanévben a gazdaságtan előadása megkezdődött, de külön gyakorló iskola felállítását a már úgy is megterhelt lyc. pénztár nem bírhatván, a kerül. isk. tanács elhalasztotta. Az elhalasztás a pénzügyi viszonyok mellett azon okból is történt, mert az 1893. zsinati határozat folytán az új kerületi beosztás szerint a selmeczbányai ev. lyceum a dunáninnyi kerületbe jutván, a tanítóképző válságos helyzetbe került.

A tanítóképző további fennállása egyrészt a tanügyi kormánytól függ, mely szervezetét és hiányait kifogásolja, másrészt a dunáninnyi kerulettől, mely hivatva volna a szükséges költségek fedezéséről gondoskodni. A lyceumnak mint gymnasiumnak nincs érdekében a tanítóképzőt kebelében fentartani.

Kimutatás a tanítóképző növendékeiről.

Tanév	I.	II.	III.	IV.	Képesítettett	
	éves tanfolyam				végzett tan.-képz.	magán- tanuló
1881/2	13	—	—	—	—	—
1882/3	2	9	—	—	—	—
1883/4	2	1	8	—	—	—
1884/5	2	1	1	7	7	—
1885/6	3	3	1	—	—	—
1886/7	4	2	5	1	1	—
1887/8	6	5	2	4	4	1
1888/9	8	6	5	2	2	3
1889/90	9	5	5	5	5	—
1890/1	8	7	5	2	2	2
1891/2	7	8	8	4	4	1
1892/3	5	7	8	7	7	1
1893/4	2	5	7	8	8	—
1894/5	9	1	5	7	7	2
Összesen	80	60	60	47	47	10

14 év alatt volt a tanítóképzőnek 80 növendéke, ezek közül bevégezte a tanfolyamot 47, képesítettett 47, magán-tanuló közül képesítettett 10, a tanítóképző 14 évi fennállása alatt tehát 57 tanítót képesített.

Micsinay János,
a tanítóképző vezetője.

Élelmező.

A protestans főiskolákkal kapcsolatos élelmezők (alum-néumok) is, mint magok az iskolák, a prot. hitbuzgóságnak s áldozatkészségnek köszönik létüket. A prot. egyházi és iskolai élet a reformáció első időszakától fogva szoros kapcsolatban együttesen élesztették s fentartották a protestans szellemet s egyháziasságot. Kezdetől fogva szegénységgel küzködve, a szegényeket támogatva, egyháziak és világiak versenyezve és karöltve építették a protestans vallásosság épületét, erősítették különösen az által is, hogy az isteni tiszteletet a prot. énekek terjesztése s együttes éneklése által bensőbbé igyekeztek tenni. Városokban, hol protestans iskolák keletkeztek, gondoskodtak, hogy az isteni tisztelethez és temetésekhez karénekesek képez-tessenek.

A selmeczbányai ág. hitv. ev. lyceum élelmezőjének eredetét a karénekesek (choralisták) közkölségen való tartásában kell keresnünk.* A selmeczbányai városi levéltárban, XXVI-ik csomóban, található egy levél 1596. évből, melyben Fischer Boldizsár lelkész értesíti a városi tanácsot, hogy az iskola részére a szegény tanulók ingyen vacsorával való ellátására 300 frtot gyűjtött s ezt átadja a tanácsnak, hogy a kamatokat a choralisták eltartására fordítsa, kik kötelesek az isteni tiszteletnél és temetéseknél a kántornak segédkezni. Midőn a selmeczi ev. egyház a tanácstól független lett, a karénekesek eltartásának gondja nagyrészt az egyházra nehezült. Eleinte a choralisták kevesen, 10—12-en voltak, de némelyek, különösen az idegenek, az élelmezés mellett ruházatot is kaptak. Később az élelmezés és ruházás gondját részben magok a karénekesek

* Breznyik János »A selmeczbányai ev. egyház és lyceum története« I. füzet 319. l., III. füzet 423. l.

is viselték, a mennyiben a városban kéregettek, perselylyel járván be a Selmezbánya körül lakó nagyrészt ev. vallású majorosokat s bányabirtokosokat, innen a mendicans elnevezés. A gazdag bányabirtokosok valahányszor adományt nyújtottak, vagy alapítványt tettek az egyháznak, soha sem feledkeztek meg a szegény mendicansokról.

A mult században már a karénekesek közé olyanokat is fölvettek, kik 10 frtot fizettek évenként. Az élmezőben napjában legalább egyszer kaptak meleg ételt, hetenként 3—4-szer marhahúst; különben rántott levest és kenyeret, melyet bochnának neveztek, ez elnevezés máig fentartotta magát a selmezbányai lyceum élmezőjében.

Az 1784. iskolai törvények szerint az élmezőbe járó tanulók, ha nem is voltak choralisták, az isteni tiszteletre a tót és német templom látogatására voltak kötelezve. A senior köteles volt a templomba járást ellenőrizni, egyik-másik alumnust a templomban tartott beszédről kikérdezni. Ugyancsak a senior kötelességei közé tartozott gondoskodni a beteg élmezősökről, az egyes eseteket bejelentette az ephorusnak, ki intézkedett, hogy a betegek orvosi segítségben részesüljenek s gyógyszerekkel elláttassanak.

A selmezbányai ev. iskola mellett ily módon megalakult élmező biztosítására s további fentartására nagylelkű s hitbuzgó pártfogók már a mult században tettek alapítványokat. A legrégebb alapítvány b. Hellenbach Amália kisasszonyé 50 frt 1769-ben. Alapítványokat tettek továbbá: özv. Marcsek Mária 200 frtot 1779-ben, Nándori Bene Ádám cs. kir. kapitány s bányabirtokos 1000 frtot 1786-ban, Severini tanár 100 frtot 1789-ben, Salgovitz vagy Balogh Mihály 500 frtot 1791-ben, Beniczky Julianna 500 és Gerhard György kereskedő 300 frtot 1796-ban, Weigel Sámuel egyh. felügyelő 1000 frtot 1799-ben, b. Hellenbach József, ki életében évenként 12 ürüt és 40 mérő gabonát adományozott, végrendeletében 1813-ban 2000 frtot hagyományozott, Kubinyi Zsófia 1823-ban történt haláláig segélyt nyújtott az élmezőnek, gróf Teleki Józsefné szül. Róth Johanna asszony pénzádományain kívül évenként 10—12 mérő gabonát küldött. Hontvármegye 1815-ben 500 frtot, Zmeskál György ugyanennyit gyűjtött s ehhez ő maga 300 frtot tett. Földvári Lajos 100 frtot, sőt több katolikus 10—12 frtot, a

sebelébi plébános 5 frtot adott. Skariczai Gábor pozsonyi ügyvéd 3000 váltó frtot 1817-ben, Renner János bányabirtokos 200 frtot, Kmetovinyi Mihály 1829-ben 100 frtot, Anger Johanna 1824-ben 300 frtot. Özv. Sárközi Györgyné szül. Tarcsányi Éva 200 frtot, Grenzner Sámuel bábaszéki lelkész 1836-ban 300 frtot, Remen Judith 1828-ban 112 frtot, Pisch Mátyás 1862-ben 60 frtot, Czeperik bányász 40 frtot, Benyovszky Péter táblai ügyvéd 1866-ban 60 frtot. Polónyi Márton bányatiszt 1837-ben 10 drb aranyat, dr. Heinrich Mihály kincstári orvos 2000 frtot. Renner-Fiedler Erzsébet 400 frt, Dacsó Pálné 400 frtot. Lichárd Ágnes 40 frtot, Matulay Sámuel városi kapitány 80 frtot; Daray (Krupecz) Imre budapesti ügyvéd 1869-ben 500 frtot, Suhayda Lajos tanár 1872-ben 100 frtot, Berger Dávid budapesti kereskedő 2000 frtot, Zipszer Sámuel szabó 100 frtot 1874-ben, Belcsák László lévai ügyvéd 1881-ben 50 frtot, Dessewffy Jób 1883-ban 500 frtot, Flemming-Trencsényszky Vilma 1885-ben 1000 frtot. A selmeczi takarékpénztár 100 frtot 1881—83-ig, azontúl 50 frtonként. A selmeczi népbank évenként 25 frtot. Olajos Terézia, Csik Péter mohii lelkész özvegye 500 frtot 1878-ban.

Ujabbán adományoztak: b. Prónay Dezső egyetemes felügyelő, 1885-ben az érettségi vizsgálatok alkalmával, melyet becses látogatásával tett emlékezetessé, 100 frtot. 1886-ban az ipolysági takarékpénztár 15 frtot; 1884-ben gróf Stainlein Ottó, boldogult Stainlein-Hellenbach Zsuzsanna grófnő által hagyományozott s terményekben nyujtani szokott évi adományt 100 frtra kiegészítvén (értéke átlag 55 frt), mint évenkénti adományt kegyeskedik az élrelmezőnek küldeni. Boldogult Gaitner Tivadar hagyatékából 100 frt; dr. Tóth Imre kincstári főorvos alapítványa 50 frt; az ipolysági takarékpénztártól 10 frt.

Breznyik Janos kir. tanácsos, lyceumi igazgató 1858-ban élrelmezői tőkében csak 12000 frtot talált, mi tekintve a múlt században s e század elején tett számos alapítványokat, kevésnek tűnik fel, ez azonban abból magyarázható, hogy az alapítványok az 1811-iki pénzdevalvatio folytán csökkentek, e században pedig részint a lyc. épület építéséhez, részint a leégett épület helyrehozásához, az élrelmezői tőkéből is fordítottak.

Jelenleg az élelmező tőkéje mintegy 40000 frtot tesz ki, tehát 1858-tól, 37 év alatt Breznyik János igazgató ismert buzgólkodása s takarékosága következtében mintegy 28 ezer frttal emelkedett.

Ezen pénzadományok mellett terményekben is gyűltek évenként adományok az élelmező javára. Régibb időben a környékbeli majoros gazdák, esperességek és földes urak küldtek terményeket. Mióta azonban a termények a piaczkon drágábban eladhatók, az utolsó 30 év alatt az élelmező javára vajmi kevés jött be, csak a fentebb említett boldogult Stainlein Hellenbach Zsuzsanna grófnő volt kegyes évenként 10 p. mérő rozsot és 6 p. mérő búzát küldeni; sőt 1877-ben végrendeletében örököseinek is meghagyta, hogy ez adományt Szemeréd jövedelméből azontúl is pontosan beszolgáltatassák (lásd fentebb gr. Stainlein pénzadománya). A kerül. isk. tanács 1887-ben elhatározta, hogy a nagylelkű Hellenbach-család, mely a lyceumot majdnem két századon át támogatta, különösen a nevezett nemeslelkű nőivadék emlékének fentartására ösztöndíjképen az élelmezőben ingyenes helyet alapít, mely szerint egy szegény szorgalmas tanuló Stainlein-Hellenbach Zsuzsanna grófnő-féle ösztöndíjas neve alatt ingyen fog eltartatni.

Az elmaradt terményadományok pótlásául kiküldött könyöradományokat gyűjtő tanulók (supplicansok) pénzadományokat gyűjtenek az élelmező részére, mely adományokra, miután az intézet nagy összegeket elengedésekre fordít, — még mindig rászorul.

A supplicansok a 40-es években 300 frtot, 50-es években 500—600, a 60-as években 700—800, a 80-as években 1000-nél is többet gyűjtöttek. A bevétel most 1100—1200 közt váltakozik.

Az élelmezőbe valláskülönbség nélkül léphetnek be a lyc. tanulók. Átlag a lyc. tanulók kétharmada veszi igénybe az élelmező jótékonyágát. A legutolsó 30 év alatt legkevesebb volt 1872/3-ban 105, legtöbb 1867/8-ban 208. 1894/5-ben volt 152 tanuló.

Az élelmezési díj az élelmező szükségleteihez, az élelmi cikkek drágulásához képest időfolytában változott. A 40-es években csak ebéd volt, marhahusleves és kenyér, a legnagyobb díj 12 frt, a legkisebb 3 frt. 1857-ben a vacsora is behozatván,

a díj az alsó osztálybeli tanulóknál 13, a felső osztálybeliekénél 19 frt volt. A következő tanévben különbség nélkül fizettek 21 frtot, 1859-ben 25, 1862-ben 30, 1868/9-ben 34, 1870/1-ben 42 (délben vastag étel is behozatott), 1876/7-ben 46 frtot.

A legujabb időben az élelmi czikkek Selmezbányán is annyira megdrágultak, hogy egy-egy tanulónak eltartása az élelmezőben jelenleg 50 frtba kerül. Szükséges volt már 1888/9-ben az élelmezői díjat 50 frtra emelni és így a szegény és szorgalmas tanulók élelmezői díj elengedésben az eddigi arányban részesülhetnek.

Élelmezési díj elengedésben részesülnek: a Stainlein-Hellenbach ösztöndíjas, ebéd és vacsora; ingyen ebédet kapnak: az Olajos és Grenzner ösztöndíjasok, a tót és német karénesekek szám szerint 8-an (az egyház kikötése szerint).

A supplicatióból begyűlt, az egyházak által a tanítóképzőre küldött összegek és az élelmezői tőkék utáni kamatok aránya szerint elengedtetik mintegy 1200—1500 frt.

Teljes elengedésben részesülnek a seniórok 4-en, felerészen az ételfogók (portansok) 4-en, köz-correpetitorok 2-en, kik az I., II. osztályban a gyöngébb tanulókkal correpetálnak. — A tanítóképzősök ebéd és vacsoráért egészben 24 frtot fizetnek. Továbbá lelkészek és tanítók, valamint általában jó és szorgalmas tanulóknak 6—20 frt engedtetik el, a miért azonban az isk. tanácshoz külön kell folyamodniok.

Tájékoztatóul ide igtatjuk az 1894/5. isk. évről az élelmező számadásait, melyek szerint a bevétel és kiadás következőleg van kitüntetve.

A) *Bevétel.*

1. Mult évi felesleg	1185 frt 13 kr.
2. Élelmezési díjakból	5656 „ — „
3. Supplicatióból	1220 „ 42 „
4. Kamatokból	1217 „ 85 „
5. Önkéntes adományokból . .	30 „ — „
6. Hizlalásból megtérült . . .	8 „ 56 „
7. Visszafizetett tőkék . . .	13655 „ 50 „

Összesen . 22973 frt 46 kr.

B) *Kiadás.*

1. Húsért	2490	frt	69	kr.
2. Kenyérért	1794	„	16	„
3. Zsír, főzelék, zöldség . . .	1274	„	04	„
4. Kereskedők számlái	763	„	77	„
5. Fűtés, világítás	423	„	10	„
6. Orvos és gyógyszer	320	„	55	„
7. Vegyesek	13	„	—	„
8. Takarékpénztárba helyezett visszafizetett tőkék	14895	„	92	„

Összesen . 21975 frt 23 kr.

Bevétel . . 22973 frt 46 kr.

Kiadás . . 21975 „ 23 „

Fölösleg . 998 frt 23 kr.

Az élelmező szervezését és berendezését lásd az 1894/5. tanévi értesítő 70-ik oldalán.

Micsinay János,
ephorus.

Petőfi-kör.

Századunk 20 éveiben ébredezni kezdő nemzeti szellem hatása alól a távol felvidéken fekvő iskolánk sem vonhatta ki magát. A nemzeti szellemet, habár kissé távolból is, kísérte a nemzeti nyelv, belopódzván a főurak jól elzárt kástélyaiba az urak gyűlésező termeibe s a latin tannyelvű iskolákba. A nyelv művelői az írók és költők voltak, ezeknek a munkáit pedig a tanuló ifjúság olvasta a legszorgalmasabban; sőt később maga az ifjúság is beállt munkásnak, nem azért ugyan, hogy az olvasó közönség számára írjon, hanem hogy önmagát művelje s belopja mintegy a magyar nyelvet, idegen nyelvű tanintézetébe. Így keletkeztek egyes intézetekben az »önképző« körök. Intézetünk ilyenmő köre az elsők közé tartozik az országban, kevesen alapították ugyan, számra 28-an, 22 primánus és 6 rhetor, de fiatalok s lelkesek valamennyien s e tény-nyel egy idegen (német és tót) nyelvű városban, latin tannyelvű iskolában oazist teremtetek a magyar nyelv számára.

A társaság megalapítása Homokay Pál IV. évi primánus nevéhez fűződik, a ki Pozsonyból jött ide s biztatta társait, hogy a pozsonyi társaság mintájára ők is alakítsanak egy önmívelő kört. A tanári kar szívesen beleegyezett a társaság létrehozásába, sőt segítette is őket, a mennyiben együtt állapították meg az alapszabályokat, melyek nagyobb részt a pozsonyi társaság alapszabályainak mintájára készültek. Ez alapszabályok szerint a társaság czélja az, hogy a tagokat a magyar nyelv ismerésére vezesse, önálló munkásságra szoktassa, terjessze közöttök a hazafias szellemet s hazafias érzületüket ápolja.

A társaságot saját kebeléből választott tisztviselők kormányozták, ilyenek voltak: az előlülő, a gyűléseket vezeti, a tagokat a magyar nyelvre oktatja, a titoknok, a főjegyző, az

aljegyző, a könyvtáros, és a pénztáros. A kör tagjai mind rendesek voltak s eleinte csak felsőbb osztálybeliek lehettek, később azonban alsóbb osztályokból is felvettek tagokat.

Gyűléseket az első években kétszer tartottak hetenként, melyeknek tárgyai: szavalat, munkafelolvasás és nyelvtani gyakorlatok voltak. A kört 1826. október-hó 21-én nyitották meg »Nemes Magyar Társaság« név alatt. Hogy a társaság tagjai kellő jártasságot szerezzenek a magyar nyelvben, elsősorban könyvtárról kellett gondoskodni, a tagsági (4 v. frt.) s a büntetésekért befizetett díjak egy részét tehát könyvek beszerzésére fordították, azonkívül a tagok is ajándékoztak könyveket a közös célra. Az alap szerény volt és szűkkörű, de ne feledjük, hogy ebből az alapból fejlődött ki az ifjúsági könyvtár 3500 kötetre terjedő könyvmennyisége. Hogy a kör megmutassa életrelevanciáját, mindjárt alapítása évében előadtak egy vígjátékot »A tisztségre vágyók« címmel; habár csak az intézet falai közt, igazgatójuk Severlay Mátyás nevenapja alkalmából, melyet a következő esztendőben nyilvánosan is előadtak s így nyelvterjesztő törekvésüket bizonyos mértékben az idegen ajkú városra is kiterjesztették. Ugyancsak a társaság alapítása évében, az öröm ünnepélyen megjelent Prónay Sándor br. is egyetemes egyházi és iskolai felügyelő s örvendezve tapasztalta a sikert, melyet a társaság mindjárt az első évben ért el s buzdította a tagokat a kitartásra.

A városi közönség rokonszenves érdeklődése kísérte az ifjak működését, sőt a »Tudományos gyűjteményben« megjelent a kör 1826/7. év lefolyásának rövid ismertetése. A pozsonyi társaság is jelét adta szeretetének, a mennyire telt tőle segítette a kört s jó tanácsokkal látta el.

1832-ben a tagok felvételét bizonyos tekintetben korlátozták, az a kérdés merült fel ugyanis, hogy az első éves retorikások lehetnek-e tagjai a körnek? A kérdést úgy oldották meg, hogy csak azon esetben lehetnek, ha próba munkát adnak be, a melyből kitűnik majd vajjon az illetőnek van-e annyi képzettsége, hogy a társaságban megállja a helyét. Ugyanez évben szerződést kötöttek a selmeczbányai akadémiai ifjúság olvasó körével a könyvtárt illetőleg. Ezen szerződés szerint azon esetben, ha az akadémiai olvasó társaság tagjainak a száma 8-ra fogyna, a társaság megszűntnek tekintetik s könyvei a nemes

Magyar Társaság birtokába mennek át, oly feltétellel azonban, hogy ha később az akad. ifjúság közül valaki havonként 20 kr. fizet a könyvtárt használhatja, habár az a társaság elvitázhatatlan tulajdonát képezi. Ez eset később be is következett, melynek révén a kör körülbelül 1000 kötet könyvnek jutott a birtokába. Ez évben volt tagja a körnek, iskolánk érdemében gazdag volt igazgatója Ngs. Breznyik János kir. tanácsos úr, kinek a kör kebelében végzett sikeres működését a jegyző s érdemkönyvek őrzik.

1835/6. évvel a kis társaság megünnepelhetette az első decenniumot, bátran vissza tekinthetett multjára, munkáját tisztességesen, becsületesen végezte, tagjainak száma 28-ról 70-re szaporodott, határozottan állíthatjuk, hogy működése a magyar szellem terjesztése szempontjából áldásos volt s tagjai ép oly derék magyar hazafiakká lettek, mint akármelyik tősgyökeres magyar vidéken fekvő tanintézeté. Ez évben az egy lépéssel közeledett a mai állapot felé, a mennyiben ugyanis eddig a jegyzőkönyvbe csak a munkálkodót s a munka címét tüntették fel, az időtől fogva hozzácsatolták a munka és a bírálat rövid tartalmát is, a mely szokás egészen a mai napig megmaradt. Mily kellemetlenül érte azonban a kört a helytartósági tanács azon rendelete, hogy mivel az előző évben tartott örömmünnepély alkalmával politikai tartalmu dolgot olvastak fel, a kört felosztatja, az elképzelhető! Ellenmondást képzelni sem lehet s a tagoknak búcsúzniök kellett, még mielőtt az örömmünnepet megtarthatták volna. A szünet azonban, hála a gondviselésnek nem sokáig tartott. 1838/9-ben a társaság újra megkezdte működését, mely év a társaság legnevezetesebb évei közé tartozik, a mennyiben ekkor sorozhatta tagjai közé Petrovics (Petőfi) Sándort. Petőfi még csak I. éves rhetor volt, de azért felvették a rendes tagok közé. A jegyzőkönyv szerint kétszer lépett fel szavalóul 1838. október-hó 31-én »Csák«-ot szavalva és 1839. január-hó 9-én s mind a két ízben »közdicséretet« érdemelt. November 7-én »A hűtelenhez« című költeményét olvasta fel, Szeberinyi Lajos, a kör akkori elnöke bírálta a munkát »a ki egy-két észrevételt közölvén azt helyesnek tartá és érdemesnek emlékkönyvünkbe való beírásra.« Ez a bírálat fűzte össze Szeberényivel, de ugyancsak a bírálat választotta el őket egymástól. Azt jól tudjuk, hogy Petőfi nem igen szerette

s türte a kritikát, Szeberinyi pedig később keményen megróttá népiességeért, úgy hogy a viszony közöttök egészen elhidegült. November-hó 9-én bírálta Soltész Györgynek »A hölgy« című munkáját, melynek erényeit a jegyzőkönyv szerint »jól felfedezé és előtűnteté«; január-hó 9-én pedig Reguli Pál »dicséretes munkáját«, melyben csekélyebb észrevételeket tett; február-hó 16-án tartott gyűlés jegyzőkönyvében ez áll: »Elolvasta elnök urunk ezek után az iskolai pályától s tőlünk búcsút vett Petrovics Sándor munkáit, melyekben a költészet kecsé oly kitűnő volt, hogy meglepve figyelniünk kellett s egy szívvel, szájjal óhajtottuk munkáját az érdemkönyvbe beírni.« Vajjon ez a megjegyzés a meglévő »Érdemkönyv« tárgysorozata szerint a 19. lapon állott, de onnan valaki által kivágott »A költő keserve« című költeményre vonatkozott-e vagy más munkáját, illetve munkáit kell-e ez alatt értenünk, nem bizonyos. Valószínű azonban, hogy a fentebbi megjegyzés nem »A költő keservé«-re vonatkozik, minthogy ott több munkáról van szó s azonkívül a bírálat magasztaló része magasabb színvonalon álló költeményekre vonatkozhatik, mint a milyen az »Érdemkönyvbe« beírott költemény s csak az a tény, hogy költői ere itt hagyott először látható nyomokat, itt nyílt meg a költészete s ennek megnyílására a magyar társaság nem kis hatással volt. Örökre kár a társaság történetére vonatkozólag, hogy a fentebb sejthető költeményeket az ő távozása után senki sem jegyezte be az »Érdemkönyvbe«. A fiatal költő Lichard professor secundája által elkedvetlenítve Selmecztől búcsút vett s tán azért nem is emlékezett sohasem szívesen vissza az itt töltött napjaira.

Ugyancsak ez év október-hó 3-án tartott gyűlésben elhatározták, hogy a kört két ágra fogják osztani, az elsőhöz tartoztak a rendes tagok, kik már jobban bírják a nyelvet s magasabb fokú előtanulmányokat végezván fontosabb munkákkal léphetnek fel. A másikhoz tartoztak a kezdő tagok, kiknek a magyar nyelv elsajátítása volt a céljuk. Eddig a társaság tisztán ifjúsági jellegű volt, a nélkül, hogy a tanári kar beavatkozott volna működésébe, vagy kebeléből valakit a fiatal társaság élére állított volna, hogy szakavatottságánál fogva vezetője, útmutatója legyen a fiatalságnak. De nem is igen tehette, mert a magyar nyelvű tanszéket csak akkoriban állították fel s azóta a fennálló kör rendesen az irodalmi tanárok

felügyelete alatt áll. Mily éber figyelemmel kísérték a felsőbb körök a szerény intézet működését, mutatja azon tény, hogy több esztendőn keresztül nem engedték meg nekik az örömnep megtartását s 1844/5-ik tanévben a helytartó tanács másodszor is beleavatkozván dolgaiba nem engedte meg, hogy a kör az eddig használt nevezet alatt továbbra is fennálljon s ezután a »nemes Magyar Társaságból« »magyar irodalmi kör« lett.

A társaság eddigi működését röviden a következőkben választhatjuk: midőn a kör megalakult az idegen nemzetiségű tanulók között valósággal nyelvterjesztői missiora vállalkozott. Az iskola latin nyelvű volt, a tanulók nagyobb része idegen nyelvű, tót és német, ennél fogva az önképzés eszközei is sokkal alacsonyabb színvonalon állottak mint jelenleg. A kör működése a nyelvtan magyarázatán s a szó szoros értelmében vett nyelvtanuláson kezdődött. A magyar nyelv tanulása és tanítása volt a társaság első feladata. A nyelvtan fejtegetése eleinte az *előlülő* feladata volt, később az *alelölülő*; felolvastak egy fejezetet, azt fejtegették, magyarázták, majd a nevesebb magyar írók, mint Kisfaludy Sándor, Vörösmarty Mihály, Kisfaludy Károly műveiből felolvastak egy-egy részt, az előlülő a nyelvtani alakokra és sajátságokra figyelmeztette a tagokat. Az olvasás által való nyelvgyakorlásra szolgált a könyvtárak. A kik gyakorlottabbak voltak a magyar nyelvben, vagy magyar nyelvűek, azok írásbeli dolgozatokat adtak be; ezek között találunk fordításokat, latin és német nyelvből, különösen a latinból szerettek fordíthatni, mert azt a kör valamennyi tagja értette s a kik járatlanok voltak a magyar nyelvben a nyelv sajátságait ily módon feltüntetve könnyebben elsajátíthatták. Önálló munkákat is adtak be, de ezek eleinte csak stílusgyakorlatok voltak; írtak epigrammokat, rövid meséket, leírásokat leveleket, költeményeket sőt később bölcsészeti fejtegetéseket is. A dolgozatokra nem volt díj kitűzve, dolgoztak önmaguknak s egyedüli jutalmuk volt a közönség tetszés nyilvánulása, ha munkáikat az örömnepben felolvasták. A munkákat mindig bírálólat alapján részesítették érdemfokozatban; a bírálólat szóbelileg történt, csak később nyújtották be írásban s ilyenkor a nyelvi hibák s a stílus javítására voltak tekintettel. Érdemfokozatok a következők voltak: érdemkönyv, dicséret és a buz-

dítás. Miután a tagok két részre oszlottak, a kezdő tagok vették át a nyelvtan gyakorlását, az idősebb tagoknál ezzel kapcsolatban emelkedett a dolgozatok értéke. Ezek már írtak hosszabb, eposz-féle költeményeket s hexamestereik, minthogy a formára igen sokat adtak, meglehetősen pattognak, románczokat, ballada-féléket s elbeszéléseket prózában. A bírálatokban tekintetbe vették már a tartalmat és a szerkezetet is. Munkáik visszatükröztetik a kor szellemét. Történeti tárgyú dolgozataikban feltüntették az ősök erényeit, nagy tetteit, korholva a jelen nemzedék elsatnyulását; készítettek történelmi életrajzokat is. A dolgozatok stílusa rendesen terjengős, szövevényes mondat szerkezetekkel, tele idegen nyelvű fordulatokkal, de azért mégis magyarul hangzott s mégis terjedt a nyelvvel a szellem is. A szavalatok elbírálásánál jobban megközelítették a mostani álláspontokat, tekintetbe vették az érzések kifejezését, a hangszínezést, súlyt fektettek a helyes kiejtésre és a magyaros hangsúlyra. Legjobban szerették Csokonai, Kisfaludy Sándor és Vörösmarty költeményeit szavalni; szavalták ezenkívül saját költeményeiket, sőt örömmünnepek alkalmával csakis ilyeneket. A szavalatok érdemfokozatai a *dicséret* és a buzgóság elismerése voltak. A szavalás és munkálkodás minden tagra nézve kötelező volt.

A kör vezetését, miután iskolánkban a magyar nyelvű tanszék rendszeresített, a magyar nyelvet és irodalmat előadó tanár vette át; első vezetője 1839—40-ben Molitorisz Károly volt, ki azonban csak egy pár hónapig állott a kör élén; helyébe ideiglenesen Geduly Gottfried tót segédlelkészt kérték fel, majd ennek eltávozása után Muzsnay töltötte be az elnöki széket, röviddel ezután pedig a társaság tagjai Breznyik János tanár urat választották meg a kör elnökéül 1841/2-ben, ki ezt a tisztet egészen 1848/9-ig viselte; az ő vezetése alatt a kör lépésről lépésre haladt a mai álláspont felé. Éber örködése épen ezen veszedemes időben, mikor a felső vidéken a panszláv mozgalmak legerősebb hullámokat vertek, megőrizte a kör szellemét, mely ez úttal is testestől-lelkestől magyar volt. A nyelvtan magyarázatát, a helyesírási gyakorlatokat elhagyták, mivel a magyar nyelvet már rendszeresen tanították az intézetben. A kör teendői ezután csupán a szavalásra és munkáírásra szorítkoztak, csakhogy mind a kettőből már többet kívántak. Breznyik János úr távozása után a kör vezetését

Vályko Endre dr., majd 1852/3—1855/6-ban Csecsetka Sámuel vette át. A kör 1852/3. év szept. 25-én megnyílván, elhatározta, hogy ezután hetenként csak egy gyűlést fog tartani. A tagok sorai között ott találjuk Zelenka Pál, a tiszai kerület, Baltik Frigyes, a dunáninnyi kerületek ág. evang. püspökeit, Jezsovics Károlyt, lyceumunk jelenlegi érdemes igazgatóját, kinek egy »Kedvesemhez« cz. dala bent van a jegyzőkönyvben, egy másik munkája »Röviden az egészség becseről« pedig dicséretben részesült, ezeken kívül munkássága főleg bírálatokra szorítkozott. Baltik Frigyes püspök úr tevékenységét egy »Csabragh váránál« című leírás őrzi. A kör tagjai közül kiváló munkásságot fejtett ki Bellus János boldogult tanártársunk, kinek buzgóságáról s a kör iránti meleg érdeklődéséről az érdem- és a jegyzőkönyvek egyaránt tanúskodnak.

A Bach-korszak idejét a kör is megérezte, a mennyiben az abszolút kormány, valószínűleg lelketlen besúgások következtében, az örömnépek tartását betiltotta, nehogy a kör tagjai politikai vonatkozású beszédek tarthassanak, nemzeti szellemükkel hassanak a közönségre, s ezzel a kört elszakította a közönségtől. Ezen eltiltás következtében azonban az összetartás és együttérzés a kör tagjai között annál jobban fejlődött, egymásnak dolgoztak, egymást lelkesítették csupán s közösen osztottak a nemzet bajában. Hogy mily örömmel és készséggel látogatták a gyűléseket, bizonyítja az 1857-ben hozott határozat, mely szerint a tagokat nem kötelezték a gyűléseken való részvételre, mégis mindnyájan ott voltak.

A provisorium idejében a kis társaság szabadabban kezdett lélegzeni, a kormány nem vett már mindent észre, így az örömnépeket újra megtarthatták, habár csak az iskola szűk körén belül.

A kör vezetését 1856/7-ben Vannay László; 1858/9—1860/1-ben Putz József vállalta magára, majd ezek után Scholtz Vilmos lett elnöke 1861/2—1881/2-ig. Az ő idejében volt a körnek tagja Mikszáth Kálmán, előbb mint al-, később mint főjegyző részt vett a kör igazgatásában is, később azonban bizonyos kicsinyes dolgok miatt kivált a körből. Az első műve; a melylyel fellépett, »Egy fogoly levele« cz. költemény, melyről a bírálója azt jegyzi meg, hogy: »a munka az epistolához közelít és sikerült is némileg, a mennyiben didacticus eszmékkel

szépen telve van, csak dalszerű külalakjában tért el az epistolától.« Egy másik költeményét »Az öreg nemes« címűt »eszméjének szépsége miatt, habár a kidolgozás gyengébb is,« érdemkönyvbe vették; »Az én Gyuri bácsim« cz. humoreszk-jével pedig az egész kört felvidámítá. »Dicséretet érdemel a szerző műve miatt. Érdemkönyvbe írandó.« A »Petőfi sírja« és »Otthon« című költeményeiről azt mondja a jegyzőkönyv: »az elsőben mind az eszme, mind a kivitel megfelel czéljának s a mű ezen fényoldala könnyen felejteti el velünk azon csekély hibát, a mely imitt-amott az ütem dallamossága hiányában áll. A második mű tökéletesen sikerült, mert az események benne lélektanilag és természetnőven vannak ecsetelve. Mindkettő egyhangúlag arra ítéltetik, hogy az érdemkönyv lapjain foglalja el méltó helyét«. Ezen kívül megjelent néhány elbeszélése az ifjuság által szerkesztett »Korány«-ban is. Többször fellépett szavalni is és a jegyzőkönyv erről is dicsérőleg nyilatkozik. Megemlíthetjük még, hogy az ő »Gyula vezér« cz. balladája nyerte meg a díjat, melyet a kör első alkalommal tűzött ki a végből, hogy tagjait annál nagyobb munkásságra ösztönözze. A kör tagjai tisztelték, becsülték fényes tehetségeért, s működéséről a kör alelnöke is dicsérőleg nyilatkozott: »ha Mikszáth így fog fejlődni, kitűnő beszélyíró lesz belőle.« A kör tagjai között eltöltött idő rá nézve minden bizonnyal csak jótékony hatással volt s a kis társaság is örökké büszke lesz arra, hogy tagjai között láthatta.

Mikszáthtal egy időben voltak a kör tagjai Moesz Géza és Hlavatsek András jelenleg is működő lyceumi tanárok, az utóbbi különösen egy »Egy elszánt ugrás« című humoristikus rajz felett tartott kitűnő bírálatával tűnt ki.

1881/2-ben Scholtz Vilmos betegeskedni kezdett s így a kör vezetését Masznyik Endre tanár vette át, ki mint elnök azt indítványozta, hogy a kör gyűjtsön egy alapot »Petőfi alapítvány« cím alatt, melynek kamataiból majd a legjobb munkákat jutalmazták, de az egészből csak a Petőfi név maradt meg, a melyet a kör elnevezéseül használ azóta. Masznyik tanár eltávoztása után a kör Bellus János tanárt kérte fel ideiglenes elnökéül míg a magyar nyelv tanára Fejér Lajos megérkezik. Fejér Lajos és a Petőfi-kör tagjai között bizonyos nézet eltérések fordultak elő a »Korány« című ifjusági lap

miatt, a mely körülmény majdnem a kör megsemmisülését vonta maga után. A félreértések azonban szerencsére kiegyenlítődték s a kör újra alakult. Fejér Lajos után Sulcz Endre vette át az elnökséget, a ki egy új intézményt hozott be, t. i. az irodalmi ünnepélyeket, melyek havonként kétszer egy-egy kiváló író emlékére és tiszteletére rendezettek, következő tárgysorozattal: szavalatok az illető író jelesebb műveiből; a szavalatok megbírálása; néhány fontosabb életrajzi adat s ennek keretében az író rövid jellemzése; ennek megbírálása írásban, azután élő szóval. A növendékek mind a szavalatokra, mind a dolgozatok elkészítésére önként vállalkoznak. A kör így némileg kiegészítette a magyar nyilvános előadásokat s szervezettebb kapcsolatba hozott az iskolával. Az »örömnünnep« megtartását is abba kellett hagyni, mert a VIII. oszt. növendékei az év végén az érettségi vizsgálattal nagyon el vannak foglalva s e helyett márczius 15-ét ünnepli a kör évenként. 1893/4-ben Sulcz Endre eltávozván, helyét Jankó János foglalta el, a ki egyszersmind a Petőfi-kört is vezeti. A kör működésében csak az a változás történt, hogy még szorosabb kapcsolatban áll a magyar irod. tanítással, a mennyiben a kör tagjai kiválóan oly munkák fejtegetésével s magyaráztatásával foglalkoznak, melyek szorosan összefüggenek az irodalomtörténettel, terük nyílik azonban e mellett költői tehetségeik fejlesztésére is. Ez évben határozta el a kör, hogy volt derék tagjának Petőfi Sándornak az emlékét egy márványtáblával fogja megörökíteni a lyceum épületén, mely célra saját pénztárából 130 frtot fordított, a többit gyűjtés útján eszközölte, úgy hogy a cél kivitelére 316 frt áll rendelkezésére. Reméljük, hogy a hála-lerovás e nemes ténye nem fog akadályokba ütközni s az ifjuság mennél előbb megtarthatja az ünnepélyt.

A körnek van jelenleg 2 alapítványa, az egyik a »Breznyik«, a másik a »Szöllősy«-féle, 100—100 forintos, melynek kamatai az egyes szorgalmas tagok munkásságának jutalmazására fordíttatnak. A szerény társaság, mely 28 taggal alakult ezelőtt 70 évvel, most 160 taggal dicsekedhetik. A kör a közönség elé egyes ünnepélyek alkalmával lépett. Az ünnepélyeket, a színi előadásokat leszámítva, az év végén tartották. Ezen ünnepélyekre kötelessége volt minden tagnak dolgozatot benyújtani s azt felolvasni; később azonban csak a jobbakat

részesítették e kitüntetésben. Hasonlóan jártak és járnak el a »Március 15-iki« ünnepélyek alkalmával. A másik eszköz, mely a kört a közönséggel kapcsolatba hozta, a 60-as évek elején keletkezett »Korány« című tanulói lap volt, melyet a kör tagjai szerkesztettek s írtak le, melyben a beadott legjobb munkák jelentek meg. A lap a tanulók számára készült ugyan, de azért bőven olvasta az előkelő városi közönség s tartalmáról minden bizonnyal hallomás után is értesült. Az ifjuság által rendezett ünnepélyeken mindig ott volt a városi közönség színe-java valláskülönbség nélkül, jelölül annak, hogy a fiatal emberekől álló társaság meg tudta nyerni a maga számára a közönséget, s a 70 év előtti 28-nak a terve nem ábránd többé, de megtestesült való; iskolánk szelleme és nyelve magyar, városunk szelleme ugyanolyan s nyelve is azzá kezd lenni s ebben a nehéz munkában a mi társaságunk mint tényező szerepelt. Isten még sokáig virágoztassa!

Jankó János,

a »Petőfi-kör« vezetője.

Gusztáv Adolf-féle vagy inkább Bibliai Egyesület.

Breznyik János igazgató-tanár az 1859. év november-havában, szem előtt tartva az idvezítőnek tanítványaihoz intézett ama szavait: »Úgy fényljék a ti világosságtok az emberek előtt, hogy lássák a ti jó cselekedeteiteket és dicsőítsék a ti mennyei atyátokat« (Máté 5. 16.), lelkes beszédben felszólította a lyceum ifjúságát, hogy apáinak nemes példáján indulva, megtakarított filléreivel járuljon ő is szegény sorsú hitfeleink felsegítéséhez.

A hű tanítványok a legnagyobb lelki örömmel engedtek a szeretett mester felszólításának. Versenyeztek egymással az adakozásban, úgy hogy, a mint a jegyzőkönyvben megörökítve találjuk, nem volt tanuló, a ki valamivel ne járult volna hozzá e szeretetadomány létesítéséhez. Az igazgató-tanár az ifjak sziveit magasztos eszméjének ekként megnyervén, hogy azt annál biztosabban és sikeresebben megvalósíthassa, 1861. november-hó elején megalapította a Gusztáv Adolf-féle vagy inkább Biblia Egyesületet, a melynek keletkezése tehát a magyarországi egyetemes gyámintézetével majdnem egy időbe esik. Nevét a dicső emlékü Gusztáv Adolf svéd királyról nyerte, a ki, mint ismeretes, a 30 éves háborúban németországi hitrokonnainak megmentésére sietve, azoknak ügyéért a lützeni csatában 1632-ben hősileg elvérzett. Célja: szegény protestans egyházakat elsősorban bibliákkal és újtestamentomokkal, majd egyéb vallásos irányú, különösen énekes- és imakönyvekkel megajándékozni s ez által a tanuló ifjúságban ev. egyházunk iránt ily módon is részvétet ébreszteni, ápolni és fentartani.

Az egyesületnek rendes tagja lehet minden felgymnasiumi tanuló, a ki magát tetszése szerint felajánlott összegnek havonként való fizetésére s az egyesület alapszabályainak pontos megtartására lekötelezi. Az algymnasiumbeli növendékek pár-

toló tagok, a kik minden lekötelezés nélkül önkéntes adományaikkal mozdítják elő az egyesület célját, a mely minden tanévben újra alakul meg, a miért is a tagok kötelezettsége csak a tanév végéig terjed. Tisztviselői: az elnök, alelnök, főjegyző, aljegyző, főpénztáros, ellenőr és 8 alpénztáros, a kik az egyes osztályokban a tagsági díjakat és adományokat begyűjtik s a begyűjtött pénzről a havi gyűléseken beszámolnak. A tisztviselők a rendes tagok által választatnak. Az egyesület ügyeit 1861—87. években az igazgatónak ellenőrzése és felügyelete mellett a tagok által saját kebelükből választott elnökök vezették; az 1887/8. tanév óta azonban annak élén — épen úgy, mint a többi ifjúsági egyesületnél is — egy a lyceumi tanári testület által megbízott tanár áll. A havi gyűlésekre az ifjúság a lyceum épületében gyülekezik egybe, rendszerint az esteli órákban, a mely alkalommal, hogy az összejövetelek a jelenlévőkre nézve érdekesebbekké s tanulságosabbakká váljanak, az erre önként vállalkozók vallásos tárgyú szavalatokat s felolvasásokat is tartanak. Az év folytán begyűlt összeg miképp való felhasználása iránt az utolsó gyűlés szokott határozni. Ugyanez osztja ki (1889 óta) a jutalomkönyveket is azok között, a kik az egyesület ügyei körül kiválóbb érdeklődést és buzgóságot tanúsítottak.

A Bibliai Egyesület 35 évi fennállása óta egybegyűjtött filléreiből szívesen juttatott szeretetadományt mindazoknak, a kiket akár az illető püspök, esperes s lelkész urak, akár a haza minden részében megforduló s szűkölködő hitfeleink bajaival megismerkedő supplicansaink, akár pedig az egyes tagok segélyezésre ajánlottak. És dicsekvés nélkül mondhatjuk, hogy alig van hazánknak oly vidéke, mely szerény adományunkban nem részesült volna. Erőnkhez képest segélyeztük nemcsak saját egyházunk híveit nyelvkülönbség nélkül, de reformatus testvéreinket is. Megemlékeztünk a szlavoniai protestánsokról, meg a moldva-oláh missióról, sőt még a maria-nostrai fegyenczekekről is. 1878/79 óta a Gusztáv Adolf-féle egyetemes gyámegyesülettel való összeköttetésnek fűntartása végett ennek minden évben 3 díszkötésű bibliát (magyar, német, tót) szoktunk szabad rendelkezésére bocsátani. A selmeczi német-magyar ev. egyházközség számára 100 példány győri énekes könyvet szereztünk magyar istentiszteleti használatra; confirmatiói jutal-

makra pedig már évek óta 10—15 frtnyi összeget ajándékozunk. A lyceumnak úrvacsorai használatra egy 200 frt értékű megaranyozott ezüst kelyhet és ostyatartót adományoztunk 2 évi gyűjtésünkéből (1893—95.) Szívesen adakoztunk továbbá hazánk nagy fiának, Kossuth Lajosnak szobrára, nemkülönben nagy költőnknek, Petőfi Sándornak lyceumunkban elhelyezendő emléktáblájára is.

Némi tájékoztatóul közlünk néhány adatot az egyesület működésének utolsó 10 évéből.

Évszám	Tagok száma	Gyűjtött összeg frt	Segélyezett egyházak száma
1885/86.	116	64·80	12
1886/87.	106	91·22	9
1887/88.	94	102·44	14
1888/89.	108	141·82	19
1889/90.	116	125·50	20
1890/91.	68	103·00	14
1891/92.	106	135·83	16
1892/93.	114	153·66	16
1893/94.	136	249·53	15
1894/95.	144	226·09	12
Összesen:	1108	1393·89	147

Az egyesületnek 1861 óta a mai napig 3226 rendes tagja volt. Gyűjtött 3650 frtot és segélyezett 428 egyházat.

Bizonyára, ha itt csak a mennyiséget tekintjük, az egész összeg sem valami nagy s annál csekélyebb az egyeseknek nyújtott szeretetadomány; de ha meggondoljuk, hogy ezen összeg jobbára szegény sorsú ifjaink krajczáros adományaiból gyűlt egybe, a kik magok is anyagi támogatásra szorulnak, hogy mily nemes érzés hatotta át fiatal szíveiket, a midőn filléreiket szegény hitsorsosaik lelki bajának enyhítésére s szívüknek megvigasztalására áldozatul hozták: akkor e zsenge áldozatnak értéke és becse igen nagy; mert azt mondja megváltónk is a szegény özvegy asszonynak filléréről: »Igazán mondom néktek, e szegény özvegy sokkal többet vete a ládába hogy nem mint mind a többi; mert mindezek abból, a mivel ők bővölködnek, vetettek ajándékot Istennek, ez pedig az ő szegénységéből minden élését, valamely vala, odaveté. (Lukács ev. 21. r. 3—4.)

Hlavitsek András,
az egyesület e. i. elnöke.

A lyceumi zenetársaság.

Ezen társaság keletkezésének az idejét is a jelen század első tizedeiben kell keresnünk, a mikor a nemzeti kulturélet még csak kis körben nyilvánult. A 20-as és 30-as években számos magyar dal jelenik meg zongorakísérettel; ekkor lépnek fel első jeles magyar ajkú zenetanítóink, kik között Mátrai vezérszerepet visz és conservatoriumotkövetel.

Ez években kezd növekedni a zene iránti érdeklődés, és a mikor megalakul a veszprémi, soproni, kolozsvári, pozsonyi Muzsika Társaság, ugyanakkor (1826-ban) kezdi el működését lyceumunkban is a Magyar Kántus a Magyar Társasággal együtt. De míg ez utóbbi egyletté alakul, addig a Magyar Kántus küzdve a kezdet nehézségeivel, csak nevet kap, szabályokat azonban nem. Csak akkor felelhet meg kitűzött céljának, ha akad olyan tanuló, a ki nemcsak énekelni tud, de több hangú énekekre tanítani is képes. Ha van vezető, akkor örömmel állnak köréje az ifjak és gyakorolják magukat az éneken. Egyleti életről ez időben még nem beszélhetünk, bár az ifjuság keblében már felébredt a zene iránti kedv, felébresztette a nemzeti zeneirodalom gyors föllendülése.

Azon időben, a midőn a nemzet régi vágya teljesül s felvirrad 1837 augusztus 22-ike, megnyílnak a nemzeti színház kapui, felzeng Rózsavölgyi »Nemzeti Örömhang«-ja és a nemzet szívében fellobog a lelkesedés lángja, ezen időben nem akadunk a Magyar Kántus nyomaira. Azok, a kik mégis dalolni akartak, a lyceumban már meglevő és a tanítóképzővel kapcsolatos zeneintézetben keresték és találták meg művelődésük eszközét. Martinek Károly és Kucky Mihály zeneintézeti tanárok vezetése alatt a jobbhangúak gyakorolták magukat, de kart nem alakítanak.

A nemzet 1860-ban ébred új életre. Fölhangzik a Szózat, imává lesz a Hymnusz. A zeneművészet közkinccsé kezd válni különösen akkor, a midőn a folyton keletkező dal- és zeneegyletek ébren tartják a lelkesedést.

Az 1868/9-ik évben alakul meg végre lyceumunkban a Dal-Egyesület; tagjai működők és pártolók, ez utóbbiak 50 krt fizetnek tagsági díjúl, a mely összegből pályadíjak tűzettek ki olyan tanulók jutalmazására, a kik az év végén tartott dalversenyen a legszebben énekeltek. A versenyeken ismeretlen dalt kellett hangjegy után egyszerre énekelniök.

Az egyesület elnöke és karmestere a lyc. tanári karból, a többi tisztviseelő: jegyző, pénztáros, ellenőr a működő tagok közül választattak. Az egyesület első elnöke Jezsovícs Károly és karmesterei Moesz Géza (1868—1886) és Király Ernő (1886—1890) lyc. tanárok voltak. Ezen időtől kezdve a tanulók már rendszeres és alapos oktatásban részesültek, többször nyilvánosan is felléptek és mindig megérdemelt elismerésben részesültek, a mi a kedvet csak fokozta úgyannyira, hogy az egyesület az 1873/4. évben már megerősített alapszabályokat kap, melyek 1890-ben kibővítették s még ma is életben vannak.

Az ének mellett nem hanyagolták el ifjaink a zenét sem. Néhányan a zeneintézetben tanultak zongorázni s mások a városi karmestertől Schvott Antaltól, utána Cziczka Sándortól tanultak hegedülni. Többször óhajtottak zeneegyletet is alakítani, de ez több akadályokba ütközött, a többi között: nem volt nagy bőgőjük. Az ifjuság lelkesedését azonban ez nem lohasztja. A kórházi réten játszott labdajáték közben gyűjtik össze a szükséges pénzt és ezen vesznek egy kis bőgőt (1859-ben), mely czéljuknak egy időre megfelelt.

Az egylet azonban még sem létesül, mert bár egyik évben sikerül zenekart összeállítani, a másik évben nem lévén vezető, vagy elszéledvén a tagok, az összműködés szünetel.

A midőn a Dal-Egyesület 1874-ben alapszabályokat kapott, megalakult végre a Zene-Egyesület is, mely ugyanezen szabályok mellett kezdte el működését. Ez időtől kezdve a két egyesület karöltve működik, mígnem 1890-ben teljesen egygyé lesz és a Lyceumi Zenetársaság nevet kapja.

De a Zene-Egyesületet — bár megalakult — még sem mondhatjuk virágzóznak, mert a Dal-Egyesülettel, mely folyto-

nosan működik és évről-évre szebb sikereket arat, nem bír versenyezni részint a vezető, részint a működő tagok hiánya miatt. Az 1874-ben megalakult első zenekar Schvott Antal vezetése alatt 7 zenedarabot tanul be és kétszer lép fel nyilvánosan; 1875-től 1877-ig szünetel; 1878-ban Cziczka Sándor városi karmester vállalja el a zenetanítást, de az ezen évi eredményről a jegyzőkönyv nem számol be. A következő években az egyesületi tagok tanulnak ugyan zenét, de kart nem alakítanak és 1890-ig a jegyzőkönyv lapjai hallgatnak.

Ezen évtől kezdve, a midőn a két egyesület összeforr, a kibővített alapszabályok új életre keltik a Zenetársaságot. Elnökévé az igazgató Király Ernő lyc. tanárt nevezi ki, a ki a működő tagok közül Kliment Endrét az ének- és Brocken Jenőt a zenekar vezetésével bízta meg. Az igazi lelkesedés hangján szól az ez évi jegyzőkönyv a tagok működéséről és az elért sikerről. Többször rendeznek havi összejöveteleket érdekes műsorral. A közönség a válogatott ének- és zenedarabokat nagy tetszéssel fogadja.

Ettől kezdve a Zenetársaság a tagok tehetségéhez mért sikerrel működik a mai napig. A közönség méltányolva a sikert, maga is előmozdítja és könnyíti a cél elérését azzal, hogy a pártoló tagok közé áll és anyagilag is segíti, hangversenyein pedig nagy számmal vesz részt és buzdító tapsaival fokozza a lelkesedést.

Az 1894/5-ik évben Fekete István lyc. tanár veszi át a Zenetársaság vezetését s mivel a működő tagok között nem talál olyant, ki énekekre is tanítani képes lenne, maga tanítja a tagokat, a zenekar vezetését Hankisz Hugó tanulóra bízta. Jelenkezett 94 működő és 22 pártoló tag, a kikből 16-an zenekart is alakítanak. Az év tartama alatt a működő tagok hetenként négyszer jelentek meg a próbákon. A gyakorlatok által szerzett előmenetelüket a tanév lefolyása alatt több alkalommal mutatták be. Résztvett a Zenetársaság a Nőegylet által decz. 1-én rendezett jótékonycélú hangversenyen. Rendezett egy házi hangversenyt a lyceumban és egy nyilvános hangversenyt a milleniumi tornaversenyen résztveendő szegény tanulók felsegélyezésére. Résztvett a Petőfi-kör által rendezett márczius 15-iki ünnepélyen. A részletes programmal az ez évi értesítő számol be. A hangverseny fényesen sikerült, a jótékony célra

100 frt 15 kr. jutott. A Zenetársaság tőkéje az évben 107 frt 85 kr., a tagsági díjak (50 kr.) nagy része a szükségletek, jutalmazások és egyéb kiadások fedezésére fordítatik.

A Zenetársaság az 1895/6-ik évben még nagyobb lelkesedéssel kezdi el működését. Jelentkezett 120 működő és 30 pártoló tag, kik közül 18-an egy teljes zenekart is alkottak Westhoff Károly vezetése alatt. A tagok nagy szorgalommal vesznek részt a próbákon. Ez év folyamán rendezett egy nyilvános hangversenyt 10 számmal, mely úgy szellemileg, mint anyagilag (180 frtot jövedelmezett a mult évben megkezdett segélyalapnak) a legsikerültebbek közé tartozik. Részt vett a márcz. 15-iki ünnepélyen és részt vesz a május 9-én tartandó millenniumi ünnepélyen hazafias dalokkal és indulókkal. Ez évi működéséről részletesen az év végén megjelenendő értesítő fog beszámolni.

E rövid ismertetésből is látható, hogy a Zenetársaság megfelel czéljának, mely nem lehet más, mint az ifjuság szívének nemesítése, abban a hazafias érzés felébresztése és ápolása. A mellett, hogy tagjainak nemes szórakozást nyújt, az érdeklődőknek kellemes perczeket is szerez.

Fekete István,

a Zenetársaság e. i. elnöke.

Testgyakorló-kör.

Ezen egyesület 1891-ben alakult, s célja a testnek edzése gyaloglások s vívás által, mely utóbbi gyakorlatokban azonban csak azon 3 felső osztálybeli tanulók vehetnek részt, kik erre orvosi engedélyt nyernek. A vívótagok két csoportban mint kezdők vagy haladók gyakorolják magukat, de mindig egy tanár felügyelete mellett; tagsági díjuk évi 2 frt. A pártoló tagok legalább 50 krral segítik elő az egyesület céljait. Első elnöke Jezsovics Károly tanár volt, 1893/4-ben Haitsh Samu tanár, ki az általa begyakorolt vívókat május 5-én egy nyilvános estélyen a városi vigadóban a város közönségének is bemutatta, s nemcsak általános elismerést, de a millenniumi tornaversenyre készülő szegényebb tanulók segélyezésére 131 frtot is szerzett. 1894. óta Osztroluczky Gyula tanár a körnek elnöke s a vívógyakorlatok vezetője, ki alatt a társaság szépen fejlődik a megkezdett irányban. A kör szertára 20 kard, 23 keztyű, 2 kar- és 1 fejtvédő felett rendelkezik. A vívásban minden évben 25—30 tanuló gyakorolja magát, kik szerzett ügyességüket a tornavizsgálatok alkalmával mutatják be.

Tárgy- és névmutató.

A. Á.

Achatius 30.
 Acsa 79, 81.
 adományok 61, 62, 83, 97, 110.
 Aegranus János 30, 32, 33.
 Aesopus 24.
 alapítványok 60, 66, 110, 111, 123
 Albrecht Mátyás 47.
 Albrich Károly 74, 75, 79.
 Alexander 33.
 algebra 63, 70.
 algymnasium 51.
 államjog 68.
 államsegély 88, 89, 90, 97, 99, 100.
 állattan 82, 86.
 Ampheracus 14.
 Anger Johanna 111.
 angol nyelv 69.
 aritmetika (I. számtan).
 Arnold Lőrincz 30.
 Árpád 48.
 Aszód 65, 68, 79, 82, 87, 90, 94, 95.
 Attems gróf 74.
 avarok 48.

B.

Baja 86
 Balassa-Gyarmat 82.
 Balogh Mihály 110.
 Baltik Frigyes 97, 121.
 bányajog 68.
 bányakerület 2, 57, 58, 61, 66, 68,
 78, 82, 83, 88, 90, 92, 94, 97, 103,
 105, 106.
 bányászati akadémia 52, 116.
 Barbarics 34.
 Barsvármegye 80, 84, 85, 86.

Bártfa 30, 31.
 Bartosch Mihály 52.
 Beck András 52.
 Becker Nándor 96.
 Beckerus Péter 33.
 Bécs 59, 64, 69, 74.
 beiratási díj 55.
 Békés-Csaba 71, 93.
 Békésvármegye 96.
 IV. Béla 6.
 Belcsák László 111.
 Belházy-épület 47.
 Bellus János 81, 90, 94, 95, 121, 122.
 Bél Mátyás 48.
 Benda Péter Pál 73, 75, 76, 86, 87,
 Bene Ádám 110.
 Beniczky Julianna 110.
 Beniczky Lajos 70.
 Benyovszky Péter 111.
 Berger Dávid 111.
 Berlin 80.
 Bernovics Mihály 53.
 Besse Dávid 84.
 Besztercebánya 30—34, 39, 42, 55.
 72—75, 86, 90, 95.
 bibliaegyesület (lásd Gusztáv Adolf
 egyll.)
 bizonyítványok 72, 74, 92.
 Blázy János 49.
 Bodó Lipót 86.
 Bodony 82.
 Boham 43.
 Boleman István 59, 61—64, 66, 67, 69.
 Boroszló 20, 33.
 Bosznia 85.
 botbüntetés 55.
 Bothár Dániel 74.

bölcsészet (tanároknál) 41, 85, 95.
 bölcsészet (tantárgy) 51, 53, 54, 65,
 67, 84, 87.
 börtönbüntetés 35, 70.
 Brassó 85.
 Braxatorisz András 64.
 Breznóbánya 49.
 Breznyik János 1, 68–72, 75, 76,
 78, 79, 82–85, 90, 93, 94, 98,
 105, 111, 112, 117, 120, 123, 125.
 Brocken Jenő 130.
 Bucher Márton 35.
 Buchholz György 42.
 Buda 29.
 Budapest 86, 87, 92, 93, 94, 96, 97
 budapesti egyetem 84, 85, 95, 96.
 Burghard 33.
 Burghardt Mihály 65.

C. Cz.

calcantes 16.
 calvinismus 35, 37.
 canonica visitatio 55, 69, 92.
 cantatio 49.
 cantor 15, 24, 35, 36, 40.
 Cato 24.
 censor 28, 69, 92.
 censurák 55.
 choralisták 21, 109, 113.
 Chovan Károly 80, 81, 82.
 Cicero 24, 26, 40.
 classica philologia 19, 89, 90, 91,
 94, 95.
 classicusok 9, 24, 25, 26, 40, 67.
 Clemens Fabinus 31.
 coadjutores 15.
 Coburg herczeg 61.
 collaboratorok 15, 16, 24, 31, 32, 33.
 collegák 15, 34.
 combinatio 53, 76, 84.
 confessio montana 12, 14.
 Cononis János 35.
 Conon Lukács 17, 31.
 conrektorok 20, 24, 36, 39, 40, 42,
 43, 47–50, 53, 54, 55.
 consul 28.

Cubicularius Ulrik 7, 14, 30.
 Cuntzius Károly 64, 72.
 Czepléd 67.
 Czeperik 111.
 Cziczka Sándor 129, 130.
 címváltozás 66.
 czisztercita 86.

Cs.

Csáky Albin gróf 90, 91, 98.
 Csall 80.
 Csecsetka Sámuel 72, 73, 121.
 Cseh Lajos 81.
 Cserey Adolf dr. 86, 90, 95.
 Cservenka Miklós 33.
 Cséti Ottó 81.
 Csík Olajos Terézia 111, 113.
 Csokonai 120.
 Csömöz Miklós 79, 86.

D.

Dacsó Pálné 111.
 dalegylet 66, 85, 93.
 Dalmad 80.
 Danko János 65, 75, 76, 104.
 Daray Imre 111.
 Decker Raymund 42.
 Dérer Illés 51.
 Dessewffy Jób 111.
 devalvatio 58, 111.
 diaconus 42.
 dialectica 24, 26.
 díjazás (l fizetés)
 disputatio 26.
 Dobler Márton 38.
 Dobsinszky Pál, 76, 77, 80.
 dogmatika 60.
 Doleschall Sándor 73, 76.
 dominicanusok 6.
 donatus 51, 53, 55, 56, 61, 65, 76.
 Dorottya nádorné 61.
 Döring Fábián 33.
 Dubovszky Márton 49.
 dunáninnyi kerület 96, 97, 98, 107.
 Dunántúl 49.
 Dunay Ferencz dr. 91.

E. É.

Ebeczky Ferencz 87.
 Eberhard Mátyás 18.
 Eger 86.
 egészségtan 54.
 Eghard Kristóf 33.
 egyetemek 19, 20, 40, 41, 65.
 egyetemes gyűlések 58, 66, 79, 90, 97.
 egyházegyetem 59, 90, 97, 103.
 egyházi szervezet 8, 10, 11, 13, 14, 17.
 egyházi szónoklás (l. predikálás)
 egyházi viszonyok 1.
 egyházjog 68.
 egyházkerület (l. bányakerület)
 egyiptomi tanulmányút 96.
 élelmező 21, 41, 61, 62, 63, 67, 68,
 69, 73, 75, 79, 84, 86, 91, 106,
 109–114.
 elemi osztályok 50, 51, 53–56, 59,
 61, 65, 71.
 elengedések 113.
 ellenreformáció 39, 40, 47.
 előosztály 85, 86.
 emlékiratok 42, 55.
 ének 24, 25, 38, 60, 76, 85, 95,
 103–106, 109, 128, 129.
 engedély 75.
 Eötvös József báró 81.
 Eperjes 42, 49, 63, 64, 69, 72, 73,
 76, 80, 105, 106.
 ephorus 28, 79, 110.
 Erasmus 24.
 Erdély 49.
 Erdődy György gróf 48.
 érettségi vizsgálatok 91, 97, 111.
 esperességi gyűlés 74, 89.
 észjog 68.
 Eszterházy Miklós 39.
 evangéliom 24, 25.

F.

Fabinyi Teofil 92.
 Fabri Tamás 17, 31.
 fapénz 17, 42.
 Farbak István 73, 79, 89.
 Fasch Simon 6.

fegyelem 17, 27, 28, 35, 36, 41, 91.
 Fejér Lajos 84, 122, 123.
 Fekete István 95, 104, 130, 131.
 felköszöntések 55.
 felvilágosodottság 54.
 fentartók 47, 57, 58, 73, 88–91, 97.
 I. Ferdinánd 7, 11, 12, 13.
 I. Ferencz 59.
 I. Ferencz József 72, 83.
 festivatio 16.
 Fischer Boldizsár 21, 25, 109.
 fizetés 8, 10, 15, 16, 17, 31, 33, 34,
 47, 49, 51, 54, 55, 58, 60, 61, 65,
 67, 68, 72, 75, 79, 83, 88, 89, 99, 100.
 Flemming Vilma 111.
 Forgách 69.
 főigazgatók 91.
 földrajz 49, 52, 54, 56, 67, 85, 86,
 87, 89, 90.
 Földváry család 74.
 Földváry Lajos 110.
 Földváry Miklós 85.
 franczia nyelv 69, 70
 Frecska Sámuel 59.
 Fuchs Albert 63.
 Fuchs Pongrácz 39.
 Fuggerek 5.

G.

Gaitner Tivadar 111.
 Galgóc 33.
 Gál-nap 17, 42, 49.
 Garamszegh 67.
 Gast Kristóf 14, 18.
 Gauda Kelemen 34.
 Gázsúr Sámuel 50, 51, 52.
 Gecsányi Gusztáv 85.
 Geduly Gottfried 120.
 geometria 63, 70.
 Gergely-nap 17, 42.
 Gerhard György 110.
 Gienger Frigyes 28.
 Gömörvármegye 80, 94.
 Gömör Oszkár 89.
 görög nyelv 9, 24, 25, 40, 60, 64, 68,
 76, 79, 82, 84, 86, 87, 106.
 görögptótló tanfolyam 93, 94.

Göttinga 80.
 grammaticai osztály 51, 52, 53, 55,
 64, 65, 66, 71.
 Grebetz István 49.
 Grenzner Sámuel 111, 113.
 Gretzmacher Gyula 79.
 Grossmann Lajos 65.
 Grünwald János 49.
 Gusztáv Adolf-egyesület 75; (lyce-
 umi) 86, 125—127.

Gy.

gyakorló iskola 107; (l. tanárképző).
 gyámoló (l. nyugdíj).
 gyónás 64.
 gyorsírás 87.
 Gyulay László 81.
 gyűjtések 61, 72, 75.
 gyűlésterem 62.

H.

Haendel Vilmos 87, 105.
 Haenkel János 5.
 Haitzch Samu 90, 93, 95, 132.
 Hajdu-Böszörmény 91.
 Hajnal Károly 57.
 Halle 68, 79, 86.
 Hamaljar 28.
 Hankisz Hugó 130.
 harmadok 92.
 Haunold János 17, 22, 27, 34, 35.
 Hauser Ferencz 62.
 Haynau 73.
 héber nyelv 25, 41, 60, 64, 68.
 Heinrich Gusztáv dr. 92, 99.
 Heinrich Mihály dr. 63, 111.
 Heister 48.
 Hellenbach Amália báróné 110.
 Hellenbach József báró 58, 110.
 helytartó tanács 51, 60, 66, 70, 117, 119.
 Hensel János 30, 31.
 Hepelius 35.
 Herbst János 104.
 Herczegovina 85.
 heti jelentések 50.
 Hittrich Ödön dr. 91, 93, 94.
 hitujítás (l. reformatió).

Hlavacsek Mihály 67.
 Hlavatsek András 86, 90, 122, 127.
 Hódmezővásárhely 94.
 Hofstädter János Ádám 42.
 Homeros 24, 25.
 homiletikai társaság 60.
 Homokay Pál 115.
 honti esperesség 74.
 Hontvármegye 58, 110.
 honvédek 71, 73.
 Hölvény 84.
 Hrencsik Károly 87.
 Hubener Jakab 30.
 Huber József 81.
 Hunfalvy Pál dr. 92.
 Hunnius Sándor 33.
 hunok 48.
 Hüttl József 73.

I.

igazgatók 17, 22, 29—36, 38, 39, 41,
 42, 47—51, 54, 55, 59, 60, 61, 66,
 67, 69, 71, 72, 73, 75, 94.
 Iklad 68.
 infimus collega 41.
 Institoris János 41.
 interregnum 43.
 iránygyakorlatok (l. stilgyakorlatok).
 írás 24, 40.
 irodalmi ünnepélyek 84, 123.
 irva-olvasás 55.
 iskolaépület 15, 43, 47, 48, 49, 61,
 62, 63, 71, 72, 74, 75, 90, 91, 111.
 iskolai bizottság 8, 18, 32, 33, 34, 35.
 iskolai király (l. rex schol.)
 iskolai tanács (l. kerületi isk. t.)
 iskolai törvények 8, 27, 35, 69, 93.
 iskolai törvénykönyvek 39, 40, 41, 49.
 iskolamester 10.
 V. István 8.
 itéletek 30, 55, 70, 91.

J.

Jakab-nap 49.
 Jankó János 94, 95, 123, 124.
 János Zsigmond 12.
 Járosy Mihály 53, 54, 55.

járlulékok 98.
játékok 93, 129.
jegyzőkönyvek 49, 70, 71, 92, 94.
jelentés 52, 66.
Jena 13, 50, 55, 64, 67, 68, 72.
Jezsovies Károly 80, 90, 94, 96, 121,
129, 132.
jezsuiták 12, 39, 42, 43, 49–52, 54.
jogászok 68, 85.
Jonischerus Lőrincz 33.
II. József 40, 54.
jövedelem (l. fizetés).
Jungmann Dániel 68.

K.

Kachelmann család 75, 85.
Kachelmann János 73, 76.
Kachelmann Károly 75, 79, 93.
Kafka 79.
Kajal 79.
kamaragróf 10.
Kanka Dániel 55, 57, 58, 59, 63.
kántor (l. cantor).
Karlsruhe 85.
Kassa 33, 95.
káté 24.
katonai gyakorlatok 93, 95.
Kecskemét 95, 96.
kegyes-tanítórend 54, 95, 96.
Kek Simon 6, 7.
Kelényi Amadéné 61.
képesítő vizsgálatok 79, 86, 87, 94,
95, 96.
kerületi gyűlések 57, 66, 67, 75, 79,
82, 83, 89, 105, 106.
kerületi iskolai tanács 78, 80, 84,
85, 86, 89, 90, 91, 94, 95, 96, 98,
99, 112, 113.
Késmark 76, 85.
Király Ernő 85, 90, 93, 95, 129, 130.
királyi jelvények 28, 29.
királyi leirat 51.
Király József Pál 69–72, 85.
kirándulások 93.
Kisfaludy Károly 119.
Kisfaludy Sándor 119, 120.
Klauser János 60.

Klement Dániel 77.
Klement János 49.
Klieber Sámuel 52.
Kliment Endre 130.
Kmetovinyi Mihály 111.
Kollár János 62.
Kolozsvár 84, 95, 128.
Kolpach 31.
Komárom 70.
Komáromy 75.
Korány 122, 124.
kormánybiztos 70.
kormányképviselők 91, 92.
Korpona 30, 31, 49.
Kossányi József 64.
Kossuth-émlék 127.
könyvtárak 34, 70, 82, 91, 95, 116,
117, 119.
Körmöczbánya 18, 30, 32, 33, 39,
80, 95.
Kövi 85.
köztemetések (l. temetések).
közvizsgálatok (l. vizsgálatok).
Kresling János 14, 30.
Kreuchel Illés 42.
Kubinyi Zsófia 110.
Kucky Mihály 128.
Kuntzel 31.
Kürtösy (l. Putz).

L.

II. Lajos 5–7, 11.
lakáspénz 58, 89, 100.
Landsmann Kristóf 33.
latin nyelv (használata) 2, 11, 24,
26, 38, 50, 52, 54, 58, 60, 63, 64,
69, 70, 93, 115, 119.
latin nyelv (tantárgy) 9, 25, 40, 49,
54, 60, 65, 76, 79, 82, 84, 86, 96, 106.
Launer István 70.
Leibicz 76.
Lencsó János 92.
Lenz Pál 36, 37, 38.
Leonardi Péter 39.
I. Leopold 8, 43, 48.
Leporini Mihály 34.
Léva 80, 86, 95, 96, 105.

Lichard Ágnes 111.
 Lichard Dániel 64, 66—70, 118.
 Liptai János 72, 75, 76, 79.
 locaten (l. osztálytanítók).
 Lochmann Máté 35, 36.
 logica 51, 53, 69.
 Losius 24.
 Losoncz 59, 72, 73, 76, 80, 84, 86,
 105.
 Lőcse 39, 67.
 Lőrincz-nap 51.
 Lugisland 28.
 Luther Márton 5, 6, 7, 9, 24.
 lyceum-czím 66.

M.

Maglód 94.
 magyar nyelv (használata) 65, 66,
 68, 70, 77, 93, 115, 119.
 magyar nyelv (tantárgy) 39, 54,
 57—60, 68, 76, 79, 84, 120.
 magyarosodás 66, 68.
 magyar társaság (l. Petőfi-kör).
 Marcsek András 50, 52.
 Marcsek Mária 110.
 Marcus Bálint 27, 29.
 Mária 5.
 Mária Terézia 52.
 Marossy Sándor 90.
 Martinek Károly 128.
 Márton-nap 10, 16.
 Massányi Mihály 79, 80.
 Masznyik Endre 84, 122.
 mathesis (l. számtan).
 Mátrai 128.
 Matulay János 60.
 Matulay Sámuel 111.
 Matz 51.
 Matz János 62.
 Melanchton 9, 14, 24, 27, 28.
 Melzer József 67.
 mendicansok 21, 110.
 mennyiségtan (l. számtan).
 Miava 73.
 Micsinay János 87, 90, 107, 108, 114.
 Miksa 13.
 Mikszáth Kálmán 121, 122.

Mikulás János 78.
 Miskolcz 76.
 Modor 59.
 Moesz Géza 80, 82, 87, 90, 104, 122,
 129.
 Molitorisz Károly 66, 67, 68, 120.
 Mollerus János 16.
 Mollner János 32.
 Muzsnay 120.

N.

Nagy-Kőrös 94.
 Nagy-Lomnicz 90.
 Nagyrőcze 95.
 Nagy Samu 76, 79.
 Nagyszeben 79.
 Nagy-Szelezsény 80, 86.
 német irodalmi kör 70.
 német könyvtár 70, 95.
 német nyelv (használata) 2, 24, 50,
 54, 56, 70, 74, 77, 115, 119.
 német nyelv (tantárgy) 54, 58, 60,
 70, 76, 79, 84, 85, 89, 90, 96.
 nemzetiség 56, 57, 67, 68.
 népiskola 40.
 népjog 68.
 Nessel 20.
 Nigrini János 50.
 Nógrádvármegye 52, 58, 82.
 nomenclator 24.
 növénytan 82, 86.
 Nuber Sándor 91.

Ny.

nyilvánossági jog 72, 74, 76, 78.
 Nyiregyháza 69, 96.
 Nyitra 95, 96.
 Nyitraszerdahely 49.
 nyugdíj 69, 73, 86, 88, 93, 97, 98.

O.

oeconomus 28.
 offertorium 36.
 officialisták 15, 16, 21, 33.
 Oláh Miklós 7, 11, 12, 14.
 olvasás 24, 40.
 oroszok 71.

orvosok 9, 85, 110.
 Oswaldt András 33.
 osztályok száma 9, 10, 24, 40, 43,
 50–53, 57, 58, 65, 71, 82, 83,
 85, 86.
 osztályösszevonás (l. combinatio).
 osztályrendszer 40, 76.
 osztálytanítók 10, 24.
 Osztroluczky Gyula 82, 87, 90, 95,
 132.
 Ovidius 40.
 Ozsgyán 81.

Ö.

ösztöndíj 20, 33, 93, 112, 113.
 ötödéves pótlék 89, 100.

P.

Pálffy István 39.
 Palugyay Gusztáv 80.
 Panicula 14, 27, 29.
 panszlávok 70, 72, 73, 120.
 Parschitzius Kristóf 42, 43, 47, 48.
 pártfogó (l. fentartó).
 pátens 79.
 patronátus 8.
 Paulinyi Vilmos 80.
 Pausius Antal 29.
 Pécs 86.
 Pelargus Ábrahám 32.
 Peltz 33.
 Perák Bálint 41.
 Pest 79, 80, 81.
 Pestvármegye 58, 68, 81, 94, 95.
 Péterfi Sándor 107.
 Péteri 74.
 Petőfi-kör 60, 66, 68, 70, 84, 115–124,
 128, 130.
 Petőfi (Petrovics) Sándor 66, 69, 117,
 118, 123, 127.
 Penczer Boldizsár 36.
 philosophia (l. bölcsészet).
 physika (l. természettan).
 physikusok 63, 69.
 Pisch Mátyás 111.
 Pistorius Gáspár 38, 39.
 Pittner Mihály 76, 79.

poëtica 60, 67, 69.
 Pohl Máté 38.
 Polanus János 36.
 Polónyi Márton 111.
 Pozsony 52, 55, 60, 61, 64, 67–70,
 72, 73, 74, 76, 79, 80, 82, 84, 86,
 87, 115, 116, 128.
 praeceptores 15.
 prédikálás 34, 51, 60.
 premontrei 71.
 prima 22, 24, 25, 26, 40, 50, 53, 54,
 59, 60, 63, 65, 66, 68, 69, 70, 71,
 115.
 Privigye 35.
 Prónay Dezső báró 92, 111.
 Prónay Gábor báró 53; –79, 81.
 Prónay Gusztáv báró 64.
 Prónay István báró 64.
 Prónay Sándor báró 62, 116.
 pulsantes 16.
 Pusztasz.-Tornya 96.
 Putz József 76, 121.
 Putz (Kürtösy) Károly 79, 80.

Qu.

quaestor 28.
 quarta 23, 24.

R.

Rabatta 48.
 Radvánszkyak 50.
 Radvánszky Antal 66, 75.
 Radvánszky János 59.
 rajz 81, 90, 91, 92, 100.
 rajztanárképző 92.
 II. Rákóczy Ferencz 48.
 Rákóczy Károly 82.
 Raskay Gáspár 7.
 rationalisták 55, 60, 64.
 reáliák 25, 40, 54.
 reál-osztály 65.
 recordatio 10, 17, 52.
 rector (l. igazgató).
 reformatio 5–9, 12–14.
 Reguli Pál 118.
 Reinhard 20, 21, 35.
 Rejtő Adolf 86.

Remen Judith 111.
 Renner Erzsébet 63, 111.
 Renner János 111.
 részvények 70, 93.
 Reuter Ulrik 28.
 Révay-ház 60, 62.
 rex scholasticus 27, 50.
 rhetorica 24, 26, 53, 59, 60, 64–71,
 115, 116.
 Ribini János 49.
 Richter Endre 48, 49.
 Rimaszombat 76, 82, 90, 95.
 Rinkó Ferencz 42.
 Ritsch János 38
 Rombauer Emil 84, 85, 86.
 Rosenauer Károly 32.
 rothianum 68.
 Royko János 55, 57, 59–61, 63.
 Rózsavölgyi 128.
 Rozsnyó 64.
 Rubigallus 14.
 Rulich 39.
 Rummy Sámuel 49.

S.

Sajógömör 95.
 Salamon 24.
 Salius Jeromos 15.
 Sárközi Györgyné 111.
 Sárospatak 58.
 Sátorajla-Ujhely 95.
 Saxo Máté 39.
 Scharf Lajos 62.
 Schlager Quirinus 20, 21, 33.
 Schneider Péter 6.
 scholarchák 18, 26, 28, 39.
 Scholtz János 33, 34.
 Scholtz Vilmos 76, 84, 85, 121, 122.
 Schön Gáspár 42.
 Schönknecht Bertalan 34.
 Schremmel Ábrám 32, 33.
 Schwott Antal 104, 129, 130.
 Schwengler Márton 32.
 secunda (osztály) 22, 24, 26, 53, 54.
 secunda (osztályzat) 69, 118.
 segély 89, 90, 99.
 Sembery András 58.

Sembery Imre 64
 senatus 28.
 Severini János 32, 36, 51–54, 110.
 Severlay Mátyás 58–61, 64, 67, 116.
 sexta 40.
 Skariczay Gábor 60, 111.
 Soltész György 118.
 Sonntag György 35.
 Sopron 33, 47, 72, 84, 85, 105, 128.
 Spork 42.
 Stainlein Ede báró 62.
 Stainlein-Hellenbach Zsuzsanna
 grófné 112, 113.
 Stainlein Ottó gróf 111.
 statisztika 68.
 Staudacher Zsigmond 6, 11.
 Stephani Kristof 38, 39.
 Stephani Tóbiás 39, 41.
 stilgyakorlatok 24, 26, 41, 64, 66,
 119.
 Stocker-ház 48.
 Stöckel Dávid 18, 31.
 Stöckel Lénárd 31.
 Stúr Lajos 70.
 Sturm 32.
 Stürbitz György 39.
 subrektor 53, 55.
 Suhayda Lajos 67–73, 75, 79, 80,
 111.
 Sulcz Endre 84, 90, 94, 107, 123.
 superattendens 17.
 supplicatio 112, 113, 126.
 Svábóc 87.
 Sybenbürger Cherubim 6.
 synergi v. synergistae 15.
 syntaxis 51, 54, 57, 59, 64, 65, 71,
 72.

Sz.

Szakolecza 69.
 szakrendszer 60, 76.
 Szalatna 74, 75.
 Szalkay László 6.
 számadási naplók 14, 15, 16, 17.
 számtan 24, 40, 52, 54, 60, 69, 74,
 76, 79, 80, 82, 89.
 Szarvas 80, 81, 84, 87, 96, 105.

Szeberinyi Gusztáv dr. 83, 91, 92,
105, 106.
Szeberinyi János idősb 60–63, 66,
74, 83, 92, 105.
Szeberinyi János ifjabb 74–77.
Szeberinyi Lajos 117, 118
Szeged 86.
Szekcsik Tamás 74.
Székesfehérvár 86.
Szentés 84.
Szent-Kereszt 43.
Szent-Mihálynapja 41.
Szepesség 31, 41, 61, 87.
Szepesváralja 41, 64.
szertárok 69, 91.
szervezet 10, 68, 72, 73, 74, 81, 84.
szerződés 89, 90, 93, 99, 116.
Szever János 94
Szieber Ede 91.
szigorlatok 69.
Szilniczky Mihály 72.
színművek 17, 26, 27, 29, 34, 41, 50,
70, 116, 123.
Szkleno 84.
Szlackay Sámuel 53, 64.
Szluchovini András 53.
Sződ-Rákos 95.
Szöllőssy 123.
Sztehlo József 73.
Sztregova 52.
Szulejman 31.

T.

táblázatok 55.
tananyag 40, 50.
tanárhiány 94, 99.
tanárképviselő 93.
tanárképző 84, 94, 95, 96.
tanárok 10, 15, 16, 19, 20, 21, 30–36.
38, 39, 42, 47, 50–53, 55, 57, 58,
59, 63–77, 79–82, 84, 85, 86, 87,
90, 91, 92, 94, 95, 96.
táncmulatság 74.
tandíj 10, 17, 33, 49, 65, 83, 103, 106.
tandíjosztalék 83, 97.
tanítóképző 72, 82, 83, 84, 87, 88,
103–108, 113.

tanítósegédek 10.
tannyelv 70, 77, 79.
tanrend 8, 20, 21, 22–25, 26, 34.
tantárgyak 8, 10, 17, 21, 22–25, 40,
49, 52–57, 63, 68, 69, 70, 76.
tanterv 9, 40, 68, 79, 81, 89, 90, 91,
93, 105, 106.
tanulók száma 17, 38, 49, 51–54, 59,
64, 71, 72, 74, 76, 83, 99.
táplintézet (l. élelmező).
Tápiószele 87.
Tartler János 30.
Teichengraeber Pál 64.
Teleky-Roth Johanna grófné 58, 110.
Temesvár 96.
temetések 16, 17, 42, 49, 97, 109.
templomépítés 57.
templomok 42, 43, 47, 48.
Terentius 24, 40.
természetrájk 54, 74, 76, 77, 86, 89,
90, 91, 96.
természettan 64, 69, 70, 76, 77, 80, 89, 91
természettani szertár 69, 70.
tertia 23, 24, 53.
tervezet 83, 99.
Tessen 7, 34.
testgyakorló-kör 93, 132.
theologia (tanároknál) 9, 19, 41, 59,
67, 73, 82, 84, 86, 87, 95, 96.
theologia (tantárgy) 53, 54, 60, 68.
Thökölyi Imre 43, 47, 48.
Thun-féle rendszer 71, 72, 73, 76.
Thurzó Elek 6.
Thurzó Szaniszló 39.
Tilgner Bálint 30.
Timko János 80, 82.
Toldy Ferencz 31.
torna 81.
tornaversenyek 93, 95, 130, 132.
Tóth Imre dr. 111.
tót irodalmi kör 68, 70, 87.
tót nyelv 60, 68, 76, 82, 87.
tótok 41, 67, 70, 79, 115, 119.
törökök 29, 31, 41, 47, 48.
Török Pál 64.
történelem 49, 52, 54, 60, 67, 68, 69,
76, 84, 85, 87, 90.

Trefort Ágost 85, 89, 90.
 Trencsén 96.
 Tridentius György 30.
 Trotzendorf 28.
 Turesányi Dávid 29, 49, 50.
 Tübinga 52, 85.
 tűz 71, 72, 103, 111.
 tüzelőfa (l. fapénz).

U.

Ujfalusi-ház 47.
 II. Ulászló 8.
 Urbánszky János 80.
 Urszini 37.

Ü.

ügyvédek 9.
 ünnepélyek 28, 116, 119, 123.

V.

Vác 95.
 választás 8.
 Valentinus 30.
 vallástan 9, 24, 25, 40, 54, 76, 86, 87.
 Vályko Endre dr. 71, 72, 121.
 Vannay László 73, 75, 121.
 várkapitányok 34, 38.
 városi jegyzőkönyvek 14, 31, 39.
 városi oklevéltár 28.
 városi számadások 20.
 városi tanács 6, 8, 14, 15, 17–20,
 27, 30–41, 43, 47, 48, 51, 52,
 81, 109.
 Végles 34.
 véleményadás 81.
 Vergilius 24, 40.
 Veszprém 128.
 Vitális István 96.
 vitatkozás (l. disputatio).
 vívás 93, 132.

vizsgálatok 27, 36, 41, 50, 55, 97.
 vizsgáló bizottság 80, 82, 86, 87.
 Vöringer András 36.
 Vörösmarty Mihály 119, 20.

W.

Wankovits Lajos 93.
 Weigel János 34.
 Weigel Sámuel i. o.
 Werbőczy 7.
 Wesselényi összeesküvés 42.
 Westhoff Károly 131.
 Windisch János 47.
 Wittenberg 6, 9, 13, 19, 20, 26, 30,
 32, 33, 38, 42, 48, 55.
 Wlassics Gyula 99.

Z.

Zápolya 11.
 zavargások 7, 42, 68.
 Zay Károly gróf 68.
 Zayugrócz 68.
 Zelenka János 49.
 Zelenka Pál 121.
 zene 40, 69, 84, 93, 95, 106, 129.
 zeneintézet 60, 65, 72, 80, 91, 103,
 104, 105, 128, 129.
 zenetársaság 85, 93, 95, 128–131.
 Zipszer Sámuel 75, 111.
 Zircz 86.
 Zmeskál György 110.
 Znióvárálja 105.
 Zólyom 21, 34, 55.

Zs.

Zsedényi 83.
 Zsilinszky Mihály 92.
 zsinat 18, 32, 33, 92, 96, 107.
 Zsolna 34, 38.

Sajtóhibák.

A 21. oldalon alulról az 5. sorban Schlacher helyett: Schlaher teendő;
A 36. » fölülről a 7. » 1590-ig » 1595-ig »
A 49. » alulról a 12. » Rubini » Ribini »
Az 50. » » a 3. » 1546-ban » 1746-ban »

